

Refleksioner over kvalificering af socialt arbejde

**- udvalgte bachelorprojekter fra
Den Sociale Højskole i Aarhus**

Udgivet af Den Sociale Højskole i Aarhus 2007

Tryk: Den Sociale Højskole i Aarhus

Layout: Holger B.K. Nielsen

ISBN 87-85200-54-9

Denne udgave kan også downloades på

www.dsh-aa.dk

Publikationen kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden

Denne publikation kan bestilles ved henvendelse til:

Den Sociale Højskole i Aarhus

Jens Chr. Skous Vej 2

DK-8000 Århus C

Tlf: 86 27 66 22

E-mail: dsh-aa@dsh-aa.dk

Indhold

Forord	5
Indledning	6
Socialrådgiverfaglighed i praksis	9
Af Janni Søgaard og Janne Reeckmann – Januar 2006	
Socialt arbejde i folkeskolen	23
Af Lene Gamborg Andersen – Januar 2006	
Markedsorienteret socialt arbejde	33
Af Anne Thule Jensen og Anne Glibstrup Sørensen – Januar 2006	
Alternativ til evidens	41
Af Lajla Holtebo Gregersen og Anne Rørbæk Christoffersen – Juni 2006	
Kampen om den sociale arvs betydning	53
Af Hanne Kusk og Jonna Høj Illum - Marts 2006	
Borgerens medinddragelse i egen sag	63
Af Trine Skovgård Kristensen og Trine Riber Øvall Press – Juni 2006	
Muligheder i en Appreciative Inquiry – tilgang i det sociale arbejde med børn og familier – et praksiseksempel	73
Af Maria Steffensen - Juni 2006	

Forord

Den Sociale Højskole i Aarhus har som overordnet mål at markere sig ud som et uddannelses- og arbejdssted, hvor kvaliteten i uddannelserne og medarbejderes kompetencer og interesser er i højsædet. Højskolen har desuden som overordnet mål at være med til at præge debatten om kvalitet i det sociale arbejde og at højne denne, bl.a. gennem samarbejde med praksis, relevante forskningsinstitutioner og internationale samarbejdspartner.

Den Sociale Højskole i Aarhus har i 2006 fået endnu en streng at spille på i arbejdet med at sætte kvaliteten i uddannelsen og det sociale arbejde i højsædet, nemlig gennem ændrede rammer for arbejdet, idet højskolen nu er en del af det ubetingede CVUalpha. Det er centralt for højskolen og CVUalpha at være en del af og bidrage til udviklingen af lokale netværk på tværs af forskning, uddannelse og praksis. Et af bidragene er til stadighed at arbejde med forskellige måder at formidle egne og andres forsknings- og udviklingsresultater på for både at rejse debatter og blande sig i dem.

Medarbejdere på højskolen startede for et års tid siden denne skriftserie, som giver stemme til en gruppe, som vi på skolerne lærer rigtigt meget af, men som ikke fylder så meget i den offentlige debat, nemlig de studerende. Det har fra starten været ambitionen at skriftserien kom til at spille en dobbelt rolle. For det første gennem opfyldelse af det egentlige formål - at formidle nye vinkler på faglig viden og nye indsigter og for det andet ved at spille tilbage i forhold til studiet og arbejdet med bachelorprojekterne. Endelig har højskolens fusion med lærer- og pædagogverdenen betydet at skriftserien også kan komme til at spille en rolle i forhold til at formidle viden mellem de studerende på tværs af uddannelserne.

Når man vælger projekter til offentliggørelse, vælger man også en masse gode projekter fra, sådan må det være. Jeg håber at såvel studerende, undervisere, praktikere, forskere som øvrige interesserede vil få glæde af det valg vi har foretaget.

God læselyst

Hanne Baandrup

rektor

Indledning

Formål med udgivelsen

Den Sociale Højskole i Aarhus har valgt at udgive nummer 2 i denne skriftserie – om refleksioner over kvalificering af socialt arbejde. Artiklerne er skrevet på baggrund af og med større eller mindre uddrag af de bachelorprojekter, som skolens studerende har udarbejdet i 2006.

Faget socialt arbejde er i disse år inde i en hurtig udviklingsproces. Vi har med den nye bekendtgørelse fået en professionsuddannelse. Den nye uddannelse stiller krav til de studerende om ikke blot at kvalificere sig indenfor faget som udøvende socialrådgivere, de skal også kvalificere sig til at kunne bidrage til fagets udvikling.

Vi ser en række fagligt meget spændende bachelorprojekter og finder, at det er oplagt, at de faglige tanker heri kommer længere ud end eksamensbordet.

Vi har derfor fortsat denne skriftserie i håb om at udbrede de faglige indsigter og udviklinger fra bachelorprojekterne også til praktikerne i socialt arbejde.

Vi håber, at I vil tage vel mod bidragene fra de tidligere studerende og Jeres nye kollegaer. Samtidig håber vi med denne skriftserie at give andre studerende inspiration til egne kommende bachelorprojekter.

Redaktionens rolle

Redaktionen har kontaktet et udsnit af de udførte bachelorprojekter og foreslået de tidligere studerende at bidrage til denne skriftserie. Udvælgelsen er sket ud fra redaktionsmedlemmernes og kollegaers kendskab til de udfærdigede projekter som vejledere og eksaminatorer.

Vi har udvalgt de deltagende projekter efter deres grad af bidrag til faglig debat, nuancering og for nogles vedkommende egentlig nyudvikling indenfor socialt arbejde.

Redaktionens opgave har været at yde faglig sparring til bidragene fra de nyuddannede bachelorer med hensyn til formidlingen af deres arbejde. De præsenterede analyser, værdier og holdninger i bidragene er de nyuddannede bacheloreres egne og deles ikke nødvendigvis af Den Sociale Højskole eller af redaktionen.

Fagbladet Socialrådgiveren (nr. 01.07) har endvidere taget "bolden op" fra en af artiklerne og rejst diskussionen om evidensbaseret viden i socialt arbejde. Denne vigtige diskussion er rejst på baggrund af Anne Rørbæk Christoffersen og Lajla Holtebo Gregersens artikel – som også er med i denne udgivelse.

Dette nummer

I dette andet nummer af skriftserien præsenterer vi artikler fra 7 meget forskellige bachelorprojekter.

De antyder og fastholder den spændvidde vi ser i bachelorprojekterne.

Typemæssigt kan bachelorprojekterne variere fra de mere traditionelle problemorienterede undersøgelsesprojekter, evalueringsprojekter og/eller være udviklingsprojekter.

Emnemæssigt kan de ligeledes favne vidt, for eksempel fra analyser af socialt arbejde i forhold til konkrete målgrupper, evalueringer i forhold til nye projekter og metoder over udvikling af nye redskaber, som kan kvalificere socialrådgivernes indsats.

Kort om de enkelte artikler

Den første artikel vi bringer sætter fokus på faglighed i praksis på beskæftigelsesområdet og hvorledes organisatoriske faktorer i en offentlig forvaltning influere på socialt arbejde. Artiklens forfattere konkluderer bl.a., at faglighed opererer i kommunikationsformen hjælp/ikke-hjælp – hvilket er paradoksalt for det sociale arbejde.

I den anden artikel belyser artiklens forfatter socialt arbejde som det direkte er organiseret på skolerne i USA – "school social workers". Egen empiri er danske folkeskolelæreres oplevelser af behov og problemfelter i den sociale indsats i Danmark. Artiklen rejser en nødvendig og aktuell diskussion af behovet for udvikling af det tværfaglige samarbejde mellem socialrådgivere og læreren.

Den tredje artikel sætter fokus på, hvorledes den øgede markedsorientering i socialt arbejde indvirker på – og kan styrke det konkrete sociale arbejde.

Den fjerde artikel i hæftet sætter fokus på diskussionen om evidensbaseret af socialt arbejde. Der fremføres ønsker om at udvikle viden om, hvad der virker i socialt arbejde. Forfatterne fremhæver, at virkningsevaluering klargør, hvilken viden man arbejder ud fra. Dette kan derfor være med til at etablere operationel viden i en specifik kontekst og hermed videreudvikle feltet socialt arbejde. Forfatterne pointerer, at målet for dem er at øge refleksiviteten og bevidstheden i det sociale arbejde, hvorfor de anser virkningsevaluering som et godt alternativ til evidens.

Den femte artikel sætter fokus på et væsentligt begreb i socialt arbejde, nemlig social arv. Forfatterne har undersøgt, hvorledes social arv italesættes, og hvilke forskellige betydninger begrebet tillægges. De konkluderer, at socialarv diskursen producerer en skelnen mellem normalitet og afvigelse og samtidig at diskursen aktuelt er mere styret af et liberalt perspektiv end af et skandinavisk velfærdsperspektiv. Forfatterne ser et formål i at initiere en modreaktion mod de selvfølgeligheder, som i dag præger debatten om social arv.

Den sjette artikel omhandler et udviklingsprojekt, der ønsker at bidrage til øget medinddragelse af borgeren i egen sag ved socialforvaltningen. Med udgangspunkt i undersøgelser, der viser, at sagsbehandlere i en række tilfælde udfører arbejdet i overensstemmelse med retssikkerhedslovens § 4. I projektet var målsætninger for det første at få en forståelse for, hvad der kunne begrunde den utilstrækkelige medinddragelse og for det andet gennem udarbejdelse af et hæfte om borgerens inddragelse at skærpe kommende (og nuværende) socialrådgiveres opmærksomhed og viden om borgerens medinddragelse i praksis.

Den sidste artikel sætter fokus på mulighederne i en appreciative inquiry tilgang i socialt arbejde med børn og familier. Forfatteren diskuterer mere bredt, hvilke muligheder denne anerkendende tilgang åbner i dette arbejde og inddrager desuden denne tilgang som forståelsesramme for udførelsen af socialt arbejde i en døgnafdeling.

I dette andet nummer af skriftserien er det lykkedes os at få nyuddannede bachelorer fra 7 projektgrupper til at omarbejde deres projekter til artikelform, selvom de er kommet ud i en travl hverdag som udøvende praktikere. Det takker vi som redaktion hermed for.

Vi ser gerne en tradition for formidling af bachelorprojekternes faglige indsigter og udviklinger her på skolen og håber, at denne skriftserie kan bidrage til at fremme faglig nysgerrighed og debat.

Redaktionen

Kirsten Henriksen og Per Westersø

Den Sociale Højskole i Aarhus

Januar 2007

Socialrådgiverfaglighed i praksis

Af Janni Søgaard og Janne Reeckmann – Januar 2006

Resumé

Vores projekt omhandler faglighed i praksis på beskæftigelsesområdet, og hvorledes organisatoriske faktorer i en offentlig forvaltning influerer på socialt arbejde.

I projektet indkredser vi faglighed ud fra en kvalitativ empirisk undersøgelse og analyserer vores data med en systemteoretisk optik ud fra en abduktiv metode. Vi analyserer med Niklas Luhmanns universelle systemteori, som ser samfundet som uddifferentieret i en række systemer med hver deres kommunikative "sprog". Således anskuer vi socialrådgiverfaglighed og dens indlejring i den offentlige organisation som kommunikation.

Vi konkluderer, at faglighed operer i kommunikationsformen hjælp/ikke-hjælp, hvorfor det sociale arbejde er paradoksalt. Det vil sige, at socialt arbejde henholdsvis er en hjælp og en ikke-hjælp. Vi finder, at faglighed er strukturelle koblinger i samfundets kommunikative funktionssystemer og opererer ikke i et selvstændigt kommunikationssystem. Vi anskuer organisationer som polyfone og viser, at organisationen sætter nogle rammebetingelser for socialrådgiverfaglighed, som er med til at forme den socialfaglige kommunikation.

Vi peger på en række faktorer, der virker både kompleksitetsforøgende og –reducerende i faglig kommunikation. Disse faktorer er: den samfundsmæssige uddifferentiering af funktionssystemer, politik, lovgivning, økonomi, organisationsledelse, styringsteknologier, uddannelses- og samarbejdsforhold, samt dilemmaet imellem samfundet og organisationens tidsdimension.

Indledning

For os står det klart, at det sociale arbejdes felt er komplekst. Meget litteratur om socialt arbejde påpeger socialt arbejdes kompleksitetsniveau. Et tydeligt eksempel herpå er Lars Uggerhøjs artikel "Identitet i mangfoldighed - om at sidde mellem to stole" (2001). Uggerhøj pointerer, at socialt arbejde er en dynamisk konstruktion, som kontinuerligt ændrer forståelse af og gensvar på sociale problemer i samspil med den øvrige samfundsmæssige udvikling.

Socialrådgiverfaglighed formes ikke blot af samfundsmæssige udviklingstendenser og selve socialrådgiverfaget, men også i feltet, hvor socialt arbejde udøves, som primært er den offentlige forvaltning. En del af den nyere forskning på beskæftigelsesområdet har undersøgt, hvorledes organisatoriske forhold sætter nogle specifikke rammer for relationen mellem klient og socialrådgiver. Her tænker vi især på antologierne af Margaretha Järvinen m.fl. "Det magtfulde møde mellem system og klient" (2002), Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer "At skabe en klient - institutionelle identiteter i socialt arbejde" (2003). Antologierne anlægger et interaktionistisk og institutionelt perspektiv. Vi finder, at denne forskning fremstiller socialt arbejde som ureflekteret, intuitivt og karakteriseret ved manglende faglighed.

Uddannelsen giver os fundament for at arbejde fagligt, hvorfor vi stiller os undrende over for, om socialrådgivere i praksis arbejde ufagligt. I projektet arbejder vi ud fra en antagelse om, at socialt arbejde forudsætter en kvalificeret socialrådgiverfaglighed, og vi tager afsæt i klienter med problemer ud over ledighed.

I vores projekt vælger vi en anden indgangsvinkel til socialt arbejde i praksis end Järvinen, Mik-Meyer m.fl. Vi fokuserer ikke på relationen mellem system og klient, men retter fokus mod hvorledes socialrådgivere i den offentlige organisation selv iagttager og kommunikerer deres faglighed. Med den systemteoretiske optik sætter vi ord på, hvordan socialrådgiverfaglighed kommer til udtryk og kan forstås. Vi antager, at vi med den systemteoretiske optik kan indfange og udfolde fagligheds kompleksitet dybere end de nævnte fremstillinger af socialrådgiverfaglighed.

Problemformulering

Hvorledes kan vi opnå en dybere indsigt i og refleksion over socialrådgiverfaglighedens kompleksitet i den organisatoriske forankring i en kommunal forvaltning med en systemteoretisk optik?

Vi besvarer problemformuleringen gennem en empirisk undersøgelse i en kommunal arbejdsmarkedsafdeling og et kommunalt jobcenter i en mellemstor kommune. Til besvarelse af problemformulering har vi inddelt vores projekt i følgende delproblemer:

Delproblem 1

Hvorledes iagttager og kommunikerer socialrådgivere faglighed inden for beskæftigelsesområdet?

Delproblem 2

Hvorledes influerer organisatoriske faktorer i en offentlig forvaltning på kommunikationen af socialrådgiverfaglighed?

Teori

Overordnet videnskabsteoretisk tilgang

Projektets videnskabsteoretiske tilgang er konstruktivistisk. Konstruktivismen er en epistemologisk orienteret videnskab, som fokuserer på genstandsfeltets tilblivelsesproces, hvorved genstanden ikke forudsættes. Det drejer sig om, hvordan epistemologer konstruerer andres iagttagelser som genstandsfeltet for egne iagttagelser, det vil sige, en anden ordens iagttagelse. Konstruktivismen rummer således en videnskabsteoretisk forskydning fra ontologi¹ til epistemologi².

Niklas Luhmann mener, at virkeligheden kan beskrives på mange forskellige niveauer, som ikke er reducérbare i forhold til hinanden. Det iagttagne kan således træde frem i lige så mange skikkelser, som der er punkter, der kan iagttages fra. Det vil sige, at det er iagttagelsespunktet, der konstruerer virkeligheden.

System og omverden

Systemteorien bygger på den præmis, at der findes systemer. Teorien bygger på en grundlæggende *ledeforskel* mellem *system* og *omverden*. Vi kan ikke iagttage noget, uden at sætte en forskel. Iagttageren ser ikke den forskel, der bestemmer, hvad iagttageren kan se og ikke se.

Luhmann opfatter det moderne samfund som et *funktionelt differentieret system*. Samfundet består af en række kommunikative funktionssystemer, som fx økonomi, politik, videnskab, familie, religion, uddannelse, kærlighed mv. Funktionssystemerne har hvert deres *medie* og *kode*, fx har økonomi mediet penge og kommunikerer i koden betale/ikke-betale. Personer kan enten være *inkluderet* i eller *ekskluderet* fra funktionssystemers kommunikation. Inklusion kræver, at personer er i stand til at håndtere det enkelte funktionssystemes koder samt *til- og frakoble* sig funktionssystemer.

Over tid sker en fortsat uddifferentiering af funktionssystemer. Disse er ikke hierarkiske, men heterakiske og kobler sig i et polycentrisk netværk, hvor systemerne selv definerer deres problemer og løsninger. Der forekommer *strukturelle koblinger* mellem funktionssystemerne, fordi

---

1 Værensvidenskab, læren om det værende (Politikens Nudansk Ordbog, 1983). Første ordens iagttagelse af "det værende".

2 Erkendelsesteori (Politikens Nudansk Ordbog, 1983). Anden ordens iagttagelse, dvs. iagttagelse af iagttagelser, som iagttagelse.

den samfundsmæssige integration af funktionelt differentierede systemer sker ved et afhængighedsforhold mellem funktionssystemerne, som bliver stadig mere følsomme over for hinanden. Funktionssystemerne er *autopoietiske*, det vil sige, at systemet lukker om sig selv og indfører en ledeforskel mellem systemet og omverdenen. Forskellen mellem system og omverden må genindføres i systemet som enheden af forskellen mellem selvreference og fremmedreference. Denne genindføring kaldes *re-entry*.

Iagttagelse og paradoks

Selve det at iagttage er at sætte en ledeforskel, hvilket er lig en *første ordens iagttagelse*. Der vil altid være et blindt punkt hvorfra iagttagelsen bliver gjort. For at iagttage de blinde punkter, er det nødvendigt at iagttage iagttagelsen, hvilket er en *anden ordens iagttagelse*.

Iagttagelsers *selvreference* og *fremmedreference* er paradoksale, fordi de bygger på en skelnen, hvor begge sider (system og omverden) ikke kan betegnes samtidig. En iagttagelse af første orden kan altså ikke se hvilken forskel, der ligger til grund for iagttagelsen, og alligevel kan systemet skelne. Det er et *paradoks*. En anden ordens iagttagelse kan iagttage, hvordan paradokset i første ordens iagttagelsen afparadokseres. Hermed forskydes iagttagelsen paradoks.

Overvindelse af et paradoks sker ikke logisk, men empirisk ved at indsætte umiddelbart vilkårlige ledeforskelle. Teoretisk eksisterer der uendeligt mange ledeforskelle. I praksis sker valget af ledeforskelle ved at indføre en *tidsdimension* – fortid og fremtid indføres i nutid. Fortid indføres i nutid som hukommelse og erfaring til at vælge med. Fremtid indføres i nutid som en vision.

Organisationssystem

Til forskel fra traditionelle organisationsteorier, som inddrager samfundet for at forklare organisationer, inddrager Luhmann organisationer for at forklare samfundet. Organisationer defineres som sociale systemer, der knytter medlemskab til bestemte betingelser og reproducerer sig selv gennem beslutninger. Modsat funktionssystemer har *organisationssystemer* ikke deres egen medie og kode, hvorfor de etablerer mindst en kobling til et funktionssystem, for at kunne kommunikere.

Luhmann traf det teoretiske valg, at organisationer er *beslutningskommunikation*. Beslutningskommunikation er kommunikation, der forvandler åben *kontingens* til lukket kontingens. Kontingens betyder fravær af umulighed og fravær af nødvendighed.

Der er et asymmetrisk forhold mellem samfundets og organisationens opfattelse af tid. I samfundet er fortiden fastlagt og fremtiden er åben. Samtiden er beslutningernes øjeblik. Det er næppe besluttet noget, før øjeblikket er forbi, fortiden ligger fast og fremtiden er åben. Organisationer vender tidsforholdet om. Den behandler fortiden som et reservoir af alternative valgmuligheder. Den ligger fremtiden fast, idet den sætter sig mål og tillægger sig hensigter igennem beslutningskommunikation. Der stilles særlige betingelser til organisationssystemets *medlemmer*, der skal accepteres for at være en del af beslutningskommunikationen.

Begrebet kommunikation

Kommunikation er i sig selv et autopoietisk system. Enhver kommunikation er en *selektionsproces* mellem information, meddelelse og forståelse. Der foreligger en kommunikation, når der bliver truffet et valg blandt information, flere meddelelsesmuligheder og flere forståelsesmuligheder, herunder også misforståelse. Kommunikation har en egendynamik. Det er kommunikationen, der kommunikerer, idet en kommunikation efterprøver om den foregående kommunikation er forstået.

Metode

Abduktiv metode

Vores metodiske fremgang i projektet er abduktiv. Vores empiriske undersøgelse er styrende for projektets udformning og analyser og vores teoretiske baggrund giver ideer til fortolkning af data. Vi reflekterer løbende over vores undersøgelsesresultater i forhold til anden litteratur fx Villadsen, Mik-Meyer, Høilund og Juul samt diverse artikler fra Socialrådgiverdage 2001. Den systemteoretiske analyseramme er desuden suppleret med fortolkninger, hvorved projektet får et hermeneutisk islæt. Vores tilgang til projektet er overvejende kvalitativ.

Metode til empirisk undersøgelse

Vi iagttager kommunikation af faglighed ud fra tre komplementerende kilder: interview med tre socialrådgiver, observation af et gruppe- og sparringsmøde samt to ressourceprofiler og fire journaler. Kilderne er valgt, fordi de alle indeholder allerede fagligt reflekteret information.

Vores empiriske undersøgelse er styrende for vores valg af ledeforskelle i besvarelsen af vores problemformulering og delproblemer. Vi indsamler vores data i den rækkefølge, som vi finder tjener vores problemformulering bedst. Indledningsvis gennemfører vi interviewene, for at kunne pejle os ind på, hvordan socialrådgiverne anskuer faglighed i praksis og for at finde fokusområder til vores videre analyse af faglighed. Dernæst observerer vi et gruppe- og sparringsmøde med henblik på at iagttage, hvorledes der kommunikeres fagligt socialrådgiverne imellem. Slutteligt indsamler vi journaler og ressourceprofiler, som skal afstemme og supplere de øvrige data.

Analysestrategier

De analysestrategier, som vi benytter, er strategier for, hvordan andres iagttagelser konstrueres epistemologisk som genstand for egne iagttagelser. Begrebet strategi understreger, at der træffes valg med konsekvenser for, hvad der bliver synligt, og hvad strategien gør sig blind for i iagttagelsen af genstandsfeltet.

Formanalyse er rettet mod at analysere en forskel og dens paradoksale enhed. Der spørges til, hvordan der sættes den form for kommunikation, som et system kan skabe og udfolde sig selv igennem. Koblingsanalyse er rettet mod systemers strukturelle koblinger. Formålet er at analysere, hvordan systemer lader sig forstyrre og irritere hinanden, når de er operativt lukkede i forhold til hinanden. Formningsanalyse går ud på at analysere, hvad der sker med organisationssystemet, når forskellige medier indpræges i den. Formålet er at iagttage, hvordan det gør en forskel for organisationssystemets beslutningskommunikation, hvilket medie den står i forskel til.

Vores analysestrategier, ledeforskelle og hvorledes faglighed iagttages er sammenfattet i nedenstående skema.

Analysestrategi	Ledeforskel	Faglighed iagttaget som
Formanalyse	enhed/forskel	kommunikationsform
Koblingsanalyse	kobling/differentiering	strukturel kobling
Formningsanalyse	form/medie	container for medier

Verifikation

Redegørelsen for metodiske valg er vigtig, så projektet bliver gennemskueligt, og læseren kan forholde sig kritisk hertil. Vi reflekterer over verifikationen af vores metode og undersøgelsesresultater ud fra begreberne validitet, reliabilitet og generaliserbarhed. Vi mener, at vores empiriske undersøgelse er udført på en troværdig måde, og at vores tolkninger er valide. Vi me-

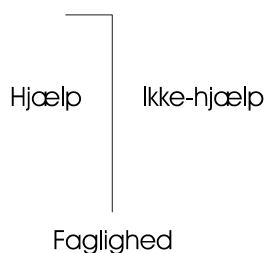
ner, at vores undersøgelse er kontekstbundet, men kan pege på nogle tendenser i opfattelsen af faglighed.

Konklusion på delproblem 1

Hvorledes iagttager og kommunikerer socialrådgivere faglighed inden for beskæftigelsesområdet?

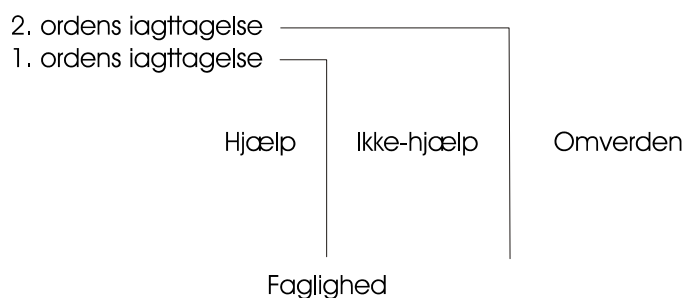
I analysen af delproblem 1 inddrager vi eksempler fra vores egen empiriske undersøgelse og understøtter disse med anden litteratur. Vi forskyder vores iagttagelsespunkt løbende i analysen. Indledningsvis iagttager vi fagligheds generelle kommunikationsform og viser, hvorledes fagligheds paradoksale form bliver afparadokseret ved, at faglighed kommunikerer i forskellige kommunikationssystemer. Vi argumenterer ligeledes for, at faglighed er én og mange samt er intersystemiske koblinger.

Vi konkluderer, at faglighed kommunikerer i formen hjælp/ikke-hjælp. Formen optræder som en betingelse for faglig kommunikation, som retter sig mod afhjælp af sammensatte sociale problemer. Fordi fagligheds form er paradoksal, kan en social indsats både være en hjælp og en ikke-hjælp. Paradokset viser sig i vores empiriske undersøgelsesdata og andet kildemateriale. I udøvelsen af det sociale arbejde er det vigtigt at forholde sig til og reflektere over hjælpens paradoks. Fx kan hjælp overgøres, så klienten klientgøres eller hjælp kan være ikke-hjælp, så klienten myndiggøres. Der er således risiko for, at det socialfaglige arbejde kan være med til at skabe sociale problemer.

Illustration af fagligheds form hjælp/ikke-hjælp.

I analysen iagttager vi, hvorledes socialrådgiverne empirisk afparadokserer fagligheds paradoks.

Illustration af afparadoksering af fagligheds form.

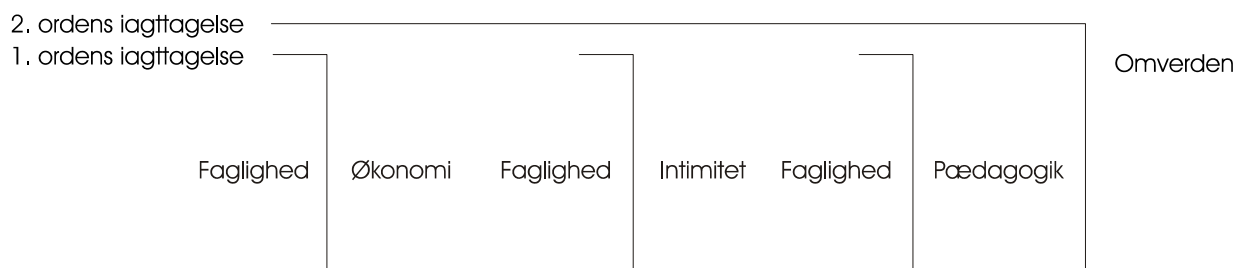
Fagligheds paradoks forskydes ved, at socialrådgiverne kommunikerer i ni forskellige funktionssystemer i fagligheds form. Disse funktionssystemer iagttager vi i vores empiriske undersøgelse. Funktionssystemerne har hver deres medie og kode.

Funktionssystemer, deres medier og koder

Funktionssystem	Medie	Kode
Ret	gældende ret	ret/ikke-ret
Intimitet	kærlighed	elsket/ikke-elsket
Omsorg	omsorg	omsorg/ikke-omsorg
Pædagogik	udvikling	udvikling/ikke-udvikling
Uddannelse	læring	kvalificeret/ikke-kvalificeret
Økonomi	penge	betale/ikke-betale
Sundhed	helbred	sund/ikke-sund
Politik	magt	styret/ikke-styret
Etik	etik	etisk/ikke-etisk

Faglighed som kommunikation skaber og udfolder sig igennem hjælp/ikke-hjælp i samtlige funktionssystemers operationer, elementer og forskelssættelser. De ni forskellige funktionssystemer med hver deres medier og koder indgår alle i faglighed. Hvert funktionssystem giver faglighed betydning. På samme tid giver hvert funktionssystem betydning for de andre funktionssystemer, der er inkluderet i faglighed. Socialrådgivernes kommunikation i det enkelte funktionssystem præges desuden af deres personlige kommunikationsstil. Vi konkluderer derfor, at der er flere fagligheder, og at de mange fagligheder er indlejret i én samlet faglighed.

Grundet overskuelighed vælger vi kun at illustrere faglighed med tre funktionssystemer, men reelt bør alle de empirisk iagttagede funktionssystemer være repræsenteret i illustrationen.

Illustration af at faglighed er én og mange på én gang.

Faget er præget af mange usammenlignelige koder, som samles i faglighedens kommunikation. Dette sker, fx når retssystemet og det etiske system irriterer hinanden gensidigt i faglig kommunikation. Således sammenføjtes den kodificerede kommunikation i udførelsen af en socialfaglig indsats. For at løse sammensatte sociale problemer er sammenføjningen af de empirisk iagttagne funktionssystemer nødvendige for, at der kan kommunikeres i formen hjælp/ikke-hjælp. Der er mange delproblemer, der skal løses i afhjælpningen af sammensatte sociale problemer. Derfor sker der mange koblinger i faglig kommunikation. Faglighed opererer således ikke i eget funktionssystem med eget medie og kode. Vi konkluderer dermed, at faglighed er strukturelle koblinger og ikke eksisterer forud for koblingerne.

Hjælp bliver således kommunikeret i mange forskellige funktionssystemer. Villadsen har en anden opfattelse af hjælpen i det sociale arbejde. Han pointerer i sin genealogi (2004), at samfundsdiskursen og det sociale arbejde vægter åndelig hjælp højere end materiel hjælp. Han opstiller hermed de to hjælpediskurser i et hierarkisk forhold. Med systemteoretiske begreber, mener vi, at åndelig hjælp kan italesættes som faglig kommunikation i mediet omsorg, kærlighed, udvikling, etik og gældende ret i form af processuelle rettigheder, fordi åndelig

hjælp vedrører hjælp ud fra "bløde værdier", såsom inderliggørelse, medmenneskelighed, empati, interesse og respekt samt moralsk korrekt adfærd. Materiel hjælp kan italesættes som kommunikation i medierne penge, politik og gældende ret i form af materielle rettigheder, fordi medierne vedrører hjælp ud fra "hårde" værdier. Med systemteoretisk optik er det ikke muligt, at opstille et hierarkisk forhold mellem diskurserne, fordi samfundet opfattes som heterarkisk differentieret. I vores empiriske undersøgelse finder vi heller ikke belæg for, at den åndelige hjælpediskurs er styrende i det socialfaglige arbejde, fordi vi iagttager, at et sammensat socialt problem kræver kommunikation i både "bløde" og "hårde" funktionssystemer.

Da faglighed ikke har en ledende kode, kan det være vanskeligt at sætte ord på, hvad socialrådgiverfaglighed er. Dette afspejles i fagets egne diskussioner om en faglig identitet og kan være medvirkende til, at faget ofte udsættes for kritik i offentligheden og fra politisk side. Det er fagligheds mulighedsbetingelse, at fagligheds kommunikation ikke er i ét medie og én fast kode, fordi det er nødvendigt at iagttage sociale problemer ud fra en helhedsforståelse, der rækker bredt og ofte bredere end andre faggrupper. Fx kan læger og sygeplejersker, ligesom socialrådgivere, operere i kommunikationsformen hjælp/ikke-hjælp. For læger og sygeplejersker har kommunikationen en ledende kode, fordi deres helhedsforståelse af problemer opererer inden for sundhedssystemets medie og kode. Når en læge stiller en diagnose betvivles rigtigheden af denne sjældent. Der stilles derimod ofte spørgsmål til socialrådgivernes autoritet i det socialfaglige arbejde. Järvinen, Mik-Meyer med fleres forskning er med til at betvivle socialrådgivernes faglighed og medvirker til, at der stilles spørgsmål ved socialrådgiverfagets berettigelse i den offentlige debat.

I antologien "Det magtfulde møde mellem system og klient" skriver Carstens i sit bidrag, at hun iagttager og beskriver samtaler ud fra et interaktionistisk perspektiv, hvor beskrivelserne bygger på noget uudsagt. Vi forholder os kritisk til dette. Vi mener, at hun frem for at beskrive fortolker ud fra egne antagelser. I en fortolkning vil der altid være usikkerhed om rigtigheden af det fortolkede. Vi finder, at denne usikkerhed øges, fordi uudsagte forudsætninger, altså noget der ikke kan iagttages, er grundlaget for analyse og fortolkning. Vi mener, at dette giver risiko for over- og fejlfortolkning. Det er gennemgående for artiklerne i de to antologier, at de bygger på uudsagte forudsætninger og doxiske antagelser. I vores analyse af hvorledes socialrådgivere iagttager og kommunikerer faglighed i praksis, bygger vores fortolkning på kommunikation, der kan iagttages. Vi mener derfor, at risikoen for over- og fejlfortolkning mindskes, hvilket er med til at verificere vores konklusioner.

Olesen (2001) pointerer, at forsøg på at formulere en kernefaglighed vil resultere i et højt abstraktionsniveau med generelle formuleringer eller risikere at fastlåse udviklingen i socialt arbejde. Vi søger ikke, at formulere en kernefaglighed. Vi indkredser i stedet faglighed, hvor vi konkluderer, at faglighed opererer i kommunikationsformen hjælp/ikke-hjælp og eksisterer i strukturelle koblinger. Konklusionen er bred og abstrakt formuleret, men vi finder, konklusionen er udbytterig i forhold til en række forhold.

For det første pointerer vi, at faglighed kommunikerer i den paradoksale form hjælp/ikke-hjælp, hvilket indikerer, at socialt arbejdes formål er at hjælpe. Hverken Bachelorbekendtgørelsen eller Dansk Socialrådgiverforenings definitioner eller Uggerhøj pointerer hjælpedimensionen. Dansk Socialrådgiverforening skriver dog, at kernefaglighed vedrører viden om og indsigt i, hvad der skal til for at *skabe forandring* i samarbejde med klienten og omgivelserne, hvilket vi mener, kan antyde en hjælpedimension. Med pointeringen af fagligheds paradoksalt fastslår vi, at hjælp og ikke-hjælp er to sider af samme sag. Det betyder, at det at skabe forandring ikke nødvendigvis er hjælp. Desuden afslører hjælpens paradoks, at socialt arbejde ikke blot er med til at løse sociale problemer, men også er med til at skabe sociale problemer. Det betyder, at sociale problemer kan være forårsaget af såvel samfundsmæssige som individuelle årsager og at hjælp kan føre til klientgørelse. Disse forhold træder ikke frem i de nævnte definitioner og Uggerhøjs formulering.

For det andet fastslår vi, at faglighed eksisterer i strukturelle koblinger. På den måde kan vi relatere til Uggerhøjs pointe om, at socialrådgiverfaglighed er identitet i mangfoldighed. Vi fin-

der systemteorien særlig anvendelig i forståelsen af faglighed, fordi den giver et teoretisk be- læg for Uggerhøjs mangfoldighed. Desuden pointerer vi, at de strukturelle koblinger er empi- risk betinget i forhold til den konkrete socialfaglige indsats overfor sammensatte sociale pro- blemer. Derfor fastlåser vores indkredsning af faglighed ikke udvikling i det sociale arbejde, som Olesen gruer for. Antallet af kommunikative funktionssystemer og til- og frakoblinger vil altid være betinget af konstruktionen af sociale problemer og herved også den samfundsmæs- sige dynamik. Derfor finder vi, at vores indkredsning af faglighed kan rumme, at faglighed er en dynamisk størrelse i konstant udvikling.

Konklusion på delproblem 2

Hvorledes influerer organisatoriske faktorer i en offentlig forvaltning på kommunikationen af socialrådgiverfaglighed?

Vores begrundelse for at iagttage organisationen med en systemteoretisk optik er, at teorien giver mulighed for at iagttage den offentlige organisation i den samfundsmæssige kompleksi- tet. Vi fokuserer på de organisatoriske rammebetingelser, som det sociale arbejde er underlagt og skildrer hvorledes vi opfatter, at moderniseringen influerer på den offentlige organisation. Vi iagttager, hvorledes faglig kommunikation er forankret i en mellemstor kommune og disku- terer nogle rammebetingelser, der influerer på faglig kommunikation i vores empiriske under- søgelse. De betingelser vi har i fokus er politisk og organisatorisk styring af faglighed, styrings- teknologiers og samarbejdspartneres indflydelse på faglig kommunikation, organisationens indflydelse på faglig kvalificering, og faglighed i organisationens tidsdimension. Vi retter såle- des fokus på, hvad der sker med formen faglighed i organisationen, hvor forskellige medier står til rådighed for beslutningskommunikationen.

Den offentlige organisation er en heterofon organisation, hvor beslutningskommunikationen ikke opererer i en ledende kode, ligesom faglighed heller ikke gør. I den polyfone organisation er der nogle forhold, som indvirker på faglig kommunikation. Lands- og kommunalpolitiske samt ledelsesmæssige styringsforhold influerer på kommunikationen. Styringen virker både kompleksitetsforøgende og -reducerende. Kommunikationens kompleksitetsniveau øges, når samarbejdspartnere inddrages i faglig beslutningskommunikation.

Organisationen har et medansvar for den faglige kvalificering af socialrådgiverne. Vi finder, at organisationens økonomi og størrelse influerer på socialrådgivernes mulighed for efteruddan- nelse og intern sparring. Desuden influerer socialrådgivernes organisatoriske placering på fag- lig kommunikation og dennes tematiseringer, fordi socialrådgivernes opgavefunktion og klient- gruppe præger kodningen af faglig kommunikation.

Socialrådgiverne pointerer, at den administrative byrde er en barriere for udøvelse af hurtig indsats over for sociale problemer, og at de ikke anser de administrative opgaver som en del af deres faglighed. De mener, at administrative opgaver bør ekskluderes af deres faglighed. Vi finder det vanskeligt at afgrænse, hvilke kommunikative funktionssystemer, der er inkluderet eller ekskluderet af faglig kommunikation i formen hjælp/ikke-hjælp, ud fra vores konklusioner i indkredsningen af faglighed. Denne mangel på afgrænsning er en svaghed i vores indkreds- ning af faglighed. Samtidig mener vi, at vores indkredsning har en væsentlig styrke, fordi ind- kredsningen rummer, at faglighed er dynamisk i forhold til indsatsen over for sammensatte sociale problemer, og den samfundsmæssige udvikling af sociale problemer.

Vi konkluderer, at de moderne styringsteknologi har nogle positive effekter på kommunikatio- nen af faglighed. Vores konklusion argumenterer imod Høilund og Juuls (2003) pointe om, at moderne styringsteknologierne koloniserer etik og jura. Deres pointe iagttaget i systemteore- tisk optik, betyder at faglig kommunikation foregår i de kommunikative funktionssystemer økonomi og politik frem for etik og jura. Høilund og Juuls hierarkiske opstilling er modsat Vil- ladsens opstilling af åndelig hjælp over materiel hjælp. I vores empiriske undersøgelse, finder vi ikke belæg for de to hierarkiske forhold i kommunikationen af hjælp/ikke-hjælp. Dette er fordi, faglig kommunikation finder sted i koblinger i de heterarkisk inddelte funktionssystemer, som samfundet stiller til rådighed for fagligheds beslutningskommunikation.

Socialrådgiverne agerer i både samfundets og organisationens tidsdimension i kommunikationen af hjælp/ikke-hjælp over for klientens sociale problemer, hvilket bringer os til Carstens bidrag til "Det magtfulde møde mellem system og klient". Hun kritiserer, at socialrådgivere afgrænser oplysningsgrundlaget i afklaringen af en klients arbejdsevne således, at klienterne ikke kan sætte præg på samtalen og inddrage personlige problemer af anden art. Vi finder, at Carstens på den måde fremstiller det sociale arbejde som ureflekteret. Vi mener, at tidsdimensionerne kan forklare, at oplysningsgrundlaget afgrænses. Organisationens mål er at afklare klientens erhvervsevne, hvorved fremtiden ligger fast. Klientens fremtid er derimod åben, og erhvervsevnen er måske ikke det væsentligste i klientens øjne. Herved opstår en konflikt imellem tidsdimensionerne i beslutningskommunikationen.

Carstens analyserer det sociale arbejde i et interaktionistisk perspektiv, hvor mennesket spejler sig i det billede, andre skaber af det. For at klienten kan være tro mod sin selvopfattelse og undgå en institutionel identitet, bliver idealet for det sociale arbejde, at klienten styrer interaktionen med socialrådgiveren. Vi mener, at Carstens sætter dette ideal lig godt socialt arbejde. Da forfatterne i de nævnte antologier alle analyserer ud fra det interaktionistiske perspektiv, mener vi, at dette ideal for socialt arbejde er gennemgående i deres analyser. I en systemteoretisk optik finder vi idealet problematisk, fordi udførelsen af et sådant idealtypisk socialt arbejde vanskeliggøres på grund af konflikten imellem organisationens og klientens tidsdimension. Set i lyset af dette dilemma, bliver det svært at udøve godt socialfagligt arbejde ud fra et stringent interaktionistisk perspektiv, når arbejdet er forankret i en polyfonisk organisation.

Vi konkluderer således, at der er mange organisatoriske rammebetingelser, der influerer på faglig beslutningskommunikation. Vi påpeger følgende rammebetingelse, som influerer på faglighed: samfundsmæssig uddifferentiering af funktionssystemer, organisatorisk polyfoni, politik, lovgivning, økonomi, organisationsledelse, styringsteknologier samt uddannelses- og samarbejdsforhold. I antologierne mener vi ikke, at institutionelle faktorer er inddraget fyldestgørende på trods af ambitionen herom. I de indledende og afsluttende kapitler i bøgerne påpeges en række institutionelle forhold, der influerer på det sociale arbejde. Blandt andet nævnes at socialrådgiverne er underlagt begrænsede magtstrukturer, fx økonomiske rammer, bureaukratiske arbejdsgange samt socialpolitiske mål og midler. Disse forhold inddrages ikke i de empiriske analyser. Vi mener, at dette kan hænge sammen med forfatternes afsæt i institutionel teori.

Institutionel teori har ikke et samfundsteoretisk perspektiv på organisationer. Da teorien fokuserer på sociale samt mentale strukturer og processer, vil kommunikation af faglighed blive opfattet som et produkt af socialrådgiveres intentionelle motiver. Disse motiver kan være eksplicite eller bygge på doxiske antagelser. På denne måde bliver socialrådgiveres kommunikation af faglighed bundet på subjektive motiver. I en systemteoretisk analyse er kommunikation ikke bundet på bevidstheder. Det er kommunikationen, der kommunikerer. I vores empiriske undersøgelse finder vi, at faglig kommunikation også er et produkt af organisatoriske betingelser. Der er muligheds- og umulighedsbetingelser i faglig beslutningskommunikation og beslutningerne er kontingente. De kunne være truffet anderledes. I en systemteoretisk optik kan socialrådgivere således ikke handle efter doxiske antagelser, men ud fra kommunikative selektionsmuligheder i den polyfone organisation.

Samlet konklusion

Vi konkluderer, at faglighed opererer i kommunikationsformen hjælp/ikke-hjælp, og er strukturelle koblinger i fagligheds beslutningskommunikation. Faglighed formes ikke kun af socialrådgiverfaget, men også i den polyfone organisation, hvor socialt arbejde udøves.

Vores konklusion er abstrakt formuleret. Det gør det vanskeligt at afgrænse, hvilke kommunikative funktionssystemer, der er inkluderet eller ekskluderet af faglig kommunikation i formen hjælp/ikke-hjælp. På trods af dette finder vi vores konklusion udbytterig. Vi mener, at konklusionen rummer hjælpens paradoksalitet i det sociale arbejde og rummer, at faglighed er en dynamisk størrelse i konstant udvikling i takt med samfundets og sociale problemers udvikling.

Konklusionen er desuden betinget af praksis, fordi koblingerne iagttages empirisk i det felt, hvor faglighed udøves.

I udarbejdelsen af projektet står det os klart, at det sociale arbejdes felt er højkomplekst. Faglighed har ikke én ledende kode. Der er én og mange fagligheder. Der er mange selektionsmuligheder i kommunikationen af faglighed. Socialrådgivere skal håndtere flere funktionssystemers koder og til- og frakoble faglig kommunikation i disse funktionssystemer. De skal agere i en polyfon organisation, som heller ikke har en ledende kode. Flere organisatoriske faktorer indvirker kompleksitetsforøgende på faglighed. Faglig kommunikation kræver samarbejde. Jo flere medlemmer i den faglige beslutningskommunikation, jo større kompleksitet. Socialrådgivere skal kommunikere både i klientens og organisationens tidsdimension. Ikke mindst må socialrådgivere agere ud fra, at hjælp både kan være en hjælp og en ikke-hjælp.

Begrænsninger for projektet

I udarbejdningen af projektet er det blevet meget tydeligt for os, hvad den teoretiske analyse-ramme betyder for analytiske resultater. I vores diskussion af antologierne, samt Villadsen, Højlund og Juuls analytiske resultater træder det tydeligt frem, hvilken betydning teori har for et undersøgelsesresultat. Vi er derfor bevidste om, at vores projekt har nogle begrænsninger, fordi systemteorien stiller nogle betingelser for, hvad vi kan iagttage i empirien. Vi kan fx ikke iagttage menneskers psyke, hvorfor vi ikke inddrager psykologiske aspekter i fortolkningen af vores empiriske data. Ligeledes er det heller ikke interessant i en systemteoretisk optik, at analysere organisationskultur. Der er således facetter af det sociale arbejde, som ikke er repræsenteret i vores projekt.

I projektet har det ligeledes ikke været vores mål, at fokusere på klienter og relationen mellem klienter og socialrådgivere. Vi har fravalgt, at observere klientsamtaler og interviewe klienter i vores empiriske undersøgelse. For projektet betyder dette, at vi ikke inddrager, hvad vores konklusioner betyder set fra klientens perspektiv.

Det er vigtigt at reflektere over begrænsninger ved sit ståsted i en analyse. En refleksion over ståsteder har ikke kun betydning for analyseresultater men også for praksis, fordi ståsteder influerer på udøvelse af socialfaglige indsatser.

Kvalificering til socialt arbejde i praksis

Formålet med projektet er at give os en indsigt i socialrådgiverfaglighed i praksis inden for den offentlige organisation på beskæftigelsesområdet. I projektet opnår vi dels en indsigt i socialrådgiverfagligheds kompleksitet, og hvorfor det kan være vanskeligt at formulere, hvori vores faglighed består. Dels opnår vi en indsigt i, hvorledes den offentlige organisation influerer på socialrådgiverfaglighed og socialt arbejde. Herigennem mener vi, at projektet kvalificerer os til at udøve fagligt forsvarligt socialt arbejde. De betragtninger vi gør os, styrker vores faglighed og giver os mulighed for at deltage aktivt i den offentlige debat om socialrådgiveres faglige berettigelse.

I projektet bruger vi begrebet "faglighed" og ikke fagligheden for at understrege, at faglighed ikke har en essens eller en fast identitet. Vi mener, at socialrådgiverfaget har potentiale for at komme til at stå stærkere som profession. I takt med at samfundet uddifferentieres, og flere organisationer bliver polyfone, finder vi, at der ikke er behov for "kernefaglighed", men snarere behov for fagligheder, der ligesom socialrådgiverfagets faglighed, kan rumme den samfundsmæssige udvikling.

Primær litteratur

Andersen, Heine og Kapersen, Lars Bo (2005), "Klassisk og moderne samfundsteori", Hans Reitzels Forlag, København.

Andersen, Niels Åkerstrøm (1999), "Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann.", Nyt fra Samfundsvidenskaberne, København.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2003a), "Borgerens kontraktliggørelse", Hans Reitzels Forlag A/S, København.

"Arbejdsevne metode. Metode til beskrivelse, udvikling og vurdering af arbejdsevne" (2001), Beskæftigelsesministeriet, Arbejdsmarkedsstyrelsen, Print promotion A/S, Allerød.

Caswell, Dorte (2005), "Handlemuligheder i socialt arbejde – et casestudie om kommunal frontlinjepraksis på beskæftigelsesområdet", Ph.d.-afhandling, Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi, Roskilde Universitetscenter og akf.

Collin, Finn (2003), "Konstruktivisme", Roskilde Universitetsforlag.

Henriksen, Kirsten og Hemme, Christine (2004), "Illustration af perspektiver i socialt arbejde", Den Sociale Højskole i Aarhus.

Hutchinson, Gunn Strand og Oltedal, Siv (2002), "Modeller i socialt arbejde", Nordisk Forlag A/S, København.

Järvinen, Margaretha, Larsen, Jørgen Elm og Mortensen Nils (red.) (2002), "Det magtfulde møde mellem system og klient", Aarhus Universitetsforlag.

Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.) (2003), "At skabe en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde", Hans Reitzels Forlag, København.

Kneer, Georg og Nassehi, Armin (2002), "Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer", Hans Reitzels Forlag, København.

Kvale, Steinar (1997), "Interview – en introduktion til det kvalitative forskningsinterview", Hans Reitzels Forlag A/S, København.

Meuwisse, Anna, Swärd, Hans og Suneson, Sune (red.) (2002), "Socialt arbejde – en grundbog", Hans Reitzels Forlag A/S, København.

Mortensen, Nils (2004), "Det paradoksale samfund", Hans Reitzels Forlag, København.

Ovortrup, Lars (1998), "Det hyperkomplekse samfund", Nordisk Forlag A/S, København.

Thagaard, Tove (2004), "Systematik og indlevelse – En indføring i kvalitativ metode", Akademisk Forlag, København K.

Thyssen, Ole (2003), "Hjørnesten i Niklas Luhmanns systemteori", i "Iagttagelse og paradoks. Essays om autopoietiske systemer", Gyldendal, s. 7 – 43.

Torfig, Jacob (2004), "Det stille sporskifte i velfærdsstaten", kap. 2, s. 23-43, Aarhus Universitetsforlag.

Bidrag fra antologier

Andersen, Niels Åkerstrøm og Born, Asmund (2003), "Shifters", i Højlund, Holger og Knudsen, Morten (red.), "Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser", Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2003), "Organisation i anden ordens perspektiv – systemteoriens analysestrategiske maskine", i Højlund, Holger og Knudsen, Morten (red.), "Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser", Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2000), "Politisk administration", i Dyrberg, Torben Bech, Hansen, Allan Dreyer og Torfig, Jacob (red.), "Diskursteorien på arbejde", Roskilde Universitetsforlag.

Baecker, Dirk (2003), "Organisation som begreb: Niklas Luhmann om beslutningens grænser", i Højlund, Holger og Knudsen, Morten (red.), "Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser", Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Carstens, Annette (2002), "Motivation" i visitationssamtaler på aktiveringsområdet, i Järvinen, Margaretha, Larsen, Jørgen Elm, Mortensen, Nils (red.), "Det magtfulde møde mellem system og klient", Aarhus Universitetsforlag.

Knudsen, Morten (2003), "Forskydninger – kontingenshåndtering i moderniseringen af et amtskommunalt sundhedsvæsen", i Højlund, Holger og Knudsen, Morten (red.), "Organiseret organisation – systemteoretiske analyser", Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Larsen, Flemming, Abildgaard, Nicolai, Bredgaard, Thomas og Dalsgaard, Lene (2002), "Kommunal aktiveringspolitik: Strategier og organisering", i Jørgensen, Henning, Bredgaard, Thomas, Dalsgaard, Lene og Larsen, Flemming (red.), "Arbejde og politik – undervejs med CARMA 2002", Center for Arbejdsmarkedsforskning, Aalborg Universitet.

Mik-Meyer, Nanna (2003), "Anne er sygdomsfikseret: Forhandling af en institutionel diagnose", i Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (red.), "At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde." Hans Reitzels Forlag, København.

Nielsen, Søren Overgaard og Valentin, Steen (2003), "Organisation og samfund – mellem systemteori og neoinstitutionel teori", i Højlund, Holger og Knudsen, Morten (red.) (2003), "Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser", Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Rennison, Betina Wolfgang (2003), "Polyfonisk lønkommunikation", i Højlund, Holger og Knudsen, Morten (red.) (2003), "Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser", Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

World Wide Web

Beskæftigelsesministeriet (2004), "På kanten af arbejdsmarkedet – en analyse af de svageste grupper på arbejdsmarkedet", <http://www.ams.dk/publikationer/pub0210/analyse.pdf>, Udskrevet den 09-11-2005.

Danmarks Statistik, www.dst.dk, Udskrevet den 21-11-2005.

Ebeltoft Kommune, www.ebeltoft.dk, Udskrevet den 21-11-2005.

Statistikbanken, www.statistikbanken.dk, Udskrevet den 25-11-2005.

Studieordningen, http://studweb.dk/om_studiet/generelt/studieordning.asp, Udskrevet den 10-10-2005.

Tidsskrifter

Boolsen, Merete Watt (2005), "Evidensbaseret forskning – hvorfor og hvad er det?", i Uden for nummer. Tidsskrift for praksis, udvikling og forskning i socialt arbejde nr. 10.

Højlund, Peter og Juul, Søren (2003), "Hvad er godt socialt arbejde?", i Social Kritik nr. 89/2003.

Olesen, Søren Peter (2001), "Socialt arbejdes identitet – eller identiteter", i Socialrådgiveren nr. 18/2001.

Socialrådgiveren nr. 21/2001, "En efterspurgt identitet".

Skærbæk, Morten (2005), "Venstre ude med den store rive", Socialrådgiveren nr. 16/2005.

Uggerhøj, Lars (2001), "Identiteten i mangfoldigheden – om at sidde mellem to stole", i Uden for nummer, Tidsskrift for praksis, udvikling og forskning i socialt arbejde nr. 3.

Villadsen, Kaspar (2004), "Menneskesyn og magt i det sociale arbejde", i Tidsskrift for Socialpædagogik nr. 14, 2004.

Lovdokumenter

Lov nr. 419 af 10. juni 2003, Lov om aktiv beskæftigelsesindsats.

Lov nr. 453 af 10. juni 1997, Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område.

Lov nr. 226 af 8. juni 1983, Udlændingeloven.

Sekundær litteratur

Ejrnæs, Morten, Gabrielsen, Gorm og Nørrung, Per, (2004), "Social opdrift – social arv", Akademisk Forlag, København.

Højlund, Holger og Knudsen, Morten (red.) (2003), "Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser", Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg C.

Meuwisse, Anna og Swärd, Hans (red.) (2004), "Perspektiver på sociale problemer", Hans Reitzels Forlag, København.

Revstedt, Per (2001), "Motivationsarbejde", Hans Reitzels Forlag A/S, København.

Socialministeriet (2004), "Undersøgelser af retssikkerhedslovens § 4", Socialministeriet, København.

Uggerhøj, Lars (1996), "Hjælp eller afhængighed", Aalborg Universitetsforlag.

Vangsgaard, Peter (2005), "Tredje del – Fra indersiden til ydersiden og tilbage igen - forskellige brudstykker og temaer til en grundlagsteori om socialrådgiverens myndighedsarbejde", Ikke udgivet.

Tidsskrifter

Socialrådgiveren nr. 14/2005, Dansk Socialrådgiverforening.

Socialrådgiveren nr. 15/2005, Dansk Socialrådgiverforening.

Socialrådgiveren nr. 16/2005, Dansk Socialrådgiverforening.

Socialt arbejde i folkeskolen

Af Lene Gamborg Andersen – Januar 2006

Resume

Denne artikel er baseret på bachelorprojektet "Så mange år er et barn jo altså heller ikke et barn", som er udarbejdet i fællesskab af Mette Kirstine Skjøtt og undertegnede. Fra praktikperioden havde vi kendskab til at socialt arbejde organiseres direkte på skolerne i USA. Visionen for projektet var at udvikle et lignende tiltag i den danske folkeskole. I artiklen fremhæves det hvordan kontekstforskelle mellem det danske og det amerikanske velfærdssystem, skolevæsen og de aktuelle problemtyper betød, at den amerikanske model for 'school social work' ikke umiddelbart kunne overføres til danske forhold. Resultaterne af projektets empiriske undersøgelse af folkeskolelærernes oplevelser af behov og problemfelter i den sociale indsats i folkeskolen fremlægges i artiklen. Undersøgelsen viste, at der i folkeskolen aktuelt er behov for en social indsats, som ligger imellem, hvad henholdsvis lærerne og socialforvaltningerne aktuelt kan byde ind med. De nuværende mangler kunne afhjælpes med etableringen af socialarbejdere på skolerne og direkte i barnets nærhed, som samtidig vil styrke den tidlige og helhedsorienterede indsats. Samtidig viste undersøgelsen, at der aktuelt opleves store mangler i det tværfaglige samarbejde mellem folkeskolelærerne og socialforvaltningerne. Der er i flere tilfælde tale om, at dårligt eller helt manglende samarbejde virker som en forringelse af indsatsen overfor det enkelte barn. Der peges dermed ligeledes på, at det er en nødvendighed, at der i flere kommuner arbejdes på at styrke det eksisterende tværfaglige samarbejde.

Visionen

Som titlen ovenfor antyder, byggede bachelorprojektet på en vision om at udvikle en måde at integrere socialarbejderfunktionen i den sociale indsats overfor børn i den danske folkeskole. Interessen for emnet – socialt arbejde i folkeskolen - tog sin oprindelse i private samtaler med lærere ansat i det danske folkeskolesystem. Her blev der givet udtryk for megen frustration over hverdagen i skolen, bl.a. fordi der stilles en række nye krav til folkeskolens rolle i samfundet. Disse nye krav hænger sammen med, at i det såkaldte videnssamfund er viden og dermed uddannelse essentielt i forhold til den enkeltes mulighed for livsudfoldelse. Ligeledes er der i dag et generelt stort politisk fokus på uddannelse til alle som vejen til et bæredygtigt Danmark i fremtiden.

Dette fremgår for eksempel af handlingsoplægget fra den siddende VK-regering, "En god start til alle børn" (2003). Ifølge dette skal folkeskolen involveres som en direkte aktør i forhold til at løfte opgaven med at bryde 'negativ social arv' og via tidlig og helhedsorienteret indsats styrke den sociale mobilitet i samfundet. Med nævnte øgede fokus på at bryde 'negativ social arv' – også via folkeskolen – pålægges folkeskolelærerne nye socialt orienterede arbejdsopgaver, som i den nuværende organisering synes at ligge udenfor lærerprofessionens arbejdsområder. Med afsæt i ovenstående blev baggrunden for projektet en antagelse om, at der i folkeskolen er et behov for personale med decideret socialfaglige kvalifikationer.

Modsat regeringens oplæg, som specifikt er rettet mod "*børn som bærer rundt på negativ social arv*" ("En god start for alle børn": 2003) handler projektets vision om en indsats, der potentielt er rettet mod alle børn. Når socialt arbejde søges integreret som en del af skolens hverdag, er det ikke for at sygeliggøre det almene. Derimod er det ud fra en betragtning om, at hvis man virkelig vil iværksætte en tidlig og forebyggende helhedsorienteret indsats – som også regeringen efterspørger i sit handlingsoplæg – synes skolen at være et logisk og hensigtsmæssigt sted at sætte ind. Den offentlige folkeskole benyttes af langt den overvejende del af de danske børn og det er et sted, de tilbringer flere timer og år i samspil med lærere og klassekammerater. Derfor er det også sandsynligt, at begyndende problemer kommer til udtryk her. Desuden er det ud fra en betragtning om, at det ikke kun er de børn, der umiddelbart kan identificeres som 'bærere af negativ social arv', der kan få behov for social støtte for at

kunne drage nytte af den faglige undervisning. Forekomsten af risikofaktorer, der midlertidigt eller langvarigt kan virke som barrierer for det enkelte barn, er potentielt til stede for alle. Der behøves for eksempel ikke nogen særlig social baggrund for at opleve skilsmisse eller dødsfald. Det er hændelser, som i socialforvaltningerne ofte regnes for hændelser i 'normalsystemet', men som ikke desto mindre kan have enorm betydning for det enkelte barns trivsel, udvikling og læring.

Skolen som arbejdsområde for socialt arbejde

I Danmark tænkes undervisningsområdet traditionelt ikke som et arbejdsområde for socialarbejdere. Det gør man i USA, hvor det ikke er sjældent, at socialt arbejde organiseres direkte på skolerne. Her er 'school social workers' nemlig en specialiseret faggruppe, hvor der i de fleste stater kræves statsautorisation, som tilkendes efter et specialiseret uddannelsesforløb i 'school social work' (Allen-Meares: 2004).

Den økologiske systemteori fungerer som forståelsesramme for 'school social work' i USA. Dette økologiske perspektiv tager afsæt i Bronfenbrenners teori om menneskets livslange udvikling. Bronfenbrenner lægger stor vægt på dualismen mellem individets personlige udvikling og interaktionen med dets nærmiljøer, og hans teori kan på det nærmeste forstås som en teoretisering af den eklektiske tilgang, idet udviklingspsykologiske teorier, biologiske modeller og omverdensforankrede modeller syntetiseres i teorien (Meuwisse & Swärd: 2004). I de amerikanske skoler interverneres der både på individuelt niveau, med grupper og i forhold til lokalsamfundet. Kendetegnende er, at 'school social workers' som ansatte i skolevæsenet og lokaliseret på de enkelte skoler arbejder i barnets direkte nærhed.

Med baggrund i 'school social work' og den amerikanske organisering af socialt arbejde direkte på skolerne var visionen for projektet således at forsøge at udvikle og kvalificere det sociale arbejde i Danmark i form af en integrering af socialarbejderfunktionen i folkeskolen. På den baggrund kunne projektet betragtes som et udviklingsprojekt med et udviklingsmål baseret på en arbejdshypotese om at 'der mangler noget' i den nuværende sociale indsats på de danske folkeskoler.

Teori og metode

Projektet placerer sig teoretisk og metodisk indenfor et socialkonstruktivistisk paradigme. Ud fra den tilgang giver det ikke mening at forsøge at indkredse socialt arbejde uden at beskrive den konkrete kontekst, i hvilken det sociale arbejde konstrueres og udøves. Ud fra et socialkonstruktivistisk perspektiv kan det i teorien lade sig gøre at overføre det sociale arbejdes teori og metoder fra én kontekst til en anden. Blot vil det medføre, at de samme teorier og metoder vil få et andet udtryk i den anden kontekst (Gibelman: 2004).

Med denne tilgang til det sociale arbejde, blev der i projektet lagt forholdsvis stor vægt på at redegøre for de to skolemæssige kontekster - den offentlige amerikanske skole og den danske folkeskole. Allerede efter dette grundlæggende arbejde i projektprocessen blev det tydeligt, at der på flere punkter var så store væsensforskelle mellem den amerikanske og den danske kontekst, at en egentlig overføring af den amerikanske model ikke ville være hensigtsmæssigt i den danske folkeskole.

Kontekstforskellene mellem det amerikanske og det danske

Fælles for de offentlige skoler i USA og Danmark er, at de generelt ses som en stærk faktor i forhold til at socialisere og udvikle samfundsmæssigt ansvarlige borgere, som er nødvendige for demokratiet beståen, hvorfor man for eksempel også ser undervisningspligt i både USA og Danmark. I det hele taget gælder det for den offentlige amerikanske skole og den danske folkeskole, at der lovmæssigt er næsten enslydende målsætninger om faglighed, demokratiske værdier og rummelighed. Sådanne målsætninger kommer dog til vidt forskelligt udtryk på

grund af forskellige velfærdssystemer og samfundsmæssige traditioner, foruden sociale problemtyper blandt børn og unge.

Velfærds- og skolesystemer

Det amerikanske velfærdssystem kan beskrives som værende tæt på en liberal model. Det giver sig udslag i en smal offentlig sektor og det offentliges tilbagetrukne rolle i forhold til borgerne (Bundesen: 2000). Det amerikanske velfærdssystem og dermed individet er i høj grad afhængigt af en stor indsats fra den frivillige sektor. Den frivillige sektor består af en mangfoldighed af private velgørenhedsorganisationer og private Ngo'er, uafhængige foreninger og grupper, der tager sig af forskellige former for omsorg og serviceydelser. Denne sektor er en integreret og nødvendig del af det amerikanske samfund (Larsen: 2004).

I forhold til skolerne ses det offentliges tilbagetrukne rolle både i forhold til skolens styrelse og finansiering. De offentlige skoler styres og finansieres lokalt, hvilket giver enorme forskelle på kvaliteten på skolerne. Når det drejer sig om 'school social work' er det således også op til den enkelte skoleledelse, hvorvidt de vil prioritere ansættelse af en skolesocialarbejder. Der er aktuelt ca. 45 % af de offentlige skoler i USA, der har foretaget denne prioritering, og ser 'school social workers' som et redskab til at understøtte skolens målsætninger (Allen-Meares: 2004).

Heroverfor står det danske velfærdssamfund, som folkeskolen er formet af og med. Vores velfærdssamfund er overvejende orienteret mod den idealtypiske skandinaviske velfærdsmodel, hvor staten spænder et fintmasket sikkerhedsnet under den enkelte borger. Alle er berettiget til ydelser som følge af deres medborgerskab, og der er en vis grad af universalisme. Endelig er det en forholdsvis høj grad af omfordeling af værdier via skatterne, som finansierer velfærdssamfundet (Hansen: 2004). Den frivillige sektor anses i den skandinaviske velfærdsmodel som et supplement til den offentlige sektors indsats, blandt andet fordi den anses for at være stærk på områder som omsorg og medmenneskelighed. Den frivillige sektor finansieres og støttes ofte via offentlige midler, men har dog alligevel en høj grad af autonomi og selvstændighed (Meuwisse & Swärd: 2004). Der er således på alle områder stor vægt på offentlig service i Danmark, og den offentlige sektor er især stærk på områder som uddannelse, sundhed og sociale serviceopgaver (ibid.: 2004).

I det danske velfærdssystem findes der allerede støttende hjælpemuligheder i forhold til børn og unge i folkeskolen. Det drejer sig først og fremmest om den pædagogisk-psykologiske rådgivning (PPR), som kommunerne skal stille til rådighed (FSL § 20 stk. 1). PPR's opgave er at arbejde for at udvikle den almindelige undervisnings rummelighed. PPR's fokus er således først og fremmest omkring læringsdelen, og PPR's medarbejdere rådgiver lærerne som en slags konsulenter, der kan være med til at styrke rummeligheden i undervisningen. Øvrige hjælpemuligheder for lærerne ligger i socialforvaltningerne, hvortil lærerne også har underretningspligt (jf. SEL § 35), hvis de har en formodning om, at et barn har behov for den særlige støtte, som socialforvaltningerne kan yde.

I Danmark forventes det således, at det offentlige system – PPR og de sociale myndigheder - griber ind overfor børns sociale problemer, når de har en vis karakter og omfang. Her overfor står de offentlige skoler i USA, som selv indtager en helt anden central rolle, idet det øvrige offentlige sociale system har en relativt tilbagetrukket rolle. Velfærdssystemets indretning i USA kræver således implicit, at skolerne selv griber ind, når de ser et behov.

Sociale problemfelter

Den offentlige skole i USA er indrettet til at kunne og skulle rumme alle børn. Det betyder, at aktuelle demografiske, sociale, økonomiske og politiske forhold, der gør sig gældende i det amerikanske samfund, ses tydeligt afspejlet og reflekteret i skolebilledet. I USA betyder det, at der er en række samfundsmæssige problemstillinger, som 'school social workers' har som deres arbejdsområde. Fattigdom er et enormt problem i USA, hvor 20 % af alle børn lever under den for USA fastsatte fattigdomsgrænse (Hare & Rome: 1999). Endvidere er det amerikanske samfund helt igennem multikulturelt. Det har det været fra grundlæggelsen og med en på flere

måder betændt historie, hvilket giver store spændinger mellem forskellige samfundsgrupper. Et sidste samfundsmæssigt problemfelt, som fylder meget i de offentlige skoler, er vold (Gibelman: 2004). De amerikanske skoler er nærmest notorisk kendte for udbredt bandeaktivitet, og for at være præget af vold udøvet af elever mod andre elever og lærere.

Projektets empiriske undersøgelse blandt danske folkeskolelærere kunne imidlertid kun afdække ét område, der kan karakteriseres som et samfundsmæssigt socialt problemfelt, Ud fra samme forståelse, som anvendes i den amerikanske kontekst. Dette ene område er integration af tosprogede elever, som karakteriseres af lærerne som et omfattende problem på landets skoler. Derudover fremgik det, at de danske lærere orienterede sig mod en anden type af mere individuelle og familiemæssige problemer. Det viste sig således, at der foruden kontekstforskelle i velfærdssystemer og skolevæsen, tillige er store forskelle i aktuelle sociale problemtyper.

Projektet havde fra starten undervurderet betydningen af forskellene mellem den amerikanske og den danske kontekst. Det var ikke forudset, at disse kontekstforskelle kom til at betyde, at det ikke længere syntes relevant med en direkte overførsel af den amerikanske model for 'school social work' til den danske folkeskole, sådan som det var tænkt i visionen for projektet. Det blev tydeligt, at visionen var baseret på den almindelige - men fejlagtige - antagelse, at det sociale arbejdes kontekst er en ramme, der kan beskrives og give forståelse for sammenhænge, frem for at være en aktiv faktor i de samme sammenhænge. Konkret betød dette, at der tidligt i projektprocessen skulle tages et valg: Skulle de hidtil formulerede delmål bibeholdes på trods af, at de tydeligvis ikke ville kunne opnås? Eller skulle hele projektet omformuleres, således at der ville kunne komme et pænt og sammenhængende resultat ud af det? Helt konkret var det altså et valg mellem henholdsvis et proces- eller resultatorienteret fokus i projektet. Valget faldt på at bibeholde de oprindelige delmål – nu med en ny nysgerrighed på og refleksion over, *hvorfor* de ikke ville kunne opnås.

Den empiriske undersøgelse

Et professionsteoretisk perspektiv blev centralt i analysen af den empiriske undersøgelse som blev foretaget for at afdække lærernes oplevelse af sociale problemfelter og behov i den danske folkeskole. Professionsidentitetsbegrebet blev benyttet til at begrebsliggøre en afgrænsning af, hvilke arbejdsopgaver folkeskolelærerne oplever som deres og hvilke, der formelt set er det. Professionsidentiteten konstrueres af tre dimensioner: En fælles skolastisk viden, faglige idealer og boglig viden. Dernæst eksterne faktorer som ledelse, ressourcer og politiske krav og forventninger. Endelig den intrapersonelle dimension, som består af den enkelte professionsudøvers livshistorie, erfaring og personlighed. Den professionelle identitet opfattes og præsenteres ofte som en ensartethed, mens den intrapersonelle dimension forklarer de individuelle forskelle i praksis og oplevelsen af praksis (Hansen & Gleerup: 2004).

I forhold til undersøgelsesmetoden fik det igen betydning, at projektet, som nævnt, placerer sig indenfor et socialkonstruktivistisk paradigme. Det betyder for vidensforståelsen, at den bygger på en antagelse om, at viden om virkeligheden er en konstruktion (Larsen: 2005). Det, der var interessant i den empiriske undersøgelse, var at få viden om lærernes oplevelse af sociale problemfelter og behov i den danske folkeskole. En sådan viden er selvsagt ikke nødvendigvis faktisk baseret, men giver i stedet glimt af nogle sammenhænge i en samlet problematik. Og det er glimt, som – faktuelle eller ej - har relevans, fordi det netop er lærerne, som oplever og handler i forhold til den givne oplevelse af problematikkerne i forhold til den sociale indsats overfor børn i folkeskolen.

Helt konkret blev det kvalitative forskningsinterview benyttet i den empiriske undersøgelse. Undersøgelsen blev foretaget på baggrund af en induktiv logik, hvilket vil sige, at man går åbent ud og interviewer og ser hvilke mønstre, der måtte vise sig fra de enkelte tilfælde, for derefter at kunne sige noget mere generelt (Blaikie: 1993). På forhånd var der dog formuleret temaer, som skulle efterforskes – men med plads til åbenhed. Det er sandsynligt, at denne

åbenhed er, hvad der gav mulighed for at anvende undersøgelsens resultater, selv om den ikke kunne udpege en type sociale problemfelter, tilsvarende de amerikanske.

Specifikt blev der valgt to informanter – folkeskolelærere - fra hver af tre forskellige skoler, som repræsenterede henholdsvis en udpræget storbysskole, en mellemstor midtjysk skole og en lille skole i en sydjysk landkommune. Altså var skolerne vidt forskellige i forhold til beliggenhed, størrelse og kommunale forhold i øvrigt. Målet med denne spredning var potentielt at afdække et relativt bredt problemfelt og dermed flere af de behov, som mere generelt måtte være at finde i den danske folkeskole.

I selve analysen er skolernes lokale kontekster dog ikke blevet inddraget som baggrundsvariable. I stedet blev der foretaget et niveau-spring fra de individuelle interview og til at de blev taget som et samlet udtryk for, hvad der er at finde af sociale problemfelter og behov - det vil sige i forhold til den danske folkeskole på samfundsniveau. At dette ikke var et helt urimeligt niveau-spring at foretage viste sig ved at lærerne på de tre forskellige skoler overvejende orienterede sig mod samme type problemer.

Resultater fra den empiriske undersøgelse

Som nævnt tidligere, viste det sig i løbet af projektprocessen, at visionen om at overføre det amerikanske 'school social work' til den danske folkeskole ikke længere var relevant. I stedet blev det relevant at se på, hvad der konkret havde vist sig i den empiriske undersøgelse, som skulle afdække oplevede behov og sociale problemfelter i den sociale indsats i folkeskolen. Selv om lærerne ikke var orienterede mod sociale problemfelter i lighed med de amerikanske, så kunne de identificere mange områder, hvor de i dagligdagen oplever, at der er endog omfattende behov for forbedringer, hvis indsatsen skal være tidlig, helhedsorienteret og til barnets bedste.

I analysen af den empiriske undersøgelse viste der sig to tydelige linjer på tværs af de tre skoler. En linje var orienteret mod behov, som det ikke er indenfor lærernes arbejdsopgaver at tage sig af, men som de oplever, at der heller ikke er andre, der tager sig af - hvor 'der mangler noget'. Den anden linje var orienteret mod mangler i den allerede eksisterende indsats fra PPR og fra socialforvaltningernes socialrådgivere.

'Der mangler noget'

Generelt er lærerne enige om, at hovedopgaven for dem som lærere, er at undervise og bringe børnene så meget lærdom som overhovedet muligt. Den del af folkeskolens formålspargraffer, som omhandler dannelsen af 'livsduelige mennesker', er der større uenighed om. Uenighederne bunder i forskellige holdninger til, om 'opdragelse' er en del af lærerjobbet eller ej. Nogle siger det er en del af jobbet, andre siger nej – andre igen siger nej til, at det er deres opgave, men fortæller samtidig, at det er noget, der tager meget tid, fordi de alligevel er nødt til at tage fat på det for at gennemføre skoledagen.

I undersøgelsen viste der sig flere sådanne situationer, hvor lærerne, ligesom i forhold til opdragelsesopgaverne, udvider deres arbejdsfelt. En af lærerne giver som mulig forklaring på disse ekstra indsatser, at mange lærere er engagerede og idealistiske mennesker, som vil gå langt for børnene. Det kan herfra kun medgives, at der blandt de interviewede lærere syntes at være et beundringsværdigt engagement i børnenes liv - en idealisme, der driver lærerne til at udvide deres arbejdsfelt.

Det viste sig tydeligt, at flere lærere gør en social indsats indenfor skolens rammer - også hvor det drejer sig om sociale problematikker, der rækker udover børnenes læring af sociale kompetencer. Det viste sig også, at det oftest er en indsats baseret netop på 'idealisme'. I professionsteoretiske termer betyder det, lærernes sociale indsats i skolerne således i højere grad vil være baseret på den intrapersonelle dimension frem for en socialfaglig viden. Det er bekymrende, fordi det betyder, at der i praksis er en høj risiko for, at den sociale indsats i folkeskolen bliver tilfældig og meget afhængig af, i hvilket omfang den enkelte lærer som *person* - og ikke

som *fagperson* - kan rumme det, når sociale situationer er udover det sædvanlige. Det giver ikke grundlag for den bedste indsats for barnet. Det behov, der viser sig her, er altså et behov for, at der i sådanne situationer kan hentes hjælp hos socialfagligt personale med den relevante ekspertise – for eksempel hos en 'school social worker'.

Den eksisterende indsats

Ventetider og lange arbejds gange

Det, som har vist sig at fylde med altovervejende tyngde i samtlige projektets interviews, er ikke direkte relateret til børnene. I stedet er samtlige lærere orienterede imod behov omkring de allerede eksisterende hjælpemuligheder, PPR og Socialforvaltningerne. Det er tydeligt, at tilbøjeligheden til at inddrage de sociale myndigheder varierer meget mellem de enkelte lærere i interviewene. Det hænger sandsynligvis sammen med, at lærerne i sådanne situationer netop skal tage beslutninger uden for professionens eget arbejdsområde. Når lærerne bevæger sig uden for eget arbejdsområde, får det faglige fællesindhold mindre vægt samtidig med, at de personlige forhold i højere grad bliver bestemmende. Lærerne giver dog også udtryk for en bevidsthed om afgrænsningen af lærerjobbets opgaver, samt et behov for at hjælpemulighederne skal være på plads til at tage over, når de arbejdsopgaver, som lærerne møder i skolekonteksten rækker udover deres egen profession.

Af den empiriske undersøgelse fremgår det, at sådan opleves det imidlertid ikke af lærerne. Flere lærere giver udtryk for, at når de har behov for hjælp fra andre instanser, oplever de i stedet lange ventetider uden handling. De lange ventetider og lange arbejds gange har ikke kun konsekvenser for lærernes frustrationsniveau, men i allerhøjeste grad også for børnene. Lærerne oplever, at det enkelte barn med særlige behov svigtes, samtidig med at klassens øvrige børn i flere tilfælde får en stærkt forringet undervisning, fordi der ikke er overskud til dem. Der gives altså udtryk for et behov for muligheden for hurtigere handling – tidligere indsats.

At der generelt bliver underrettet for lidt, er en kritik, som af og til rejses mod folkeskolens lærere. Kritikken opleves dog ikke som berettiget af alle lærere. Kendetegnende for de lærere, som oplever, at de selv underretter gentagne gange, er en fælles følelse af, at der alligevel ikke sker nogen egentlig indsats fra socialforvaltningens side. Flere af lærerne giver udtryk for en oplevelse af konstant udskiftning af socialrådgivere, som bevirker en generelt manglende stabilitet i indsatsen. Flere af lærerne kommer med specifikke eksempler på, hvordan de oplever, at en stor udskiftning blandt socialrådgiverne er medvirkende årsag til, at der - nogen gange gennem flere år - ikke handles i selv alvorlige situationer. Lærerne er frustrerede over dette, fordi det kan have omfattende konsekvenser for det enkelte barn, at det for eksempel gentagne gange udsættes for oplevelser og ansvar i familien, som det slet ikke burde have. Samtidig giver lærerne udtryk for det frustrerende ved at ét barns situation tilmed kan have konsekvenser for samtlige de øvrige børns trivsel i en klasse.

Som det fremgår af de foregående afsnit, er det tydeligt, at lærerne henvender sig til de eksterne hjælpemuligheder, såsom socialforvaltningen, med underretninger og forespørgsler om handling, når de oplever, at deres egen professions viden ikke rækker i forhold til de behov, som viser sig i skolen omkring børnenes faglige og sociale trivsel. Samtidig giver flere af lærerne udtryk for en opfattelse af, at de som voksne i barnets nærhed kan spille en central rolle som en ressourceperson i forhold til at støtte det pågældende barn. Flere giver udtryk for en forventning om at blive inddraget i et samarbejde med socialforvaltningen, når de henvender sig dér for at få hjælp i forhold til et barn. Netop denne forventning om samarbejde synes at føre til megen frustration blandt lærerne - fordi de oplever, at den ikke indfries ved deres henvendelse til socialforvaltningerne.

Flere lærere giver udtryk for en oplevelse af, at det sociale system ikke medtænker barnets liv i skolen, når der iværksættes foranstaltninger. De oplever altså ikke, at deres ressourcer i form af viden om barnet og dets hverdag inddrages til så stor gavn for barnet, som de kunne

blive, hvis man ville sætte tidligt ind overfor problemerne. En lærer kommer med nogle konkrete ønsker til samarbejdet med socialforvaltningen, som handler om at socialrådgiverne skal være mere tilgængelige og komme mere ud på skolerne. Generelt giver lærerne udtryk for et behov for at indgå i et konkret samarbejde med socialrådgiverne om de enkelte børn.– samtidig med at ingen af de interviewede omtaler nogensinde at have indgået i et sådant konkret samarbejde med et barns socialrådgiver.

Flere lærere beretter om oplevelser, hvor de ikke har følt sig værdsat i det sociale system, som den ressource, de selv oplever at være i forhold til barnet. De giver som nævnt udtryk for et ønske om at samarbejde direkte i et videre forløb. I stedet oplever de, at deres underretninger modtages i et socialt system, hvor det forventes, at de som lærere underretter om barnets problemer, men derudover ikke skal foretage sig noget eller forvente at få information tilbage om, hvad der videre sker. Flere lærere i undersøgelsen giver udtryk for den frustration, der kommer af ikke at vide, hvad der sker. Når der ikke kommer information tilbage til læreren efter en underretning, giver de udtryk for, at det opleves som om underretningen blot ligger i en bunke på socialforvaltningen. En lærer giver udtryk for at det er rigtig svært at underrette, for derefter at lægge det fra sig, fordi man har gjort sin pligt ifølge loven. Barnet med de særlige behov er stadig i klassen hos den enkelte lærer. En del af forklaringen på, hvorfor lærerne oplever, at de ikke uden videre bekymring kan overgive en sag til socialforvaltningen er, at de involverer sig. Lærerne er frontmedarbejdere i barnets daglige, nære miljø. Flere giver udtryk for, at det gør det ekstra svært at læne sig tilbage og sige 'nu håber jeg bare, det går godt', mens de ser til og med en oplevelse af, at intet rykker sig.

Flere lærere giver udtryk for at de oplever dét, at socialforvaltningens socialrådgivere i henhold til Retssikkerhedslovens § 11a kan indhente oplysninger og forlange at for eksempel uddannelsesinstitutioner tilvejebringer rapporter med oplysninger om børn og familier, som en barriere i forhold til samarbejdet. En lærer kalder det 'den ensidige tavshedspligt'. Lærerne oplever det som et magtspil, når socialrådgiverne kan anmode om oplysninger, uden at give den mindste viden og information igen. Af undersøgelsen fremgår det, at lærerne ved godt, at når der tales om tavshedspligten, så henholder socialrådgiverne sig til nogle retsregler. Ikke desto mindre fremgår det, at lærerne ofte føler sig talt ned til og ikke anerkendt i indsatsen overfor de udsatte børn. Dette synes ikke at være det bedste udgangspunkt for samarbejdet omkring det enkelte barn.

Mere generelt er en del af en forklaring nok også, at socialrådgivere som et af deres arbejdsområder har 'lovarbejde'. Det vil sige, at deres beslutninger og iværksættelse af foranstaltninger skal foretages ud fra hjemmel i de forskellige sociale love. Det er tydeligvis et ganske andet udgangspunkt end folkeskolelærernes og derfor er der måske mindre forståelse fra lærerne for den manglende inddragelse. Omvendt gælder det for socialrådgiverne, at der er mulighed for undtagelser til tavshedspligten – for eksempel idet man som socialrådgiver rent faktisk gør den indsats, det er, at spørge om forældrenes samtykke til videregivelse af oplysninger til lærerne. Faktisk kunne denne indsats i mange tilfælde åbne for en bedre inddragelse af både lærerne, men også forældrene til det enkelte barn.

Den empiriske undersøgelse af lærernes oplevelse af behov og sociale problemfelter i den sociale indsats overfor børn i folkeskolen kunne ikke bruges som det først var tiltænkt i forhold til visionen for projektet. I stedet blev der fokuseret på dét, som rent faktisk kom ud af undersøgelsen blandt lærerne. Det viste sig, at der var nogle egentlige mangler i den eksisterende sociale indsats for børn i folkeskolen. I forhold til disse mangler blev det i projektet sandsynliggjort, at der stadig ligger en mulighed for at styrke den tidlige og helhedsorienterede indsats væsentligt, hvis der arbejdes videre med visionen om at få socialarbejdere med en socialfaglig viden ud på skolerne. Styrkelsen ligger i muligheden for at arbejde direkte i barnets nærhed og med andre opgaver, end hvad der varetages i socialforvaltningerne i dag. Således er visionen om socialarbejdere i folkeskolen stadig baseret på organiseringen af en ny socialarbejderfunktion, frem for en udflytning af socialforvaltningernes socialrådgivere. Og dermed er der stadig grundlag for at hente inspiration i den amerikanske organisering af 'school social work'.

Samtidig pegede resultaterne af den empiriske undersøgelse på, at det eksisterende tværfaglige samarbejde mellem folkeskolelærerne og socialforvaltningernes socialrådgivere på mange måder ikke fungerer optimalt. Det tværfaglige samarbejde er en afgørende faktor i den helhedsorienterede indsats overfor børn med særlige behov, hvorfor der - uafhængigt af et eventuelt videre arbejde omkring organiseringen af socialarbejdere i folkeskolen - peges på nødvendigheden af der i flere kommuner arbejdes konkret med at styrke det eksisterende tværfaglige samarbejde.

Litteratur

- Allen-Meaures, Paula (2004): *Social Work Services in Schools* (4.th. edition). Pearson, Boston, USA.
- Blaikie, Norman (1993): *Approaches to Social Inquiry*. Polity Press, UK.
- Bronfenbrenner, Urie (1992) "Ecological System Theory" i *Six Theories of Child Development. Revised Formulations and Current Issues*. Ross Vasta ed. Jessica Kingsley Publishers, London.
- Bundesen, Peter (2000): *Sociale problemer og socialpolitik*. Odense Universitetsforlag, Odense.
- Constable, Robert; Shirley McDonald and John P. Flynn, eds. (1999): *School Social Work. Practice, Policy, and Research Perspectives* (4.th edition). Lyceum Books, Chicago, USA.
- Ejrnæs, Morten (2004): Faglighed og tværfaglighed. Vilkaerne for samarbejdet mellem pædagoger, sundhedsplejersker, lærere og socialrådgivere. Akademisk Forlag, København.
- Gibelman, Margaret (2004): *What Social Workers Do* (2nd edition). NASW Press, Washington DC.
- Hansen, Niels Buur og Jørgen Gleerup (2004): *Videnteori, professionsuddannelse og professionsforskning*. Syddansk Universitetsforlag, Odense.
- Hansen, Henning (2004) "Velfærdsstaten" i Ejrnæs, Morten, Jens Guldager, Finn Kenneth Hansen, Henning Hansen, Carsten Jørgensen og Filip Kruse *Sociologi og socialt arbejde*. Danmarks Forvaltningshøjskole, Frederiksberg.
- Huxtable, Marion and Eric Blyth (2002).: *School Social Work Worldwide*. NASW Press, Washington DC.
- Kettel, Lars, red. (2003): *Skolen i samfundet – analyser og perspektiver* (2. udgave). Billesø og Baltzer, Værløse.
- Larsen, Jørgen Elm og Iver Hornemann Møller, red. (2004) *Socialpolitik* (2. udgave). Hans Reitzels Forlag, København.
- Larsen, Sune Holm (2005) Socialkonstruktivisme som forskningsmetode i Nygaard, Claus red. *Samfundsvidenskabelige analysemetoder*. Forlaget Samfundslitteratur, Frederiksberg.
- Laursen, Per Fibæk & Inge Fibæk Laursen, red. (2003): Person og profession – en udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger. Billesø og Baltzer, Værløse.
- Meuwisse, Anna og Hans Swärd, red. (2004) *Perspektiver på sociale problemer*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Thagaard, Tove (2004): Systematik og indlevelse – En indføring i kvalitativ metode. Akademisk Forlag, København.
- Windinge, Henrik (2003): Skole og samfund under omstilling – perspektiver på skole, samfund og lærerarbejde (2. udgave). Unge pædagoger, København.
- (FSL) Bekendtgørelse af lov om folkeskolen. LBK nr. 393 af 26/05/2005.
- (SEL) Serviceloven. Lov om social service nr. 454 af 10/06/1997.
- (FVL) Forvaltningsloven. Lov nr. 571 af 19/12/1985.
- (En god start) "En god start til alle børn" udgivet af Undervisningsministeriet (2003), http://pub.uvm.dk/socialarv/html/full_publication.htm

Markedsorienteret socialt arbejde

Af Anne Thule Jensen og Anne Glibstrup Sørensen – Januar 2006

Resumé

Med vores bachelorprojekt har vi sat fokus på, hvorledes den øgede markedsorientering i socialt arbejde indvirker på - og kan styrke det konkrete sociale arbejde.

Vi har udarbejdet et casestudie, hvor vi har taget udgangspunkt i én privat virksomhed, der varetager opgaver på beskæftigelsesområdet for kommunerne. Her har vi ønsket at undersøge hvilke styrker der kan forbindes med den givne markedsorientering og hvordan det socialfaglige felt kan udvikles i forbindelse hermed.

Vi har i casestudiet haft fokus på hvorledes økonomisk profitorientering, resultatstyring og konkurrence kan styrke det sociale arbejde. I forlængelse heraf har vi belyst hvorledes resultatorientering med fordel kan forenes med de processuelle forhold i socialt arbejde.

Hermed har vi ønsket at belyse en meget aktuell debat indenfor vores fag, som ofte vækker modstand hos mange praktikere.

Vi har med opgaven bl.a. belyst, at resultatorientering ikke behøves at udelukke en god proces. Resultatorientering kan medføre et øget fokus på indholdet i den sociale indsats, og dermed større bevidsthed om kvalitet og effektivitet. Vi har ligeledes belyst at kommunens rolle og opgaver i fremtiden kan problematiseres, når beskæftigelsesopgaver udliciteres til private virksomheder og socialrådgivernes rolle og kompetenceområder vil også udfordres.

Projektforløb

Med udgangspunkt i den undersøgte virksomhed har vi interviewet ledelse, konsulenter/socialrådgivere og borgere samt analyseret virksomhedsplaner m.m. Vi har lagt vægt på informanternes egne beskrivelser af virksomheden og deres tanker omkring markedsorienteringens indflydelse på det konkrete arbejde på stedet. Derudfra er der udarbejdet en karakteristik af virksomheden.

Gennem analyse af interview og dokumenter har vi søgt mulige sammenhænge mellem denne virksomheds styrker og den markedsorientering, som blev identificeret i virksomheden.

Indledning

Socialt arbejde har i nyere tid været præget af moderniseringstanker; Udviklingen afspejler bl.a. en højere grad af markedsorientering, hvor tendenser som udlicitering, øget konkurrence samt outputorientering og fokus på effektivitet er væsentlige. Ligeledes spiller økonomistyring en større rolle og evalueringer, klare formulerede værdier og målsætninger bliver stadig mere styrende for det sociale arbejde.

Et centralt element i denne markedsorientering er fokus på resultater. Vi finder det interessant, at den øgede resultatorientering fylder mere på dagsordenen i det sociale arbejde. I nyere socialfaglig debat diskuteres det, om øget fokusering på output står i modsætning til et fokus på indhold og proces. Her mener kritikere, at indhold og proces bliver tilsidesat til fordel for at opnå resultater. Vi har stillet os undrende overfor denne modsætning og har derfor undersøgt, hvorvidt resultatorienteringen kan bidrage til at udvikle og/eller styrke det sociale arbejde også i fh.t. indhold og proces.

Vores udgangspunkt i projektet har derfor været, at resultatorientering i et eller andet omfang kan styrke det sociale arbejde.

Vi har fundet det interessant, at se på det private felt, som løser socialfaglige opgaver på beskæftigelsesområdet under markedsorienterede rammer og i en kontekst, som i højere grad er

resultatorienteret. Vi formoder, at en resultatorientering vil skabe en mere utraditionel beskæftigelsesindsats set i fh.t. den sædvanlige forvaltningskontekst. Her skal drift og socialt arbejde netop forenes.

Politisk baggrund for det undersøgte felt

Med den politiske aftale "flere i arbejde" fra 2001 er inddragelse af andre aktører præciseret, og dermed er der skabt politisk grundlag for, at private aktører kan byde ind på offentlige beskæftigelsesopgaver, enten i udbudsrunder eller i fh.t. enkeltopgaver. Hermed er udlicitering blevet en væsentlig del af beskæftigelsesindsatsen og brugen af andre aktører er stigende.

Det kan bemærkes, at der bag den stigende interesse for udlicitering således findes stærke politiske ideologiske holdninger¹. Det er en ideologisk liberal tankegang, at markedskræfternes fremvækst, gennem udlicitering, vil styrke den offentlige sektor. *"Der findes adskillige politiske målsætninger med inddragelsen af andre aktører i beskæftigelsesindsatsen. En af hensigterne er at sætte fokus på pris og effektivitet via resultatafhængig betaling. I forlængelse heraf skal konkurrence, markedsprøvning og dokumenterede effekter præge både aktiveringsindsatsen og jobformidling. Fokuset skal være at få flest muligt i arbejde. Intentionen er desuden at udnytte andre aktørers kompetencer og viden for således at bidrage til nytænkning i beskæftigelsesindsatsen. Dette gøres ved at andre aktører afprøver alternative metoder. Herved skal der være fokus på kvalitet og resultater. Inddragelse af andre aktører skal endvidere medvirke til at skabe overblik over, hvilken kvalitet og pris markedet kan levere"*².

Fortalere for udlicitering mener således, at udlicitering medfører en øget opmærksomhed på kvalitet og rationaliseringsmuligheder. Ligeledes tydeliggøres driftsomkostningerne samt ansvarsfordelingen, og der bliver fokus på, hvad der reelt skal udføres, og hvordan det gøres bedst og billigst.

Modsat mener kritikere bl.a. at udlicitering skaber ringere vilkår for de ansatte i det offentlige, og at udliciteringen medfører for meget administrativt arbejde. Ligeledes ses en sårbarhed i opgaveløsningen, når der ikke er nok udbydere på området³.

Teori

I projektet har vi inddraget forskellig teori, herunder New Public Management (NPM), teori om borgerservicerende organisationer (Hasenfeldt), teori om anerkendelse (Juel og Højlund) samt teorier om socialt arbejde.

NPM har givet ideer til og samtidig været udgangspunkt for vores projekt og præsenteres derfor kort i nedenstående.

Siden 1980'erne har den offentlige sektor været omfattet af en moderniseringsbølge. Økonomiske og ledelsesmæssige rationaliseringer er forsøgt overført fra det private til det offentlige⁴. Denne udvikling kan ses i lyset af forandringsstrategien NPM, der får større betydning i de offentlige sektorer verden over, og kan ses som et sammenhængende system af ideer og forestillinger⁵.

NPM er opstået i forlængelse af debatten om, hvilken rolle staten skal have i samfundet. Fortalere for NPM hævder, at den offentlige sektor er for stor og ineffektiv. Tankerne er derfor, at

---

¹ Ansbøl 2003: s. 72.

² http://www.ams.dk/udbudsvejledning/inddragelse_af_andre_aktorer/maalsætninger_ved_inddragelse/default.asp

³ Ansbøl 2003: s. 72.

⁴ Pedersen 2004: s. 4-8.

⁵ Klausen 1998: s. 9-15.

offentlige organisationer skal konkurrere for at øge effektiviteten og brugerorienteringen. Konkurrence kan ligeledes medføre udvikling og nytænkning.

På baggrund heraf har vi udvalgt tre centrale elementer til at belyse problemstillingen:

Økonomisk profitorientering som omhandler det forhold, at en virksomhed tilstræber en fortjeneste, og at driften medfører et økonomisk udbytte. Forholdet mellem indtægter og udgifter, opgaver og ressourcer m.v. bliver således centrale.

Resultatstyring som omhandler prioriteringer i fh.t. resultater, efterspørgsel og udbud. Der handles på baggrund af de resultater, der kan "tjene penge" til den pågældende virksomhed. De økonomiske midler skal prioriteres effektivt, og kvalitet samt resultater skal opgøres, måles og dokumenteres¹.

Sat ind i en beskæftigelses sammenhæng kan det ønskede resultat være at få ledige i job.

Konkurrence er når flere udbydere på samme felt ønsker at påtage sig en opgave. I dette tilfælde er der specifikt tale om jobformidling, hvor flere private aktører har specialiseret sig i varetagelsen af denne del af beskæftigelsesindsatsen og derfor ønsker at påtage sig disse opgaver. Her er tale om konkurrence på kvalitet, effektivitet og pris.

Karakteristik af den undersøgte virksomhed

Vi har undersøgt en virksomhed, der er optaget af at levere gode resultater og dermed også et godt socialt arbejde.

Det kan overordnet fremhæves, at virksomheden har en rolle som privat aktør og har specialiseret sig i jobformidling af matchgruppe 3, 4 og 5 og der tilstræbes en succesrate på 100 %.

Der er stor opmærksomhed på, hvad der virker og ikke virker, hvilken vare de leverer til hvilken pris, og dermed er der fokus på såvel kvalitet som drift.

Projektets konklusioner

Vi kan på baggrund af undersøgelsen konkludere, at vi hos den pågældende virksomhed har set at driften, med det resultatorienterede og økonomiske fokus det medfører, kan kvalificere og styrke indsatsen². Det har medført, at der er sat fokus på at udvikle praksisnære metoder og skabe effektivitet. Endvidere er der sat fokus på at møde borgeren, hvor borgeren er og møde ham eller hende med anerkendelse og respekt. Samtlige informanter beskriver, at det er centralt at arbejde med ressourcerne, og at vende det negative til noget positivt. I forlængelse heraf er motivation og at give borgeren selvindsigt også centrale begreber i jobformidlingen.

Samtidig har de formået at redegøre for deres resultater og omkostninger og derved også kvantificeret det sociale arbejde i en grad som ikke i samme udstrækning er kendt i det offentlige regi.

Medarbejderne har fastsatte mål og rammer og bidrager med metodeudvikling i praksis. Der ligger dog modsat også et stort resultatpres på konsulenterne.

Borgerne føler sig godt behandlet og indsatsen har for dem føltes som målrettet og effektiv.

Vi vil således påstå, at deres resultatorientering ikke udelukker en god proces. Derimod har vi set at resultatorientering har medført et øget fokus på indholdet i den sociale indsats, og dermed større bevidsthed om kvalitet og effektivitet.

---

1 Pedersen 2004: 7

2 Det skal dog igen pointeres, at ikke alle disse styrker entydigt kan tilskrives markedsorienteringen, men de har dog en betydning for det sociale arbejde.

De udvalgte elementer; økonomisk profitorientering, konkurrence og resultatstyring har således en vis betydning for virksomhedens tilrettelæggelse af deres arbejde og dermed også for det konkrete sociale arbejde, der udmøntes sammen med borgeren.

Det skal dog påpeges, at der er stor forskel på hvilke rammer og vilkår det offentlige og virksomheden har, samt hvorledes de to parter kan løse og løser deres opgaver. Fx kan det fremhæves, at virksomheden ikke varetager myndighedsrollen og dermed selv kan sætte betingelserne for en opgaveløsning.

Perspektivering

Vores projekt har givet ét billede af, hvorledes markedsorienteringen kan indvirke på socialt arbejde.

Udgangspunktet for undersøgelsen har hovedsageligt været, at tendenserne i vort samfund er øget fokus på udlicitering og privatisering. Der er større og større fokusering på resultater, pris og kvalitet og sammenhængene herimellem.

En interessant vinkling herpå er problematiseringen af udliciteringen på det sociale område.

Foreløbige undersøgelser har endnu ikke nøgtern kunnet redegøre for, om der reelt er besparelser herved. Der peges bl.a. på større udgifter til det administrative arbejde. Det er endvidere svært at gennemskue, om det private eller offentlige er bedst og billigst, idet de som oftest varetager så forskellige opgaver på så forskellige vilkår og mange offentlige instanser ikke endnu har udarbejdet opgørelser herpå.

Udlicitering er stadig en ny måde at varetage sociale opgaver på, hvorfor der kan være mange faldgruber i forbindelse med opgavebeskrivelser og krav. Herunder er der til stadighed usikkerhed omkring definition af, hvad en myndighedsopgave er og dermed usikkerhed om hvilke opgaver der kan udliciteres.

Endvidere kan måden, hvorpå udbud organiseres, problematiseres. Når private aktører normalt byder på en jobformidlingsopgave kan de sætte egne rammer for målgruppe m.v. og byder således som oftest på "de lette" borgere, i og med at de er nemmere at få i job og derved nemmere at tjene penge på. Herved kan man risikere at tabe en gruppe af "de tunge" borgere, som de private aktører vælger fra.

I forlængelse heraf er et andet interessant perspektiv kommunens rolle fremover, når der gøres brug af andre aktører.

Når kommunen overlader mange af deres opgaver til private aktører på beskæftigelsesområdet, kan det være interessant at beskæftige sig med kommunens opgavedefinition og rolle. Man kunne frygte at kommunerne ender med kun at sidde med de "tunge sager" og administrative opgaver samt tilsynsopgaver.

Tilsynsopgaven bliver i hvert fald væsentlig, eftersom kommunen til stadighed varetager myndighedsfunktionen og derved har ansvaret for serviceniveauet.

Der kan ligeledes stilles spørgsmålstejn ved, om rammerne og mulighederne for udvikling kun kommer til at ligge i den private sektor, og at det offentliges egen mulighed for udvikling derved udhules.

En anden perspektivering af opgaven er den øgede individualisering af borgeren og det øgede fokus på beskæftigelse.

Udviklingen såvel arbejds- som socialpolitisk afspejler workfare-tendenser, hvorfor der er et øget fokus på jobperspektivet og aktiveringskravet parallelt med et forsørgelsesaspekt. Man betragter hovedsageligt ledighed som et individuelt problem i dag og problemforståelsen af arbejde og ledighed betoner således mere de individuelle forhold og ansvar. Det sociale arbejde er således blevet dét at identificere arbejdsmarkedsressourcer hos den enkelte og matche disse hurtigst muligt til arbejdsmarkedet krav.

Flere sociologer, som eksempelvis Giddens, beskæftiger sig netop med en sådan tidsdiagnose, hvor vort samfund bliver skildret som mere og mere individualiseret. I og med at det enkelte individ ansvarliggøres og der er fokus på, hvad den enkelte vil og kan, bliver samfundet også mindre kollektivt præget. - Men i hvor stor udstrækning vil disse tendenser blive en del af fremtidens sociale arbejde?

I fremtiden vil det være relevant at tage stilling til socialrådgivernes rolle i det private regi. Vi må som faggruppe være gode til at markere os og bevise, at vi har nogle socialfaglige kompetencer, som kan være til nytte, specielt i fh.t. målgrupperne matchkategori 4 og 5, hvor der ikke kun er tale om ren rekruttering af arbejdskraft. Hvis ikke vi markerer os, risikerer vi at blive udkonkurreret.

Vi skal som faggruppe måske også være bedre til at brede vores faglighed ud og tænke anderledes om vores rolle. I det private regi skal vi ikke kun forvalte, men også kunne sælge en vare.

For fagets videre overlevelse kan det være vigtigt også at blive mere bevidst om, hvad man gør og hvorfor. Vi har derfor fundet den undersøgte virksomheds arbejdsmetoder meget inspirerende og relevante for socialt arbejde.

Projektet set i lyset af nye erfaringer som praktikere

Siden udarbejdelsen af nærværende bachelorprojekt har vi fået titlen som socialrådgivere. Vi er i skrivende stund begge ansat i en kommunal forvaltning i arbejdsmarkedsafdelinger, sygedagpengeopfølgning. Her har vi gjort vores egne erfaringer med det konkrete sociale arbejde, herunder også brugen af andre private aktører.

Herfra kan vi berette om hyppig brug af andre aktører. Andre aktører er en stor del af den arbejdsmarkedsrettede indsats, hvor de bl.a. indgår i afklaring, behandling, arbejdsprøvning mm. Uden at have undersøgt hyppigheden systematisk, kommer mange, der har været sygemeldt i længere tid i forbindelse med en ekstern aktør på den ene eller anden måde. Fælles kan det også siges, at kommunale projekter med bestemte arbejdsopgaver eller målgrupper, som er kendetegnet for eksterne aktører, ikke er overrepræsenteret i kommunalt regi.

Vi oplever ofte, at de andre aktører laver et udmærket arbejde, men der bruges samtidig også mange tusind kroner om ugen på en borger, der f.eks. skal afklares hos en sådan ekstern aktør.

Vi oplever ikke, at der i dagligdagen stilles spørgsmålstejn ved eksterne aktørers indsatser, resultater og effektivitet. Selvom der er fokus på udgifter på sygedagpengeområdet har man mere eller mindre blindt accepteret dette som den bedste løsning, uden at undersøge om det også er den billigste.

Men hvad er så grunden til at inddrage de eksterne aktører, kan man spørge sig selv.

Er det fordi man formoder, at man automatisk sparer penge ved at benytte disse eksterne aktører?

Eller er det fordi disse tilbud laver et bedre socialt arbejde? Eller benytter man dem "bare" fordi det er det letteste og det sparer en selv for en masse arbejde? Har man undersøgt hvad man reelt får for pengene?

Det var bl.a. hensigten med inddragelse af andre aktører, at finde ud af hvad man får for prisen samt at udvikle nye metoder. Dette oplever vi ikke er en realitet i det kommunale regi.

Det prioriteres ikke at evaluere og måle på den indsats man køber sig til, for på den baggrund måske selv at lære og udvikle sig. Hvis man prioriterede at finde ud af hvilke variabler, der spiller sammen for at en indsats fungerer optimal, kunne man udnytte dette til at udvikle sine egne indsatser og til at dokumentere hvad det kræver at yde en bestemt indsats. Dette kan også bruges til at argumentere politisk for det socialfaglige område, så det bliver mere tydeligt

hvad socialt arbejde helt konkret består af og hvad der skal til, eksempelvis hvilke midler og ressourcer, for at få den tungere gruppe i arbejde.

Man kunne med fordel udnytte nogle af de mange velkvalificerede medarbejdere, som findes i kommunerne og prioritere at udnytte deres kompetencer i nogle af de tilbud, som der efterspørges. Man kunne måske endda gøre det noget billigere, da disse ikke skulle tjene penge til en virksomhed, men i stedet "bare" få butikken til at løbe rundt.

Man kan jo håbe at de enkelte kommuner bliver bedre til selv at løfte mange af de opgaver, som er udlagt til andre aktører i dag. Med kommunesammenlægningen, kunne man forestille sig, at større faggrupper og bedre økonomi kunne medvirke til større opprioritering af kommunale løsninger.

Litteratur

Bøger og tidsskrifter

- Andersen, S. Stein (1997): "*Casestudier og generalisering*". Fagbokforlaget. Bergen.
- Ansboel, René (2003): "*Økonomisk styring, prioritering og planlægning i kommunerne*". Danmarks forvaltningshøjskoles Forlag.
- Bertelsen, Christian (2002): "*Ledelse og styring af offentlig servicedrift – på vej mod forandring*". Akademisk forlag A/S.
- Bogasen, Peter & Sørensen, Eva (1998): "*Samfundsforskning bottom-up. Teori og metode*". Roskilde Universitetsforlag.
- Borchersen, Hanne (1998): "*Lederen og kvaliteten. Håndbog om strategisk analyse og kvalitetsudvikling trin for trin*". Kommunernes landsforening.
- Busch, Tor m.fl. (2001): "*Modernisering av offentlig sektor- New Public Management i praksis*". Universitetsforlaget, Oslo.
- Carstens, Anette (1998): "*Aktivering, klientsamtaler og socialpolitik*". Hans Reitzels Forlag.
- Dethlefsen, Peter (2003): "*Eksterne leverandører af offentlige ydelser på velfærdsområdet*" i Socialpolitik 2, 2003.
- Flyvbjerg, Bent (1998): "*Casestudiet som forskningsmetode*". Upubl. (Fra kompendium for 7. semester hold: 0211/0211int, efterår 2005).
- Greve, Carsten (2003): "*Offentlig ledelse. Teorier og temaer i et politologisk perspektiv*." Jurist- og Økonomforbundet.
- Hansen, Karin (1999): "*New Public Management på det kommunale niveau: En dansk NPM-model*" i Nordisk Administrativt Tidsskrift 1999, 80. årgang.
- Hasenfeldt, Yeheskel (2003): "*Mennesket som råstof – Borgerservicerende organisationer i moderne samfund*". Forlaget Klim. Århus.
- Hutchinson, Gunn Strand og Siv Oltedal (2002): "*Modeller i socialt arbejde*". Nordisk Forlag. København.
- Järvinen m.fl. (red.) (2005): "*Det magtfulde møde mellem system og klient*". Aarhus Universitetsforlag. Århus.
- Jonasen, Viggo (2002): "*Dansk socialpolitik 1708-2002*". Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Jørgensen m.fl. (red), (2002): "*Arbejde og politik – Undervejs med CARMA 2002*". Center for forskning ved Ålborg Universitet.
- Klausen, Kurt Klaudi og Krister Ståhlberg (1998): "*New Public Management i Norden*". Odense universitetsforlag.
- Kristensen, Tage Søndergaard (1974): "*Den positivistiske, den hermeneutiske og den marxistisk sociologiske retning – og disse retningers relevans for socialarbejdere*". I DSH-Nyt, Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Krogstrup, Hanne Kathrine (2003): "*Evalueringsmodeller*". Forlaget Systemtime.
- Kvale, Steinar (1997): "*Interview. En introduktion til det kvalitative interview*". Hans Reitzel forlag.
- Larsen, Allan Søgaard (2003): "*Er vi velkomne?*" i Social politik 2, 2003.
- Larsen, Bøje og Ib Madsen (1998): "*Kvalitet og menneskelig udvikling. Sociale institutioner, skoler, børnehaver og plejehjem*". Forlaget Sporskiftet.
- Launsø, Laila & Olav Rieber (2005): "*Forskning om og med mennesker*". Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck A/S. København.
- Meuwisse, Anne og Hans Swärd (2002): "*Perspektiver på sociale problemer*". Hans Reitzels Forlag. København.
- Mehlbye, Jill m.fl. (1993): "*Håndbog i evaluering*". AKF forlaget. København V.
- Mølsted Jørgensen & Damtoft Pedersen (2000): "*Arbejdsmarkedspolitik*". Handelshøjskolens Forlag.
- Pedersen, Dorthe (2004): "*Offentlig ledelse mod år 2010*" i "Offentlig ledelse og organisering – fremtiden som udfordring". CVU Storkøbenhavn.
- Schmidt, Lisbeth (2005): "*Afvis udlicitering og privatisering*" i Politikken 16. august 2005, 2 sektion, side 7.
- Thagaard, Tove (2004): "*Systematik og indlevelse. En indføring i kvalitativ metode*". Akademisk forlag.
- Thorndal, Morten Hansen (2004): "*Modernitetens politiske teoretikere*". Forlaget Columbus. København.
- Torfig, Jacob (2004): "*Det stille sporskifte i velfærdsstaten*". Aarhus Universitetsforlag.

Uggerhøj, Lars (1996): "*Hjælp eller afhængighed*". Aalborg Universitetsforlag.

Boolsen, Merete Watt (1996): "Videnskabsteori – en mini-introduktion" i "Introduktion til sociologisk metode". Forlaget Reitzel. København.

Rapporter og programmer

Arbejdsmarkedsstyrelsen (2004): "Erfaringsopsamling vedrørende inddragelse af andre aktører i beskæftigelsesindsatsen". Arbejdsmarkedsstyrelsen. København.

Flere i arbejde (2002): "Aftale om Flere i arbejde". Beskæftigelsesministeriet.

Udliciteringsrådet (2005): "Drivkræfter og barrierer for udlicitering i kommunerne". Udliciteringsrådet. Finansministeriet.

Lovstof

Den kommunale styrelseslov.

Forvaltningsloven.

Lov om aktiv beskæftigelsesindsats.

Lov om aktiv socialpolitik.

Lov om ansvaret for og styringen af den aktive beskæftigelsesindsats.

Offentlighedsloven.

Retssikkerhedsloven.

Hjemmesider

Finansministeriet (2005): "Moderniseringsprogram". Lokaliseret d. 5/10 2005 på www.fm.dk/1024/visArtikel.asp?artikelId=1057

<http://www1999362.thinkquest.dk/Ideologier/liberalismen.shtml>. Besøgt 09.12.2005.

<http://www.ams.dk/udbudsvejledning/jobplaner/04>. Besøgt 28.09.2005.

http://www.ams.dk/udbudsvejledning/inddragelse_af_andre_aktoerer/maalsætninger_ved_inddragelse/default.asp. Besøgt 28.09.2005.

www.udbudsportalen.dk. Senest opdateret den 8. september 2003. Besøgt 28.09.2005.

Opslagsværker

Gyldendals leksikon 2002.

Alternativ til evidens

Af Lajla Holtebo Gregersen og Anne Rørbæk Christoffersen – Juni 2006

Resume/indledning

Den Sociale Højskole i Aarhus blev kontaktet af en mindre kommune med henblik på udarbejdelse af et projekt om børn af sindslidende. De mente, at denne gruppe af børn havde behov for et tilbud, men kunne ikke finde ressourcer til at iværksætte et projekt. Vi blev udvalgt til at starte projektet og valgte et udviklingsprojekt med en målsætning i socialt arbejde:

“Vi vil starte en gruppe for børn af sindslidende i X Kommune, hvis hensigt er at styrke erhvervelsen af social kapital og udvikle deres habitus.”

Med virkningsevaluering som ramme for projektet, og med udgangspunktet i Bourdieus begreber; socialt kapital og habitus samt anvendelse af begreber fra socialt gruppearbejde, var det vores hensigt at skabe en viden om generative mekanismer i denne indsats. Med generative mekanismer mener vi betegnelsen: “*For måden, strukturerede objekter virker på*” (Hansen-Buch, Hubert, Nielsen, Peter, 2005, s. 26).

Vores mål med at starte gruppen var at styrke erhvervelsen af social kapital og udvikle deres habitus.

Når vi i målsætningen anvender ordet *starte* var det grundet i en forventning om, at projektet, eller den viden, som projektet genererede, skulle videreføres i kommunen. Vi valgte at benytte betegnelsen *gruppe* frem for samtalegruppe, da vi mener, at samtalegruppe giver associationer til et terapeutisk forløb, hvorimod betegnelsen *gruppe* rummer et bredere formål. Dermed mener vi, at denne betegnelse giver plads til både erhvervelse af viden, aktiviteter og gruppesamtale.

Ved at bruge ordene *styrke erhvervelsen af socialt kapital* i målsætningen, ville vi forsøge at igangsætte interaktioner, som vi mener kan bidrage til denne erhvervelse. Med *udviklingen af deres habitus*, ville vi forsøge at observere, hvorvidt de problemløsninger, som børnene lærte i gruppen, blev en integreret del af dem. De overordnede rammer for udviklingsprojektet kan skitseres ved de forskellige niveauer, som vi bevægede os på i projektet.

Med dette menes, at der er et overordnet niveau, som er det videnskabsteoretiske niveau også kaldet metateori, i projektet udtrykt i kritisk realisme samt interaktionisme. Der er et teoretisk niveau, som dels udtrykkes med Bourdieu, som er sociologisk teori og dels med socialt gruppearbejde, som er den feltmetodiske tilgang, der bygger på videnskabsteori. Derudover bevægede vi os på et empirisk niveau, som kom til udtryk ved læsning af rapporter samt ved deltagende observation.

I dette uddrag af vores bachelorprojekt vil vi starte med at definere opgavens fokus, for derefter at gå ind i de tre niveauer, vi har arbejdet på gennem hele projektet. Først det videnskabsteoretiske niveau, hvor vi refererer vores bud få forskningsmetoden. Efterfølgende det teoretiske og det empiriske niveau, og afslutningsvis, vil vi konkludere på artiklens overskrift.

Opgavens fokus

Vi har haft mange overvejelser om opgavens fokus, da det er en meget tidskrævende proces at starte en gruppe. Vi var opmærksomme på, at denne opstartsproces skulle være en stor del af opgaven. Vi havde sat et mål om gennemførelse af tre gruppemøder ud fra vores tidsperspektiv.

Vi overvejede dog, om det var realistisk i forhold til tidsperspektivet at komme frem til resultater og effekter af udviklingsprojektet. Vi havde derfor overvejelser om, hvorvidt vi skulle evaluere projektet, og i givet fald hvordan. Overvejelserne ledte os til begrebet selvevaluering.

"Selvevaluering betyder ganske grundlæggende, at den som udfører bestemte aktiviteter også evaluerer disse" (Dahler-Larsen Peter 2003, s.29).

Evaluering udtrykker ofte kun, at der har fundet en vurdering sted. Der eksisterer flere definitioner på evaluering. Vi valgte, at vores fokus blev på processerne i opstarten af gruppen, og vi lavede ikke en endelig evaluering, da projektet var slut.

Med evaluering mener vi her: "... en systematisk, tilbageskuende vurdering af processer, præstationer og effekter i offentlig politik." (Krogstrup, Hanne Katrine, 2003, s.11).

Altså hermed mener vi, at et fravalg i vores projekt var en vurdering af den gennemførte indsats. Vi valgte i stedet en udviklingsorienteret evaluering med vægt på programudviklingssiden.

Efter at vi havde valgt at ville lave en selvevaluering, skulle vi tage stilling til, hvilken evalueringsform, vi ville benytte som forskningsmetode i udviklingsprojektet. Ved forskning forstår vi: "... *Skabende arbejde på systematisk grundlag med henblik på at øge den videnskabelige og tekniske viden, herunder viden vedrørende mennesker, kultur og samfund – samt udnyttelse af den eksisterende viden til at anvise nye praktiske anvendelser.*" (Ramian, Knud, 2004, s. 3, efter analyseinstitut for forskning, 2001).

Der findes ingen given forskningsmetode til et udviklingsprojekt, og vi refererer derfor vores bud på, hvordan vi mener, at en forskningsmetode kan se ud. Valget af forskningsmetode har været meget præget af, at vi pt. ser, at omgivelsernes krav inden for socialt arbejde kræver, at man finder ud af, hvad der virker. Her ud fra har vi som forskningsmetode i udviklingsprojektet valgt at arbejde med målsætningen ud fra virkningsevaluering, som ramme for projektet. I dette arbejde har vi løbende udviklet en programteori hvilket uddybes senere i artiklen. I nedenstående afsnit vil vi gå i dybden med virkningsevaluering og forklare, hvorfor vi fandt denne relevant at anvende i udviklingsprojektet.

Det videnskabsteoretiske niveau

Virkningsevaluering

I virkningsevaluering er ønsket at skaffe viden om sammenhængen mellem aktiviteter og resultater. Når der er skabt en forståelse af, hvordan en indsats via en proces forårsager et resultat, er der løst et centralt spørgsmål i meget evalueringsarbejde, nemlig effektspørgsmålet. Dette handler om, hvorvidt de opnåede resultater kan tillægges den gennemførte indsats. Der er hermed tale om et kausalforhold, dvs. et årsags-virkningsforhold.

Kausalitetsforholdet er det afgørende i virkningsevaluering, da dette netop giver en indsigt i, hvordan arbejdet konkret fungerer, og dermed en afklaring af, hvad der er årsag til effekter, eller mangel på samme.

Vi har ved valget af fokus på programudviklingssiden valgt en formativ evaluering. Virkningsevalueringen, som ramme om projektet, hjalp til at klargøre metodiske overvejelser således, at der undgås naiv eklektisme¹. Vi fokuserede på det processuelle og frem for alt indholdet i gruppemøderne i forhold til at udvikle børnenes erhvervelse af social kapital og styrke deres habitus. Vi mener, at det kvalificerer socialt arbejde at skabe viden om processen, da denne viden kan bruges til at finde ud af, hvad der virker.

Ved anvendelsen af virkningsevaluering skal der startes med at gøre sig klart, hvorfor de arbejds- og boformer, som allerede eksisterer, skulle have nogen virkning i forhold til værdigrundlagets værdier.² Sådanne virkningsforestillinger kaldes programteorien. "*Programteorien*

---

1 Hutchinson, Oltedal, 2002, s. 312.

2 Larsen-Dahler, Peter, 2004, s. 99.

er som nævnt begrundede forestillinger om, hvorfor indsatsen tænkes at virke." (Dahler-Larsen, Peter, 2004, s. 104).

I vores tilfælde kom denne proces til at starte tidligere, da vi ikke skulle se på, om andres programteori holdt. I forhold til trin i virkningsevalueringen, er der den forskel, at vi startede tidligere, da vi udviklede programteorien, og processerne blev anderledes, da vi ikke skulle eftersøge en programteori. Vi skulle ikke udlede en programteori fra noget eksisterende materiale og værdier. I stedet skulle vi klargøre, hvilke værdier vi fandt væsentlige, og hvilken viden, vi fandt anvendelig til at udvikle indsatsen i forhold til målsætningen. Fordelen ved at udarbejde en programteori er, at vi får opsummeret hovedelementerne og får forklaret rationalet bag det, der foretages. Desuden sker der en synliggørelse af relationen mellem aktiviteter og resultater, hvilke typer af aktiviteter, de pågældende indeholder, og hvilke resultater der kan opnås. For at overskueliggøre, hvad en programteori er, vil vi illustrere med nedenstående eksempel.

- **Hvad** forventer vi at gøre – hvad består indsatsen i, og hvorledes praktiseres det?
- **Hvem** forventes at få glæde af det? (målgruppe)
- **Hvorfor** – hvad forventes det at resultere i?

Disse spørgsmål har vi stillet os i forbindelse med udarbejdelsen af programteorien og dermed systematisk overvejet, hvordan indsatsen burde udfoldes. Dernæst har vi sammenholdt disse hypoteser med virkeligheden, dvs. i mødet med børnene og dermed korrigeret indsatsen løbende.

Til udvikling af programteorien har vi draget fordel af forskellige kilder, f.eks. faglig teori, evalueringer, undersøgelser og rapporter, observationer samt børnenes udsagn.

Den videnskabsteoretiske tilgang bag virkningsevaluering er kritisk realisme. I forhold til vores valg af tilgang i vores feltmetode, udgør denne en interaktionistisk tankegang samtidig med, at vi opererer med begreber fra Bourdieus teori.

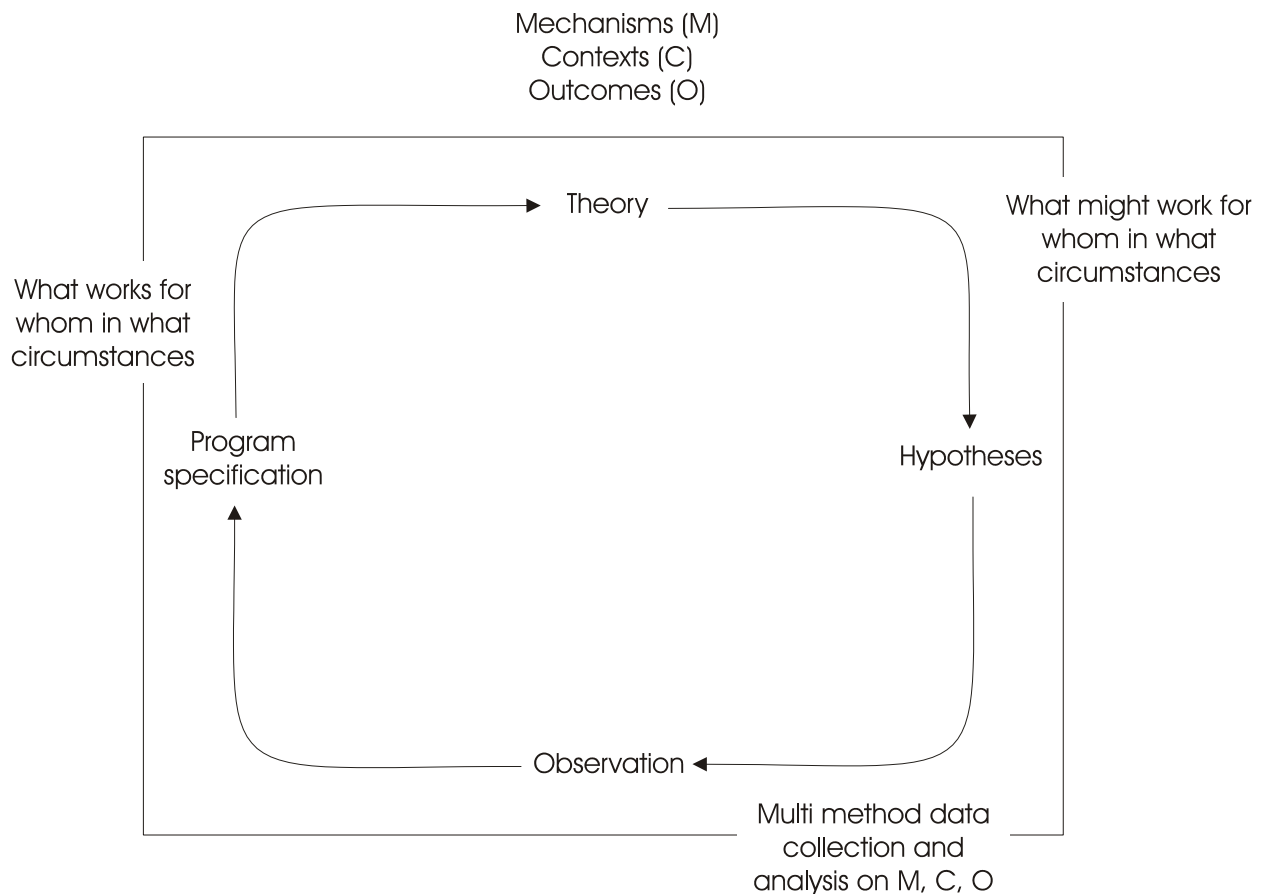
Bourdieu er et eksempel på konstruktivisme i nyere sociologi. Han betegner sig selv som strukturalistisk konstruktivist. Med denne betegnelse mener han, at der i den sociale verden, og ikke kun i sproget, eksisterer objektive strukturer, som er uafhængige af individernes bevidsthed og ønsker, og som er i stand til at tvinge eller lede deres praktikker. Med konstruktivisme mener han, at der finder en social genese sted.¹ Med denne beskrivelse ønskede vi at sætte fokus på, at Bourdieu har disse to udgangspunkter dvs. både aktør og struktur positionen. Bourdieu rummer både det konstruktivistiske, men også det realistiske perspektiv, og derfor mener vi, at teorien og virkningsevaluering som ramme kan forenes i arbejdet med målsætningen i udviklingsprojektet.

Virkningsevaluering er baseret på evalueringscirklen CMO, som står for context, mechanisms og outcomes. Det helt centrale i denne evalueringsmodel er: "Hvad virker i socialt arbejde – for hvem – hvornår – og under hvilke betingelser?"² Dette vises illustrativt i evalueringscirklen nedenfor.

---

1 Fuglsang, Lars, og Olsen, Bitsch, Poul, 2004, s.372.

2 Pawson, Ray, Tillay, Nick, 2002, s. 84-85.

Baggrunden for CMO er Ray Pawson og Nick Tilley, som er repræsentanter for kritisk realisme.

Overordnet set fremstår kritisk realisme som en radikal kritik af positivismen som videnskabs-teori. Altså en kritik mod det randomiseret kontrollerede eksperiment, som skaber evidens baseret viden. Barriererne imellem disse to syn udtrykkes tydeligt via deres forskellige syn på kausalitet.¹ Vi finder det relevant at gøre rede for de to forskellige opfattelser af kausalitetsforholdet.

I det positivistiske syn på kausalitet opereres der med en lineær årsagsopfattelse. Derudover er opmærksomheden i den positivistiske videnskab på det konstante sammenfald mellem variable. Man er optaget af en regelmæssighed. Her overfor står det kritisk realistiske syn på kausalitet, hvor mekanismer og kontekst er centralt. Effekterne er ikke forudbestemt før de sker, men afhænger af kontingente betingelser. Den samme mekanisme kan altså producere forskellige resultater afhængig af konteksten.² Realismen vægter i sit syn på kausalitet, at viden må ses i sin kontekst, og mener, at positiver er blinde for kontingens og kontekst.³

I virkningsevaluering forsøger man at klargøre kausale sammenhænge og strukturelle mekanismer uafhængigt af individets forståelse modsat interaktionismen.

På trods af virkningsevalueringens videnskabsteoretiske grundlag, arbejdede vi fortsat konstruktivistisk. Peter Dahler-Larsen mener i forhold til ovenstående, at kausalitet opfattes som en

1 Hansen-Buch, Hubert, Nielsen, Peter, 2005, s. 103.

2 Madsen, Svend Aage, 2005, s.11-13.

3 Hansen-Buch, Hubert, Nielsen, Peter, 2005, s. 104.

benævnelse, som vi hæfter på visse regulariteter i vores verden. Ud fra et konstruktivistisk udgangspunkt finder han, at disse regulariteter er menneskeskabte, da de afhænger af menneskers motivationer, handlinger og fortolkninger.¹ Vi deler Peter Dahler-Larsens vurdering, da vi i arbejdet med børn, havde det udgangspunkt, at der kunne konstrueres en ny virkelighed. Det er dog vigtigt at pointere, at forholdet mellem kritisk realisme og konstruktivisme ikke kan betragtes som et modsætningsforhold. Kritiske realister anerkender til dels, at den sociale virkeligheds strukturer er et resultat af tidligere menneskelige handlinger, og dermed en social konstruktion. Samtidig bygger den kritiske realisme dog på en mere udbygget ontologi, da der også i deres verdensbillede er plads til objektive strukturer. De vil med hensyn til den sociale virkelighed, som en social konstruktion hævde, at disse på et tidspunkt konfronteres som et objektivt og uafhængigt fænomen, som ikke lader sig reducere til nutidige handlinger og fortolkninger.²

I ovenstående afsnit har vi refereret vores bud på en forskningsmetode for udviklingsprojektet. Vi vil nu afgrænse den valgte fremgangsmåde i arbejdet med udviklingsprojektet yderligere ved at gøre rede for, hvilken forskningsmetode vi har valgt at arbejde med virkningsevaluering ud fra.

Retroduktion

Virkningsevalueringens videnskabsteoretiske grundlag er som anført i ovenstående afsnit kritisk realisme. Inden for kritisk realisme kombineres induktion med deduktion og kaldes retroduktion. I forhold til valg af metode er det problemfeltets ontologi, der er bestemmende for, hvordan opgaven metodemæssigt skal løses. På baggrund af faglig viden i form af litteratur og empirisk materiale, kombineret med vores metode for dataindsamlingen, som er deltagende observation, har vi udviklet en problemløsningslogik, som omhandler, at børnene mangler social kapital og en hypotese om, at en børn- og ungegruppe kunne hjælpe til løsningen af dette. Vi har udviklet det teoretiske begrebsapparat, som dog løbende er blevet korrigeret ved hjælp af udviklingen af en programteori. Problemfeltets ontologi forudsatte en konstant refleksivitet samt tilbage og fremadskuende proces.³ Denne måde at arbejde på, betegnes jf. oven for, som retroduktion. Retroduktion kombinerer de observerede regulariteter (induktion) med hypotetisk deduktion (betinget udledning). Retroduktion er et begreb, som handler om den måde, man skal tænke på, for at nå fra de empiriske observationer og frem til de bagvedliggende generative mekanismer. Det handler om den argumentation, som kommer på den anden side af de empiriske kendsgerninger.⁴ Hvad gør X mulig? Vi kunne spørge, hvilke reaktioner forventer vi på baggrund af de planlagte aktiviteter, og hvad mener vi, der skal til, for at tilføre social kapital og udvikle deres habitus? Det er i den forbindelse programteorien introduceres. I retroduktion kan foreslået hypotetiske forklaringer blive modificeret set i lyset af nye data, men der kan også trædes tilbage til tidligere forklaringer.⁵

Teoretisk niveau

I det følgende vil vi indkredse social kapital ved at tage dele ud af teorien, som er hensigtsmæssige i forhold til vores målsætning og koble teorien med socialt gruppearbejde. Social kapital, som er vigtigst i denne sammenhæng, skal ses i relation til de andre kapitalformer jf. Bourdieu, som er økonomisk, kulturel og symbolsk kapital. I dette uddrag har vi dog fravalgt en egentlig redegørelse for disse kapitalformer.

---

1 Larsen-Dahler, Peter, 2005, s. 23-24.

2 Hansen-Buch, Hubert, Nielsen, Peter, 2005, s. 84-85s

3 Olsen, Bitsch, Poul, 2004, s. 156s

4 Olsen, Bitsch, Poul, 2004, s. 156-157s

5 Miller, L, Robert, 2003, s. 3s

Vi valgte at arbejde med begrebet social kapital i udviklingsprojektet, da vi er særlig interesseret i, at børnene skulle opnå dette, og da vi mente, at det var muligt at fremme denne opnåelse i gruppearbejdet. Vi fravalgte at benytte begrebet netværk, da dette begreb kommer til at udtrykke de mere kvantitative kvaliteter og på den måde fjerner fokus fra de mere kvalitative kvaliteter. Med de kvalitative kvaliteter menes der et aspekt, som f.eks. hvor vidt de sociale netværk opleves som lystbetonende, eller som tvang.¹ Eller i henhold til gruppearbejdet, om børnene blot mødes, fordi nu har de lovet deres forældre at komme, eller om de får noget ud af møderne ved aktivt at interagere. Det er væsentligt, da det kan referere til, hvordan børnene oplever det at mødes. Hvis det er en belastning snarere end en ressource, kan det ikke ses som et udtryk for en høj grad erhvervelse af social kapital. Når vi derfor fravalgte begrebet netværk, er det fordi vi i arbejdet med virkningsevaluering som ramme havde fokus på udviklingssiden. Vi mente, at det vil være muligt at mobilisere børnene til at investere i hinanden, og derimod ville det være vanskeligere at iagttage og etablere et egentligt netværk. Vanskeligheden skyldes dels tidsperspektivet for projektet samt at det ofte er vanskeligt at iagttage et egentligt netværk, da målingen ofte kommer til at udtrykke de kvantitative kvaliteter og på den måde fjerner fokus fra de mere kvalitative kvaliteter. Med de kvalitative kvaliteter menes der et aspekt, som f.eks. hvorvidt de sociale netværk opleves som lystbetonende, eller som tvang.²

Bourdieu definerer social kapital som:

*"Social kapital er summen af eksisterende eller potentielle ressourcer, den enkelte eller en gruppe har rådighed over i kraft af et netværk af stabile relationer og mere eller mindre officielt anerkendte forbindelser hvilket vil sige summen af den kapital og magt der kan mobiliseres i kraft af et sådant netværk"*³ (Bourdieu, Pierre, Wacquant, 1996 s. 105).

I forhold til vores valg af Bourdieu som teoretisk grundlag for vores opgave, er det vigtigt at pointere, at vi er opmærksomme på, at Bourdieus fokus og udgangspunkt ikke er identisk med vores. Vi beskæftiger os med negationen af social kapital, hvor Bourdieu beskæftiger sig med den multiple effekt kapitalformerne har for det enkelte individ.⁴ Når vi beskæftiger os med negationen af social kapital, mener vi, at vi ønsker at tilføre børnene mere social kapital ud fra den formodning, at det er en mangel. Bourdieu beskæftiger sig med det aspekt af social kapital, som så at sige fungerer understøttende i forhold til reproduktion af den skæve kapitalfordeling. De, der f.eks. er født ind i en socialt anerkendt eller attraktiv familie og lignende, har ikke blot kulturelt, men også med hensyn til forbindelser, lettere adgang til social kapital i bestemte miljøer, og vil i samspil med andre kapitalformer have større gavn af disse forbindelser.⁵ Bourdieu fokuserer på de processer, der opretholder skillelinjerne i samfundet. Han ønsker at påvise de forskellige, ofte uigennemskuelige processer, hvor igennem distinktioner opretholder en skæv fordeling.

I det følgende vil vi redegøre for begrebet habitus samt begrebets relation til social kapital.

Habitus er de kropslige og kognitive strukturer, der ligger til grund for menneskers handlinger, de meninger de har, og de valg de træffer.⁶

Habitusbegrebet gør op med både "rationel choice teorier" og deterministiske systemorienterede teorier, ved at sammentænke de bagvedliggende sociale og mentale strukturer, som vir-

---

1 Rosenmeier, Sara, Lea, 2005, s. 12.

2 Rosenmeier, Sara, Lea, 2005, s. 12.

3 Bourdieu, Pierre, Wacquant, 1996, s. 105.

4 Bourdieu, Pierre, 1986.

5 Bourdieu, Pierre, 1986.

6 Bourdieu, Pierre, Wacquant, D.J. Lois, 1996, s. 106.

ker styrende på menneskers handlen og strategiske rationelle overvejelser, der foregår på et mere bevidst plan.¹

I målsætningen formulerede vi, at vi ville udvikle børnenes habitus. Børn af sindslidende lever med et ansvar, som ikke hører børns verden til. Børnene pådrager sig dette ansvar, og tilside-sætter deres egne behov. De vurderer, hvad der er mest hensigtsmæssigt i forhold til den situation, de befinder sig i, for at passe mest mulig på den voksne.² Børnene har med andre ord internaliseret deres objektive muligheder ud fra den viden og de måder, de tidligere har lært at reagere på. Menneskelig handlen er dog ikke en pludselig reaktion på udefra kommende stimuli, men har sammenhæng med den individuelle historie, derfor kan mennesket ifølge Bourdieu ikke løsrive sig fra sin historie og tænke og handle logisk og rationelt, uden at være præget af denne.³ Ud fra den betragtning, at habitus ikke er den uafvendelige skæbne, mener vi, at habitus kan udvikles. Det er et historisk fænomen og et åbent system, der hele tiden ud-sættes for nye erfaringer, som enten forstærker eller modificerer det.⁴ Ved at øge børnenes viden om psykisk sygdom gennem gruppen, kan denne viden internalisere andre måder at reagere på i hverdagen. Det kan være udadtil som en aktiv handlen, børnene skændes måske ikke længere så meget med forældrene. Det kan også være psykisk, børnene tror ikke længe-re, at det er deres skyld, at forælderen er syg.

Habitus er, som tidligere nævnt, et åbent system af holdninger, og består derfor af muligheder og potentialer. Begrebets sammenhæng med de andre kapitalformer omhandler menneskers positioner i det sociale rum, eller inden for et givet felt og deres positioneringer (valg). Habitus omsætter med andre ord en social positions relationelle karakteristika til de positioneringer, som kendetegner en specifik livsstil.⁵ Vi mener derfor, at børnenes samlede mængde af kapital afspejles i deres habitus, og ved at styrke børnenes erhvervelse af socialt kapital, vil der dermed også ske en udvikling af deres habitus. I følgende afsnit vil vi konkretisere og eksemplificere brugen af begrebet social kapital i forhold til vores målsætning.

Social kapital som investeringsstrategi

Bourdieu mener, at social kapital, som andre kapitalformer, er resultatet af akkumuleret arbejde og noget, som kræver indsats for at bygge op. De sociale forbindelser skal plejes for at vedligeholdes. Den enkelte deltager må sikre, at andre deltagere i netværket oplever, at de får noget igen for at opretholde kontakten, og for at stille op for vedkommende.

Social kapital er resultatet af investeringsstrategier, som kan være individuelle eller kollektive, og mere eller mindre bevidste. I alle tilfælde vil de være indrettet mod at etablere eller genskabe netværk af relationer, som vil være nyttige på kort eller længere sigt. Bourdieu forstår investering således:

” Ved investering forstår jeg en tilbøjelighed til at handle, som er affødt af relationen mellem felt og et system af holdninger, der er tilpasset det spil, som foregår i feltet, en fornemmelse af hvad spillet går ud på og en evne til at spille det. Begge dele er socialt og historisk konstituerede fænomener, der ikke er universelt givet” (Bourdieu, Pierre, Wacquant, 1996, s. 104).

Investeringsstrategierne er med andre ord lig med individernes bevidste eller ubevidste motivationsgrundlag for etablering og vedligeholdelsen af sociale relationer, da disse kan bibringe individerne ressourcer i form af kapital og magt. De omhandler dermed en fornemmelse for, hvad der er vigtigt inden for et givet felt, samt en bevidst eller ubevidst reaktion derpå.

---

1 Bourdieu, Pierre, Wacquant, D.J. Lois, 1996, s. 107-117.

2 Glistrup, Karen, 2002, s. 27-28.

3 Bourdieu, Pierre, Wacquant, 1996, s. 108.

4 Bourdieu, Pierre, Wacquant, 1996, s. 118.

5 Andersen, Heine, 2001, s. 350.

Bourdieu's forklaring på den solidaritet, der binder gruppen sammen, er profit. Det er profitabelt for individet at indgå i sociale netværk, da sociale netværk som en slags biprodukt fører kollektive goder med sig i form af f.eks. generaliseret tillid og fælles sociale normer.¹ Ud fra Bourdieu er de sociale processer afhængigt af et underliggende økonomisk system, hvilket betyder, at den kapital, der er i spil i netværket, kan virke forstærkende på den kapital, individet er i besiddelse af i forvejen.²

Det er disse investeringsstrategier, som vi har arbejdet med i vores målsætning. Vi har ikke kortlagt de enkelte børns netværk, og på denne måde fundet ud af, om disse netværk indeholder ressourcepersoner for at relatere det til børnenes kapital. Dermed har vi ikke fundet ud af, hvad hver enkelt besidder af andre kapitalformer, ej heller af social kapital.

Derimod har indholdet i gruppemøderne fremmet børnenes investering i hinanden. Det handlede jf. ovenstående om at motivere børnene til at interagere, hvilket vil sige, deltage aktivt og give noget til hinanden. Med investering i hinanden, menes en reaktion på, hvad de andre siger, enten verbalt eller nonverbalt, og at de i det hele taget fortæller om deres oplevelser.

Begreberne i socialt gruppearbejde som investeringsstrategier

Vi valgte at begrebsliggøre de strategier med kernebegreberne i socialt gruppearbejde. Vi er bevidste om, at karakteren af sociale relationer og deres mangfoldighed ikke kan indfanges via individuelle indikatorer. Bourdieu mener, at karakteren af sociale relationer må forstås som andet og mere end individuelle besiddelser, og derfor må materielle forhold, som har betydning for sociale processer også medtages i undersøgelser om social kapital.³ Det vil derfor være ud fra børnenes samlede mængde kapital, de vil agere inden for gruppen. Vi har som tidligere beskrevet fravalgt at kortlægge børnenes samlede mængde kapital, men er fuldt bevidste om dennes betydning i forhold til de individuelle handlingsstrategier og investeringer.

Når vi vælger begreberne fra socialt gruppearbejde, skyldes det ønsket om at iagttage interaktionerne mellem børnene. Begreberne er anvendelige og operationaliserbare. Vi har med andre ord mulighed for aktivt at mobilisere børnene via forskellige aktiviteter og samtale, til i samvær med hinanden at opnå og give disse investeringer. Vi har desuden mulighed for at efterprøve og korrigere vores programteori ved hjælp af iagttagelser og dialog i gruppen.

Begreberne er: Genkendelse, almengørelse, gruppestøtte, gruppekontrol, kollektiv styrke og integrering af løsninger.

I det følgende vil hvert enkelt begreb blive beskrevet kort, samt hvordan en investering kan komme til udtryk.

Genkendelse refererer til, at når man er i en gruppe med mennesker, med de samme problemer som man selv har, vil dette samvær aktualisere forbudte og fornægtede forhold. Det, de andre giver udtryk for og rummer, kan man genkende som noget, man selv rummer. Når man kan genkende dette, bliver det mindre truende og dermed også nemmere at arbejde med problemet. Ved almengørelsen kan der ske en befrielse af ens eget billede som afviger. Investeringen i forhold til almengørelse og genkendelse kan være, at børnene siger, at de har haft en lignende oplevelse. De andre gruppemedlemmers interesse kan virke styrkende for børnenes udvikling af habitus. Et tegn på investering kunne være, at der er stor opbakning om den enkelte, som derved får en oplevelse af eget værd. I gruppen vil det enkelte medlem kunne møde solidaritet og forståelse fra ligesindede, hvor han eller hun måske i andre sammenhænge er blevet mødt med fordømmelse eller negligering.⁴ Kontrollen kan være, at den enkelte føler

---

1 Rosenmeier, Lea, Sara, 2005, s. 7.

2 Rosenmeier, Lea, Sara, 2005, s. 8.

3 Rosenmeier, Sara, Lea, 2005, s. 8.

4 Heap, Ken, 2005, s. 75-77.

behovet for at få gruppens godkendelse, og vil føle gruppepresset ved uønsket adfærd. Investeringen i forhold til kontrol kan være, hvis et medlem spørger et andet medlem, hvorfor han/hun ikke kom ved et manglende afbud. Kollektiv styrke omhandler, at oplevelsen af solidaritet med andre i samme situation, kan give en styrke som muliggør kollektiv repræsentation over for f.eks. myndigheder eller institutioner.¹ Investeringen kunne være, at et barn foreslår, at de sammen tager psykisk sygdom op i skolen, og spørger en lærer, om det kunne komme på som et tema. Integrering og generalisering handler om, at de problemløsninger, holdninger og erfaringer, som er opstået som produkt af arbejdet i en gruppe af ligesindede, meget let vil blive integreret i det enkelte gruppe-medlem, som vil kunne drage nytte af disse erfaringer uden for gruppen. Begrebet omhandler en investeringsstrategi, som f.eks. vil kunne udmønte sig i en fælles opsamling og en handlingsstrategi, som børnene selv formulerer.²

Begreberne rummer også en udvikling af habitus, da gruppearbejdet kan internalisere andre måder at handle på. Almengørelsen kan jf. ovenfor befri en fra et billede som afviger. Genkendelse kan give øget selvværd, kontrollen kan korrigerer adfærd, kollektiv styrke kan tilføre tro på egne evner, og integrering af løsninger kan bevirke, at man kan internalisere erfaringer fra gruppen. Disse begreber er alle med til at udvikle habitus, som hele tiden udsættes for nye erfaringer. Disse erfaringer vil blive struktureret og udlagt ifølge kategorier, der allerede eksisterer i kraft af tidligere påvirkninger og erfaringer.³ Dermed kan der udledes, at børnenes investering i hinanden, vil være en faktor, som er med til at udvikle habitus.

Empirisk niveau

Som tidligere nævnt anvendte vi socialt gruppearbejde efter Ken Heap. Derudover anvendte vi deltagende observation som feltmetodiske tilgang.

Vi valgte deltagende observation, som er en kvalitativ tilgang, da vi fandt, at denne metode var velegnet til vores målsætning, ud fra den betragtning, at med brugen af begrebet deltagende observation refereres der til en forskning, der er præget af en intens social interaktion mellem forskeren og de mennesker vedkommende studerer.⁴

Dataindsamlingen i dette projekt omhandlede møder, visitationssamtaler samt tre gruppemøder.

Observation indebærer, at forskeren er til stede i de situationer, som informanterne færdes i, og systematisk iagttager, hvordan de handler.⁵ Den kvalitative tilgang omhandler en udforskning af adfærd og samspil mellem mennesker.⁶

Vi har i projektet valgt ikke at nedskrive observationer under møderne, da vi mente, det ville forstyrre kontakten og ud fra en etisk betragtning om, at børnene ville kunne komme til at føle sig observeret. Vi har i stedet arbejdet med feltnotater. Feltnotater er en beskrivelse af, hvad forskeren oplever i feltet. Det er vigtigt, at forskeren er så konkret så mulig og forsøger at give en slags behaviouristisk redegørelse for hændelsesforløbet.⁷ Vi har i vores referater søgt at afholde tolkning, der vil dog altid ske en form for tolkning, når forskeren gengiver et hændelsesforløb. Det betyder, at feltobservationen ikke er objektiv, men vores tolkning af virkeligheden. For at gengive virkeligheden så præcist som muligt, er det vigtigt at skrive observationer

---

1 Heap, Ken, 2005, s. 79.

2 Heap, Ken, 2005, s. 81.

3 Bourdieu, Pierre, Wacquant, 1996, s. 119.

4 Kristiansen, Søren et al., 1999, s. 7.

5 Thagaard, Tove, 2004, s. 65.

6 Thagaard, Tove, 2004, s. 13.

7 Kristiansen, Søren et al., 1999, s. 152.

ned, gerne så hurtigt så muligt.¹ Vi har i forlængelse af samtaler og møder nedfældet observationer umiddelbart efter gruppemøderne.

I forhold til vores målsætning, var vores problemløsningslogik, at børnene skulle tilføre sig socialt kapital og have udviklet habitus. Vi fokuserede derfor på disse processer og investeringsstrategier, som kom til udtryk i interaktionen mellem børnene. Denne måde at forholde sig på, kaldes fokuseret observation. Når vi valgte denne målsætning, var dette valg forankret i en oplevelse af, hvad der er interessant at undersøge og udvikle. Der er dermed ikke tale om en objektiv analyse af virkeligheden. Vi gik ind i feltet og vurderede, hvor og hvornår, der er tegn på social kapital og investeringer, som ifølge vores teori kan udvikle habitus. Dermed vil vores vurderinger også rumme et perspektiv, som giver udtryk for vores normative og værdimæssige udgangspunkt.²

Der synes at være tale om et dilemma, når der gennemføres et observationsstudium, hvor man er deltager og observatør på samme tid, hvilket gør sig gældende i dette projekt.³ Vores observationer har til formål at opnå refleksivitet i programteorien. Vi mener derfor ikke, at objektiviteten er afgørende i forhold til det refleksive. I forhold til de generative mekanismer, vil det samme udfald ikke kunne genskabes, da det afhænger af den specifikke kontekst. Med andre ord, vi antager ikke, at vores data er objektive, men fandt det ikke nødvendigt for at arbejde udviklingsorienteret.

Forskningsmetoden - alternativ til evidens?

Vi mener, at arbejdet med virkningsevaluering i udviklingsprojekter er et alternativ til evidensbaseret viden. Evidensbaseret viden skabes gennem det omhyggelige randomiseret kontrollerede eksperiment. Man sammenligner virkningen af en indsats på én gruppe brugere med en anden gruppe, hvor der ikke har været foretaget en indsats. Det bliver yderligere fremstillet som en udtrykkelig og kritisk brug af den aktuelt bedste viden. Forskellen på evidensbaseret viden og virkningsevaluering er eksempelvis, at i evidens skal den viden, der produceres være repræsentativ, hvilket vil sige at den skal kunne overføres fra den sammenhæng den er fremkommet i, hvilket ikke menes at være muligt i virkningsevaluering, hvor der ikke sker generalisering uden kontekst. Denne form for vidensproduktion bruges kun i ringe omfang i socialt arbejde⁴, men bruges ofte i medicinalindustrien. Omgivelserne ser gerne, at det begyndes at bruges i højere grad i socialt arbejde, hvilket også var vores erfaring i projektet. Kommunen som rekvirerede os efterspurgte ligeledes evidensbaseret vidensproduktion. Grunden til, at der ikke ofte anvendes evidensbaseret viden i behandlingen af sociale problemer skyldes primært, at de opstår i en kompleks og ofte ugenomsigtig interaktion med mange variabler. Det er sjældent muligt at isolere en enkelt variabel, der er årsag til en given virkning. Derudover vil feltet socialt arbejde altid være underlagt en beslutningstvung og handlingstvung. Dermed menes, at efter at evidensen er fremlagt, skal der træffes et valg, som kan betegnes som værdimæssigt, politisk eller menneskeligt.⁵

Virkningsevaluering sikrer at der er en begrundelse for hvad det er man gør, og virkningsevaluering åbner "the black box" hvorimod at denne lukkes i evidensbaseret viden. Det vil sige, at der i virkningsevaluering er en interesse for mekanismerne i tilbudet, hvorimod der i evidensbaseret viden er en interesse for resultaterne. Virkningsevaluering klargør hvilken viden man arbejder ud fra ved at stille spørgsmål til egen praksis. "Hvad er det egentlig, vi gør?" og "Hvordan tror vi, det virker?". Sådanne spørgsmål kan føre til, at organisationer opdager, at de

---

1 Kristiansen, Søren et al., 1999, s. 154.

2 Kristiansen, Søren et al., 1999, s. 85.

3 Kristiansen, Søren et al., 1999, s. 72.

4 Krogstrup, Hanne Kathrine, 2003, s. 19-20, s. 46-47.

5 Olesen, Søren Peter, 2004, s. 9.

bygger deres indsats på tvivlsomme programteorier.¹ Virkningsevaluering kan etablere operationel viden i en specifik kontekst som videreudvikler feltet socialt arbejde. Vi må som socialrådgivere være bevidste om, at vi arbejder i et felt, som er uregerligt, et felt med vilde problemer som ikke lader sig tæmme til generaliseringer uden kontekst. Med virkningsevaluering er der en løsning til kortlægning af viden, som taler fagets sprog. En løsning, der tager højde for konteksten, men som samtidig bidrager til udvikling af ny viden. Vi mener, at vi som socialrådgivere skal stille krav til brug af viden i det praktiske arbejde, vi skal bruge tid på at stoppe op og reflektere og ikke blindt følge, hvad der hidtidig er brugt, men heller ikke forkaste den viden, som er i feltet. Målet for os er at øge refleksiviteten og bevidstheden i det sociale arbejde, derfor er virkningsevaluering ifølge denne anskuelse et godt alternativ til evidens.

---

¹ Larsen-Dahler, Peter, Krogstrup, Hanne Kathrine, 2003, s. 137-139.

Kampen om den sociale arvs betydning

Af Hanne Kusk og Jonna Høj Illum - Marts 2006

Resumé

Vi har i vores bachelorprojekt undersøgt, hvordan social arv italesættes i det offentlige rum inden for det politiske og socialfaglige felt, og set på forskelle og ligheder i forhold til den betydning, som disse felter tillægger begrebet. Vi viser, hvilken betydning social arv tillægges i henholdsvis et liberalistisk og et skandinavisk velfærdsperspektiv, og ved hjælp af genealogien og diskursanalysen vises, hvilken betydning perspektiverne har for begrebets opståen og italesættelse. Ved hjælp af Michel Foucaults genealogiske og diskursanalytiske tilgang kan vi konkludere, at social arv i dag italesættes ud fra en økonomisk diskurs, og at den har en funktion, hvor den optræder som et styringsrationale, der legitimerer det offentliges ret til at gribe ind og iværksætte indsatser over for en bestemt målgruppe, nemlig de *forsømte familier*, der hermed, som styringsobjekter, konstrueres på en bestemt måde. Social arvs diskursen producerer en skelnen mellem normalitet og afvigelse, og er samtidig et produkt af denne skelnen. Endvidere konkluderer vi, at social arvs diskursen aktuelt er mere styret af et liberalt perspektiv end et skandinavisk velfærdsperspektiv. I forhold til at kvalificere socialt arbejde er målet med projektet at initiere en modreaktion imod de selvfølgeligheder, som i dag præger debatten om social arv.

Indledning

Denne artikel er udfærdiget på baggrund af vores bachelorprojekt, som er en genealogisk og diskursanalytisk undersøgelse af den sociale arvs italesættelse, indholdsfylde og betydning samt dennes indflydelse på det sociale arbejde med *forsømte familier*. I resten af artiklen forholder vi os kun til projektet, og skriver derfor kun med udgangspunkt i denne. Baggrunden for bachelorprojektet er en undren over den fremherskende italesættelse af social arv, der finder sted i den offentlige debat - særligt inden for det politiske felt, men også inden for socialforskningen.

Begrebet social arv blev skabt i 1967, af den svenske psykiater Gustav Jonsson, der i sin doktordisputats gav udtryk for, at der sker en automatisk overførsel af alvorlige sociale problemer/afvigelser fra generation til generation. Og at børn, som følge af forældres svigt eller overgreb, vil få et dårligt liv.

På baggrund af bachelorprojektet vurderer vi, at indsatserne inden for børne- og familieområdet i dag rummer en reminiscens, der går længere tilbage end til begrebets opståen i 1967. Vi mener at kunne se en gentagelse af svundne tiders opdragelse, præget af disciplin og tillæring af de *rigtige dyder*, i disse indsatser.

Problemfelt

Vi har været nysgerrige efter at undersøge, om social arv tillægges forskellige betydninger, inden for og imellem henholdsvis det politiske og det socialfaglige felt, om der er sket et markant skifte i betydningen af social arv, og hvilken indflydelse det i så fald har haft på socialt arbejde. Regeringen¹ fokuserer på at målrette indsatsen ud fra et effektivitetshensyn i forhold til økonomi og kvalitet, uanset at det vil være med til at udpege bestemte familier som belastende for samfundet. Disse familier har vi i projektet betegnet som *"forsømte familier"*, et begreb vi har lånt fra Lissner (Lissner, 2000).

---

1 I artiklen svarer betegnelsen regeringen til den nuværende borgerlige liberale regering (2006).

Vi var nysgerrige efter at undersøge hvilket menneskesyn, der ligger til grund for regeringens udspil. Hvordan social arv italesættes som et mål for politiske og socialfaglige indsatser, idet begrebet er udgangspunkt for såvel identifikationen af sociale problemer, som deres løsning.

Videnskabelig forskning har betydning for, hvordan vi forstår og italesætter social arv, og der afsættes økonomiske midler til forskning, som skal finde løsningen på, hvordan negativ social arv kan brydes. Socialforskningsinstituttet vurderer, at andelen af børn, der i dag er bærere af negativ social arv, er ca. 10 %, hvilket er det samme som i 1970 (Ministerudvalget 2003).

Vi har med bachelorprojektet villet undersøge, hvordan forskning bruges i forhold til de beslutninger, der skal træffes, og hvordan den tjener til at retfærdiggøre og understøtte/tilvejebringe italesættelser i forhold til valg af indsatser, der skal bryde negativ social arv. På ét punkt tillægges social arv en sedimenteret forståelse nemlig det, at man automatisk arver alvorlige sociale problemer/ afvigelser Udsagnet *automatisk* eller tilsvarende synonyme, knyttes ofte til italesættelsen af negativ social arv, og dermed knyttes der til de *forsømte familier* en determinisme som bevidst/ubevidst kan influere på socialarbejderens virke.

Vi valgte i projektet at slå ned på to perioder henholdsvis årene omkring 1967, hvor social arv bliver skabt og perioden omkring 1996, hvor begrebet relanceres inden for det politiske felt, og hvor der samtidig sker et skifte i italesættelsen af social arv.

Teori og metode

Projektet tager udgangspunkt i et socialkonstruktivistisk perspektiv ensbetydende med, at *virkeligheden* bliver opfattet som socialt konstrueret og er betinget af normer, værdier og erfaringer med mere. Derfor vil der også være forskellige meninger og antagelser om, hvad social arv rummer og forskellige opfattelser af, hvilken betydning og hvilke konsekvenser begrebet har for såvel det sociale arbejde som for de individer, der er omdrejningspunktet i den nuværende fremherskende debat om social arv. Bachelorprojektets bidrag til debatten vil være at forfølge og synliggøre de kampe, der foregår med henblik på at indholdsfylde begrebet, belyst i et konstruktivistisk perspektiv, og hvilke konsekvenser det får for det sociale arbejde.

Hvis alting er konstrueret, kan man spørge sig selv om, hvem eller hvad det så er, der konstruerer? Ved at tage udgangspunkt i Foucault, bliver konstruktøren til en abstraktion eksempelvis et episteme, hvilket betegner grundlæggende og tit ubevidste antagelser, som registreres på én bestemt måde i én bestemt periode (Larsen og Pedersen 2002). Det er i så fald ikke os, der direkte er styrende med hensyn til, hvordan vi konstruerer social arv, men derimod et bagvedliggende episteme, ud fra hvilket vi er i stand til at erkende social arv - som social arv. Vi er således selv en del af den diskurs, som social arv italesættes i, og dermed er vi selv en del af projektet. Vi kan derfor ikke stå i en position, hvorfra det er muligt at betragte begrebet objektivt og lade den betragtning være styrende for, hvordan *vi* vil konstruere begrebet social arv.

Vi har valgt en genealogisk tilgang til negativ social arv. Genealogi kan oversættes til slægtskabsanalyse og stammer oprindeligt fra Nietzsches (1844 – 1900) ide om en anderledes historieskrivning. Han var kritisk overfor datidens historikere, som ureflekteret skrev historien ud fra egen position (Villadsen, 2004). Michel Foucault videreførte genealogien med udgangspunkt i en kritisk historieskrivning, hvor han ved at søge tilbage i historien efter diskursive brud/kontinuiteter var med til at afsøge grænserne for det, der har gjort os til, hvad vi er. Som for eksempel når vi omkring 1996 ser et brud i måden at italesætte social arv. Som udgangspunkt søger geneologen i alle former for tekster, for at kunne udlede regulariteten i de fremsatte udsagn. Hvis vi skal udlede regelsæt, som synes at have styret talen om social arv, burde vi tilsvarende læse alt om såvel social arv som alt andet, der har betydning for italesættelse af begrebet.

Diskursteorien tager udgangspunkt i konstruktivismen, og den søger at vise, hvordan mening og betydning konstrueres ved hjælp af diskurser inden for konkrete kontekster og sammenhænge. En måde at definere diskurs kunne være: *"Diskurs er en bestemt meningsramme,*

hvori de forhold, der indgår får bestemt betydning af at indgå i netop denne diskurs" (Fuglsang, Olsen, 2004: 390).

Foucault gør brug af diskursanalyse som et redskab til at synliggøre de kontinuiteter og brud, der har fundet sted. Han er interesseret i at afdække de regler, der gør at bestemte udsagn bliver accepteret som meningsfulde og sande i en bestemt periode (Jørgensen & Philips 1999). Diskurser afgrænser en bestemt gruppe af udsagn, som udgår fra et felt, hvor betingelserne har været til stede, for at diskursen kunne italesættes (ibid.). Foucault tager udgangspunkt i nutidens vidensformer og institutioner, og ved hjælp af den genealogiske analyse, sætter han spørgsmålstejn ved den umiddelbare selvfølgelighed, disse tillægges. Han vil vise, at de er historisk frembragte, og for eksempel ved at vælge social arv som objekt for genealogien, kan vi vise, at diskursen social arv i virkeligheden er sammensat af en række overleverede historiske elementer, og at de skel vi i dag sætter mellem negativ og positiv social arv, bygger på allerede eksisterende diskurser, som over tid eventuelt er blevet videreført og rekombineret i nye konstellationer.

Ud fra sine genealogiske analyser udvikler Foucault en bestemt måde at betragte magt-viden forholdet, idet han ser viden tilkoblet magten. Med udgangspunkt i Foucault er det derfor altid muligt at sætte spørgsmålstejn ved allerede eksisterende magtfænomener og de betingelser magten er konstitueret på, da magten altid kun er mulig på baggrund af dominerende diskurser. Dette skaber en mulighedsbetingelse for at kunne producere en modmagt(modreaktion), imod de sandhedshævende diskurser, og magt kan da betragtes ikke kun som et negativt men også som et positivt fænomen (Jørgensen & Philips 1999).

Foucault ønsker at vise, hvordan magten findes skjult i teknologier, instrumenter, praksisser og institutioner, der opfattes som naturlige selvfølgeligheder, og genealogien kan være med til at synliggøre magten, hvor vi ellers ikke ville have set den. Foucault afviser forestillingen om, at magt altid er forbundet med åben konflikt og med bevidst magtudøvelse. Han ser derimod også magten komme til udtryk i form af tilskyndelse (motivation) og rationel overtalelse (fornuft). Det betyder, at magt i form af disciplin og kontrol først er et effektivt middel, når ingen sætter spørgsmålstejn ved dens berettigelse (ibid.). Magten udspringer af tidligere magtstrategier og styringsrationaler, der havde til formål at disciplinere og kontrollere individet, og Foucault pointerer eksempelvis at liberalisme indebærer en styring, som retter sig mod individets selvstyring. Dette kommer også til udtryk i nutidens magtanalyser, der for eksempel beskriver, hvordan en række personlige aspekter hos sociale klienter objektiveres som styringsproblemer, der blokerer klientens selvrealisering (Villadsen 2004).

Problemformulering

Hvilken betydning har det for det sociale arbejde med forsømte familier, når negativ social arv tillægges en bestemt betydning?

Undersøgelsesspørgsmål

Hvad havde betydning for at social arv som begreb kunne opstå og blive opfattet som et sandt udsagn, såvel i periode 1 som i periode 2 og frem til i dag?

Hvordan udspilles kampene om den sociale arvs betydning, inden for såvel de enkelte felter som de to felter imellem, sådan som kampene kommer til udtryk gennem italesættelse på det

- politiske niveau?
- socialfaglige niveau?

Hvordan påvirker kampene om retten til at italesætte social arv, og den deraf følgende fremherskende betydning af begrebet i dag det sociale arbejde med forsømte familier?

Konklusion og perspektivering

I bachelorprojektet konkluderer vi, at social arv i dag italesættes ud fra en overordnet økonomisk diskurs, og at den desuden har en funktion, hvor den optræder som et styringsrationale, der er med til at legitimere det offentliges ret til at gribe ind og iværksætte indsatser over for en bestemt målgruppe, nemlig de *forsømte familier*, der hermed, som styringsobjekter, konstrueres på en bestemt måde. Social arvs diskursen er en diskurs, som producerer en skelnen mellem normalitet og afvigelse, og som samtidig er et produkt af denne skelnen. Endvidere er det vores vurdering, at social arvs diskursen aktuelt er mere styret af et liberalt perspektiv end et skandinavisk velfærdsperspektiv.

Samfundets definition af sociale problemer og deres løsning er forskellig til forskellige tider, og sådan har begrebets italesættelse og indholdsfylde også vekslet gennem tiden, men selve begrebet kom først til verden med Gustav Jonssons teori i 1967. Begrebet har således været indholdsfuldt på forskellig måde i forskellige perioder, hvorfor også italesættelsen har varieret, og dermed haft forskellig betydning for de *forsømte familier* på forskellige tidspunkter.

Social arv kan betegnes som en flydende betegner¹ og er dermed et åbent udsagn. Derfor udgjorde diskursen normalitet/afvigelse også et element i det mulighedsfelt, der var til stede for at begrebet social arv kunne opstå, og som ved at blive videreført inden for social arvs diskursen viser en kontinuitet. I perioden omkring 1967 befandt velfærdssamfundet sig i en brydningstid og tidspunktet var måske derfor velegnet for, at begrebet kunne opstå, (Ejrnæs 2004). Samfundsperspektivet dominerede på dette tidspunkt blandt socialarbejdere, som tilslidatte den psykologiske tilgang som individualiserende. Gustav Jonsson advarede selv mod at psykologisere sociale problemer, og dette kan ses som mulighedsbetingelse for at hans teori om social arv blev indoptaget på dette tidspunkt. Vi kan iagttage en videreførelse og transformering af en diskurs, som kan føres tilbage til oplysningstiden. Oplysningstidens sondring mellem normal og afviger kan i dag genfindes i regeringens tanke om at målrette hjælpen til de få, som har et *reelt* behov, og det er derfor nødvendigt at skille de få ud, altså udpege de, som afviger fra det *normale*, dem der er en økonomisk byrde for samfundet.

I dag legitimeres regeringens indgreb i familien på baggrund af nødvendigheden i at sikre samfundets udvikling, hvilket forestilles at kunne opnås, ved at hjælpe de forsømte familier til at opnå ansvarlighed og fornuftig levevis. Dette sker fordi man på baggrund af diskursen normalitet/afvigelse ikke mener, at de *forsømte familier* producerer kompetente og rationelle medborgere. Både inden for det politiske og det socialfaglige felt er italesættelsen af social arv præget af Jonssons teori. Hvor man politisk ud fra en liberalistisk diskurs, som nævnt italesætter social arv som individuelle og selvforskyldte problemer, er det socialfaglige felt præget af en velfærdsdiskurs. Det socialfaglige felts italesættelse af levkår og livsbetingelser ser vi som udtryk for en videreførelse af tidligere diskursers effekter, som der har været og forsat er mulighed for at anvende i kampen for at bryde negativ social arv. Italesættelsen af social arv ud fra en velfærdsdiskurs er samtidig at forstå som modmagt produceret i kampen mod den liberalistiske diskurs italesættelse, der primært ser sociale problemers opståen som et produkt af klientens indre forhold. Begge felter forsøger ved deres italesættelse af social arv ud fra en liberalistisk og en velfærdsdiskurs at producere sandhedseffekter og dermed opnå hegemonitet. Dette er muligt fordi begrebet social arv stadig ikke er en helt lukket diskurs. Hvorvidt social arv tillægges individuelle eller samfundsmæssige faktorer er afhængig af, hvordan de, der aktuelt har opnået hegemonitet, italesætter begrebet, og indsatser, der skal bryde negativ social arv, vil derfor skifte imellem at være rettet mod at påvirke individet, henholdsvis indrette det omgivende samfund i forhold til individet.

---

¹ Flydende betegner, defineres som et sprogligt udtryk, der ikke er forbundet med et bestemt indhold. En betingelse for at udsagn kan være flydende er, at de som udgangspunkt er tomme. Er der flere konkurrerende bud, med hensyn til, hvad udsagnets indhold skal være, betegnes begrebet som en flydende betegner. Flydende betegner, defineres som et sprogligt udtryk, der ikke er forbundet med et bestemt indhold (Torfing 2000).

I et socialkonstruktivistisk perspektiv er social arv et konstrueret begreb, som kun eksisterer, hvis nogen oplever og definerer det som sådan (Meuwisse, Swärd, 2004). Der er derfor ingen endegyldig sandhed om social arv, og det giver socialarbejderen mulighed for refleksion og nytænkning. Med udgangspunkt i den anvendte teori ved vi nu, at begrebets forankrethed i allerede eksisterende institutioner og praksisser også er med til at skabe mulighedsbetingelser for at ændre italesættelsen og dermed indholdsfylden af diskursen social arv.

Det konstruktivistiske syn kan give socialarbejderen en forståelse af, at regeringen og politikerne generelt italesætter social arv som et begreb, der er konstrueret via teknologier og praksisser og institutioner. Tilsvarende gælder det nuværende dominerende menneskesyn, der tager udgangspunkt i homo economicus¹. Dvs. at en konstruktivistisk tilgang til sociale problemer kan hjælpe socialarbejderen til at reflektere eksempelvis over den førte socialpolitik, der skal bryde negativ social arv og dermed kunne undgå at *stemple* klienten på forhånd. Konstruktivismen får således den funktion, at den kan være med til såvel at fastholde som at udvikle socialfagligheden og dermed det sociale arbejde.

Regeringens målsætning, der skal bryde negativ social arv ved at påvirke *forsømte familiers* normer, værdier og holdninger og dermed deres adfærd, har medført at andre mulige indsatsområder i så fald er blevet udgrænset. Når beslutninger træffes, træder magten i karakter, svarende til den magt der ligger i, at andre muligheder sorteres fra, idet der altid er noget til stede som udgrænser, i det øjeblik beslutningen bliver taget (Fuglsang Olsen 2004). I bachelorprojektet viser vi at levekår, fattigdom, klassekamp/klassemangel, kulturel arv er udsagn, der tidligere indgik i mulighedsfeltet for italesættelse af diskursen social arv, men som nu ikke længere accepteres som værende sandhedseffekter i forhold til begrebet, derfor er de ikke længere mulige at italesætte inden for diskursen social arv (med henblik på at give social arv indholdsfylde og en bestemt betydning). Når bestemte elementer ikke længere accepteres er de indirekte også med til at afgrænse og danne regler for hvilke italesættelser, der er accepteret som værende *sande* om social arv og derfor mulige at anvende inden for diskursen.

Refleksioner over konklusion og over hvordan vores bachelorprojekt kan være med til at kvalificere socialt arbejde

Under arbejdsprocessen var vi nødt til hele tiden at overveje, de valg og beslutninger vi skulle tage, idet det konstruktivistiske perspektiv ikke gav os et endegyldigt svar på vores spørgsmål. Der er med andre ord tale om "*En refleksiv indsnævring af mulighedsrum på alle steder af den analytiske proces*" (Hansen 2003: 53f/ Fuglsang og Olsen 2004). Ved at vælge Foucault og diskursanalyse var vores forforståelse altid underlagt de dominerende diskurser. Det betød, at vi ikke kunne indtage en neutral position i forhold til begrebet, og at den viden og erfaring vi har om social arv og om *forsømte familier* ikke er tilfældig, men styret af det som Foucault kalder *mulighedslove* (= domæne af diskursive og ikke diskursive elementer).

Projektet har betydet, at vi har fået mulighed for at indtage en ny position, og vores opfattelse af social arv tager derfor nu udgangspunkt i en ny optik. I et konstruktivistisk perspektiv, og ved hjælp af Foucault kan vi nu vælge at forstå begrebet i vores samtid, som historisk betinget, og vi kan diskutere og problematisere, den måde man umiddelbart og selvfølgelig taler om og forstår social arv. Vi kan nu vælge at betragte social arv som kontingent. Hvor kontingens handler om, at alting er muligt, men intet er nødvendigt (Jørgensen & Philips 1999). Det vil sige fravær af *umuligheder*, når begrebet skal indholdsfyldes og fravær af *nødvendigheder*, det at begrebet er noget bestemt i sin betydning og indholdsfylde. Dermed kan social arv være noget *andet* end det man umiddelbart forbinder med begrebet, og kan derfor betragtes i en

---

¹ Ud fra homo economicus betragtes al menneskelig handlen som motiveret ud fra egeninteresse eller egen nytte, og den ser bort fra at mennesket er i stand til at handle i modstrid med førnævnte. Al økonomisk teori tager udgangspunkt i dette menneskesyn og politisk kan homo economicus kædes sammen med den klassisk liberale tankegang (Fuglsang og Olsen 2004).

mindre deterministisk optik. Ud fra et socialfagligt standpunkt giver ovennævnte os da muligheden for at iagttage *forsømte familier* og social arv i et mindre deterministisk lys.

Bachelorprojektet i forhold til at fremme socialfaglige kompetencer

Omdrejningspunkt for projektet i forhold til at indsamle viden om begrebet social arv har været på det teoretiske plan, og målet for os har været at finde mulige forklaringer på de *selvfølgeligheder*, der er til stede i det sociale arbejde i forbindelse med begrebet social arv. Med udgangspunkt i Foucault ønskede vi at skærpe evnen til at reflektere over egen praksis og menneskesyn.

Kampen om den sociale arvs betydning, er kampen om retten til at udstikke styringsrationaler. Disse fremstår ifølge Foucault på samme tid som naturligt og selvfølgeligt, samtidig med at de stempler bestemte grupper som afvigende, som samtidig indoptager og accepterer denne stempeling.

Bachelorprojektet viser, at der inden for det sociale arbejde eksisterer *selvfølgeligheder*, som tages for givet i indsatsen over for de svageste i samfundet, og at der i stadig stigende grad anvendes metoder udviklet på baggrund af ekspertviden, hvor borgere på overførselsindkomster opdeles ved hjælp af kategoriseringer og standardiseringer. Kriteriet for at sortere klienter styres da ubevidst af en normdiskurs - en skelnen mellem det normale og det afvigende. Hvilken målgruppe klientens skal placeres i afhænger af, hvor stor afvigelsen er i forhold til den metode, og dermed indirekte de normalitetskriterier vi skal arbejde efter. Fra ekspertside frembringes der karakteristika af de forskellige målgrupper, og når grupper af mennesker stemples som unormale, samtidig med at andre tildeles retten til legitimt at udøve regulering, produceres der afvigere.

Ifølge Foucault har humanvidenskabernes individualisering af samfundsmæssige problemer betydet at eksperterne eller de dominerende har opnået retten til at finde årsags- og påvirkningsfaktorer hos den enkelte, hvilket fører til en nedtoning eller udgrænsning af samfundsmæssige faktorer. I bachelorprojektet har vi tilsvarende vist, hvordan årsager til negativ social arv og midler til at bryde den primært søges fundet hos den enkelte.

Rationelle, moralske og økonomiske diskurser har opnået en hegemonisk status og dominerer de eksistensbetingelser svarende til den sociale praksis, vi alle er underlagt. Ved hjælp af Foucault viser vi, at de førnævnte dominerende diskurser på den ene side udstikker retningslinier for, hvad der er muligt at sige om social arv, og på den anden side nedtoner eller direkte udgrænser faktorer der tidligere indgik som legitim italesættelse og forståelse af negativ social arv. Vores forforståelse er, ifølge Foucault altid underlagt de dominerende diskurser og udfordringen bliver da at gøre vores antagelser om social arv bevidst, synliggøre dem og reflektere over de konsekvenser de har i forhold til, hvordan man vil bryde den negative sociale arv.

Den etablerede vidensindsamling afdækker altid kun fragmenter af indholdet og omfanget af det felt, de opererer med. Og udviser forskeren manglende forbehold i forhold til de begrænsninger, der eksisterer for den viden, der knytter sig til det vidensfelt, der omkranser genstandsfeltet for vedkommendes forskning, fører det til snævre forskningsresultater, som vil afspejle sig i social praksis. Det fører i forbindelse med negativ social arv til, at alternative muligheder udelukkes (blinde pletter), og bestemte begreber, tiltag eller forklaringsmodeller med henblik på at bryde negativ social arv får monopol på at være endegyldige løsninger inden for det sociale arbejde.

På baggrund af den anvendte teori i projektet udleder vi, at ovennævnte forbehold vedrørende vidensindsamling er vigtige når ekspertviden udvikles og anvendes. Disse forbehold bør tilsvarende indgå som et vigtigt element i socialt arbejde. Bachelorprojektet viser, at der er en gruppe af mennesker - de som afviger fra normen - som udgør genstandsfeltet for forskning i negativ social arv. Man kan sætte spørgsmålstegn ved, om det er synligt for socialarbejderen, hvilke forbehold det etablerede vidensfelt tager med hensyn til begrænsningerne for viden-

sindsamling. Fremgår det eksempelvis, hvor meget eller hvor lidt *de afvigendes* synspunkter udgør et bidrag til at frembringe ny viden om negativ social arv.

Søges der kun efter ny viden i forhold til at bryde negativ social arv inden for de rammer, som der er *handlekompetence* eller *værktøjer* til, fører det til *selektiv opmærksomhed*, hvor eksempelvis individuelle elementer fremhæves på bekostning af kulturelle, strukturelle og sociale årsager i forbindelse med social arv. Det kan medføre at socialarbejderen søger efter de faktorer, der på forhånd er opstillet effektive handlingsmuligheder op for.

Som socialarbejdere har vi mulighed for at supplere/ændre viden om negativ social arv ved at medinddrage *afvigeren*. Vedkommende tilfører viden til det etablerede vidensfelt om negativ social arv, og derved udvides vidensfeltet, som paradoksalt nok samtidig sætter nye begrænsninger for viden, og derfor må der igen tages forbehold for disse begrænsninger.

På baggrund af bachelorprojektet har vi opnået en større bevidsthed om, at det i fremtiden kan blive vanskeligt at sætte spørgsmålstejn ved det sociale arbejdes præmisser, uden at det kan komme til at blive opfattet som et spørgsmål om den enkelte socialarbejders kvalifikationer. Dette skyldes, at vi lever i et samfund, hvor fokus i højere grad er på den enkeltes ansvar for egne handlinger, egen læring og hjælp til selvhjælp frem for på den indflydelse de samfundsmæssige betingelser har på sociale problemer, og hvordan de skal løses. Når spørgsmål går på, hvorfor vi agerer, som vi gør i dag inden for det socialfaglige felt, er det blevet normen at svaret mere skal findes på baggrund af indre forhold hos den enkelte, end pga. ydre omstændigheders påvirkninger, og tilsvarende for klientens ageren.

Bachelorprojektet har været med til at skærpe vores opmærksomhed på tekst, tale og formidling, dets indholdsfulde og betydning, og har givet os en åben (kritisk) tilgang til begreber og fænomener inden for det sociale felt. Samtidig kan vi på baggrund af projektet se det værdifulde i at sætte spørgsmålstejn ved den del af den etablerede viden, der gør krav på sandheden og derfor også på at sætte dagordenen. I praksis betyder det, at vi som socialarbejdere kan blive mere opmærksomme på elementer, der tages for givet, og opmærksomme på fra hvilken position vi modtager og tolker klientens udtalelser. I forhold til social arv giver den konstruktivistiske tilgang mulighed for nytænkning, og kan være med til at initiere nye og bedre indsatser inden for socialt arbejde, hvor udgangspunktet for indsatser i højere grad tages i klientens opfattelse af problemet.

Vi har opnået en større bevidsthed om den kompleksitet, som genstandsfelter inden for socialt arbejde rummer. En bevidsthed der kan modsvare og reducere reduktionisme og monopolisering af en bestemt viden, erfaring og perspektiv. Reduktionisme forstås i en negativ betydning, når den bliver brugt i en sammenhæng, hvor opfattelser, betydninger og praksis af et kompleks begreb, som for eksempel social arv reduceres til *kun* at blive betragtet som havende én slags bestemte årsags- eller påvirkningsfaktor. Vi viser i bachelorprojektet at signifikante årsager til negativ social arv langt fra er udtømt. Disse indgår i begrebets diskursive felt, men ignoreres i den specifikke betydning af social arv, som for nuværende er til stede for at skabe entydighed i forhold til at bruge begrebet.

Vores erfaringer og overvejelser i forbindelse med at skulle skrive et bachelorprojekt

Vi valgte en teoretisk tilgang som var ukendt for os, og det medførte en ekstra arbejdsindsats, der var vanskelig at forene med den tid, vi havde til rådighed til at skrive bachelorprojektet. På den anden side gav fordybelsen i en teori og metode, som vi ikke tidligere havde beskæftiget os med, en mulighed for at opnå en endnu større viden og øget mulighed for refleksion over det sociale arbejde. At fordybe os på det videnskabsteoretiske niveau har således givet os en større forståelse af, hvilke grundlæggende værdier, der har indflydelse på og er med til at præge det sociale arbejde. Det har været en øjenåbner med hensyn til, hvordan vi kan få indsigt og dermed viden om, hvilke intentioner der ligger bag de indsatser og de præmisser, der

kendetegner socialt arbejde i dag. Den øgede teoretiske indsigt er nødvendig for at kunne synliggøre, hvilke diskurser er dominerende inden for socialt arbejde såvel i dag som tidligere.

Projektet har således givet os et mere nuanceret blik på det socialfaglige arbejde, og dermed en større lyst til at stille spørgsmål ved de *selvfølgeligheder* og de *sandheder* det sociale arbejde er bygget op omkring i dag. Endvidere har vi opnået et mere solidt grundlag for at reflektere over hvilke konsekvenser konkrete målsætninger og specifikke metoder får for det sociale arbejde og ikke mindst for dem, som er omdrejningspunktet for det sociale arbejde - nemlig klienterne.

Bachelorprojektet kunne være første trin til videre fordybelse i emnet, med større vægt lagt på kvalitative observationer i praksis. Man kunne her inddrage de *forsømte familiers* italesættelse af social arv ved at udføre deltagende observation af for eksempel familierådslagninger og netværksmøder med henblik på diskursanalyse.

Litteratur

Bøger

- Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (red.) (2005): Klassisk og moderne samfundsteori 3. udgave, Kbh. Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, Rold, Bent (1973): Hvad er der i vejen med trykkesystemet Kbh. SFI's nr. 3.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (1999): Diskursive analysestrategier, Kbh. Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (2001): Kærlighed og omstilling, Kbh. Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (2003): Borgerens kontraktliggørelse, Kbh. Hans Reitzels forlag.
- Borch, Christian og Lars Thorup Larsen (2003): Perspektiv, magt og styring: Luhmann & Foucault til diskussion, Kbh. Hans Reitzels forlag.
- Bredsdorff, Nils (2002): Diskurs og konstruktion, Kbh. Forlaget sociologi.
- Bundesen, Peter (2000): Sociale problemer og socialpolitik, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bryderup, Inge M (2005): Børnelove og socialpædagogik gennem hundrede år. Århus: Klim.
- Bryld, Tine (1983): PÅ TRODS, Kbh. DAN – BOG.
- Christoffersen, Nygaard Mogens (1996): Opvækst med arbejdsløshed. En forløbsundersøgelse af to generationer født 1966 og 1973, Kbh.: SFI.
- Egelund, Tine (1997): Beskyttelse af barndommen, Kbh. Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, Tine, Thomsen, André, Signe (2002): Tærskler for anbringelse, Kbh.: SFI
- Ejrnæs, Morten, Gabrielsen, Vinnerljung, Bo (1999): Hverdagsbegreber i socialt arbejde, Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Ejrnæs, Morten, Gabrielsen, Gorm og Nørrung, Per (2004): social opdrift – social arv, Kbh.: Akademisk Forlag.
- Flyvbjerg, Bent (1991): Rationalitet og magt, Kbh.: Akademisk Forlag.
- Folketingstidende 1 IV tillæg a 1973-1974, 2. samling, DSH Aarhus.
- Fuglsang, Lars og Poul Olsen (2004): Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne, Roskilde, Roskilde Universitetsforlag.
- Goul Andersen, Jørgen (1998): Politik og samfund i forandring 1-2, Kbh.: Columbus.
- Gyldendal (1972): Psykologisk-Pædagogisk Ordbog, Kbh.: Gyldendals Forlag.
- Husen, Michael (1994): "Arbejde og identitet", Kbh.: Arnold Busck.
- Ingerslev, Olaf, Niels Ploug og John Reib (1992), Forløbsanalyser af de unge i 1990, Kbh., Socialkommissionens sekretariat.
- Jonasen, Viggo (2003): Dansk Socialpolitik 1708 – 2002, Århus: Den Sociale Højskole i Aarhus.
- Jonsson, Gustav (1969): Det sociale arvet, Stockholm: Tidens Forlag.
- Jonsson, Gustav (1973): Den sociale arvs onde cirkel - kan den brydes?, Fremad.
- Jæger, Mads Meier, Munk, Martin D, Ploug, Niels (2003): Ulighed og livsforløb analyser af betydningen af social baggrund, Kbh.: SFI.

- Järvinen, Margaretha og Mik-Meyer, Nanna (2003): At skabe en klient, Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, Margaretha, Larsen, Jørgen Elm og Mortensen, Nils (2003): Det magtfulde møde mellem system og klient, Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Jørgensen, Marianne og Louise Philips (1999): Diskursanalyse som teori og metode, Roskilde: Samfundslitteratur Roskilde Universitetsforlag
- Koch, Lene (2000): Tvangssterilisation i Danmark 1929 – 67, Kbh.: Gyldendal.
- Kokkinn, Judy (1998): Profesjonelt socialt arbeid. Oslo: Tano Aschehoug.
- Larsen, Bøje, Pedersen, Kristina Munksgaard (2002): Diskursanalysen til debat, Kbh.: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Larsen J.E., Caswell D., Eskelinen L., Mik-Meyer N. (2003): Forskningsmæssig vurdering af visitationsmodeller for de ledige med fokus på kvalitative, Kbh.
- Meuwisse, Anne og Swärd, Hans (2004): Perspektiver på sociale problemer, Socialpædagogisk bibliotek, Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Nygaard, Claus (2005): Samfundsvidenskabelige analysemetoder, Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Jæger, Mads Meier, Munk, Martin D, Ploug, Niels (2003): Ulighed og Livsforløb, Kbh.: SFI.
- Ploug, Niels (2005): Social arv sammenfatning 2005, Kbh.: SFI.
- Politikens Håndbøger (1976): Bogen om Psykologi, Kbh.: Politikens Forlag.
- Rubington, E. & MS Weinberg (1995): The Study of Social Problems: Seven Perspectives, Oxford: University Press.
- Schmidt, Lars Henrik og Kristensen, Jens Erik (1985): Foucaults blik. Århus: Modtryk.
- Schultz-Jørgensen, Per (1975): Forbrugsfamilien og dens børn, Kbh.: Akademisk Forlag.
- Schultz Jørgensen, Per (1999): Barnet i risikofamilien, Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Socialministeriet (1999): Social arv – principper og status, Samfundslitteratur, Roskilde Universitetsforlag.
- Ministerudvalget (2003): Ministerudvalget for negativ social arv og social mobilitet 2003: En god start til alle børn, Kbh.: Socialministeriet og Undervisningsministeriet (http://pub.uvm.dk/2003/socialarv/html/full_publication.htm).
- Socialministeriet (SM) (2003): Vidensopsamling om social arv, Kbh.: Socialministeriet.
- Sørensen, Torben Berg, (1994): Socialpolitik, Udvikling og funktion 3. udgave, kap. 11.2 Normalitet og afvigere, Kbh.: Munksgaard.
- Thomsen, Frølund Jens Peter (2005): Magt en introduktion. Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Torring, Jakob (red), Dyrberg, Torben Bech, Hansen, Allan Dreyer (2000): Diskursanalysen på arbejde, Roskilde Universitetsforlag.
- Villadsen, Kaspar (2002): Foucault og kritiske perspektiver på liberalismen - Governmentality eller genealogi som analysestrategi", i: Dansk Sociologi, nr. 3, 2002.
- Villadsen, Kaspar 2003: Det sociale arbejdes genealogi - Om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker, Ph.d. afhandling, Kbh.: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Villadsen, K., 2004: Det sociale arbejdes genealogi, Kbh.: Hans Reitzels Forlag.
- Villadsen, K., 2005: "Genealogi som metode - Foucaults historisk-sociologiske blik" i: Kaspar Villadsen & Ole Bjerg, (red), 2005, Sociologiske metoder - kvalitative og kvantitative paradigmer i samfundsvidenskaben, Frederiksberg: Samfundslitteratur (under færdiggørelse)
- Villadsen, Kaspar og Ole Bjerg, (red) (2005): Sociologiske metoder - kvalitative og kvantitative paradigmer i samfundsvidenskaben, Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Artikler

- Andersen, Svend Åge (1997): Klasseanalysen og den ny "underklasse". Solidaritet nr. 3/ 1997 (<http://www.solidaritet.dk/soli97-3/1997-3-5.htm>)
- Bundesen, Peter (2005): På vej mod en tvedelt socialpolitik; "Uden for nummer" 6. årgang, nr. 10 – Tidsskrift for social forskning/ 2005, DSR.
- Dansk socialrådgiverforening (DS) (2003): Notat om social arv: Social arv – begreb og diskussion, DSR (http://www.socialrdg.dk/multimedia/Social_arv_opl_g.pdf).
- Dansk Sprognævn 1999: Nyt fra Sprognævnet 1999/ 2. juni. Emne, spørgsmål og svar: Social arv <http://www.dsn.dk/nfs/1999-2.htm>.

Ejrnæs, Morten (2005): Opgør med negativ social arv. Korshærsbladet nr. 5/ maj 2005.
Kirkens Korshær (<http://www.kirkenskorshaer.dk/korshaersbladet/index.html>).
Foucault, M. (1987): Hvad er oplysning?, i: Slagmark, nr. 9/ 1987.
Henriksen, Lars Skov og Nissen, Maria Appel (2001): Børns problemer - det sociales problem. Dansk Sociologi, nr. 4, 12. årg./ 2001: 45-64.
Jespersen, Karen (KJ) (1996): På vej mod ansvarssamfundet, Politiken 26/ 1996, 2. sektion side 3.
Larsen, Jørgen Elm (1999): " Fattigdom og social arv som konstruktion, SFI Temanummer 1999 Kbh.: SFI.
Lihme, Benny (2003): "Leder" i Social Kritik nr. 87 2003.
Lissner, Britta (2000): Debatten om social arv begrebet – set fra en praktiker synsvinkel artikel i Uden for nummer 1 tidsskrift for social forskning / 2000, DSR.
Paulsen, Susan (2002): Dialogmøde om social arv og besparelser. Socialrådgiveren nr. 20/ 2002.
<http://www.socialrdg.dk/index.dsp?page=1654>.
Rothe, Wenja (1979): Forældreevne – forældreret og børns tarv, Komiteen for sundhedsoplysning Psykologisk Institut Århus Universitet.
Socialistisk Arbejderavis (2002): Foghs borgerlige klassekamp, nr. 200/ 2002
<http://www.socialister.dk/avisen/print.asp?ArticleID=240>
Vallgård, Signild (2004): Reform mod bedre vidende? Kronik i Ugeskrift for Læger • 21. juni 2004, nr. 26-31
Villadsen, Kaspar (2005): Genealogi og Socialpolitik. Social forskning nr.3/ 2005.
Ugebrevet A4 (2005): Vi skal skabe et Danmark vi kan være bekendt, Ugebrevet A4 i nr. 34 d. 17. 10. 05 LO
<http://www.ugebreveta4.dk/smcms/Ugebrevet/7422/9445/9469/9479/Index.htm?ID=9479>

Hjemmesider

Folketinget (1997): Folketingssamling januar 1997, spørgetime: Spm. Nr. us 3
http://www.folketinget.dk/Samling/19971/sporgetime_sv/US3.htm
Folketinget (1998): Forslag til folketingsbeslutning om børns rettigheder
http://www.folketinget.dk/Samling/19981/beslutningsforslag_som_fremsat/B47.htm
Folketinget 002: 2002-03 - F 52 BEH1 tirsdag 3. juni 2003, Tale (NB), Samtlige taler: 3) Forespørgsel nr. F 52: Forespørgsel til statsministeren: "Hvad kan statsministeren oplyse om den indenrigs- og udenrigspolitiske situation?"
http://www.biotik.dk/debat/politikerne/folketinget/nye/spoergsmaal/20021_salen_f52_beh1_104_3__nb_/
Folketinget (2003) Høring om negativ social arv, Kbh. socialministeriet www.sm.dk/socialarv.
Folketinget (2005): Høring om kommunalreformens økonomiske konsekvenser, Onsdag 6. april 2005,
<http://www.ft.dk/samling/20042/almdel/P%C3%98U/Bilag/43/168607.PDF>
Folketinget (2005): Forslag til Lov om ændring af lov om social service og lov om en børnefamilieydelse (Styrkelse af forældreansvaret) <http://www.folketinget.dk/?/search.asp>
DS (Dansk Socialrådgiverforening) (2005): høringsvar til forslag om ændring af serviceloven, 27. november 2005
<http://www.socialrdg.dk/index.dsp?page=5453>
Loftsramte eksperter: <http://www.loftsramteeksperter.dk>
SFI (1998): Børn af kriminelle forældre, Kbh. SFI
<http://www.sfi.dk/grafics/SFI/Pdf/Arbejdsrapporter/Arbejdsrapporter/kriminelle.pdf>
Socialrådgiveren (2002): Dialogmøde om social arv og besparelser, I Socialrådgiveren nr.20: 25.9.2002
<http://www.socialrdg.dk/index.dsp?page=1654>
Folketings tidende (1973): Folketings tidende 1 IV tillæg A1, 1973/74 2. Samling, Århus: Den Sociale Højskole i Aarhus.
Diverse citater fra aviser og nyhedsmedier er hentet via Infomedia.

Sekundær litteratur

www.diskurs.dk

Dyrberg, T. B., A. Dreyer Hansen og Jakob Torfing. (red) (2001): Diskursteorien på arbejde, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Borgerens medinddragelse i egen sag

Af Trine Skovgård Kristensen og Trine Riber Øvall Press – Juni 2006

Resumé

Denne artikel er udfærdiget på baggrund af udarbejdelsen af bachelorprojektet *"Borgerens medinddragelse i egen sag"* - Et udviklingsprojekt omhandlende borgerens ret til medinddragelse i egen sag ved den sociale forvaltning.

Projektet bygger på et litteraturstudie, og vi har dermed udarbejdet et udviklingsprojekt baseret på foreliggende empiriske undersøgelser. I projektet anvendes empiriske undersøgelser der viser, at borgeren ved den sociale forvaltning ikke medinddrages tilstrækkeligt i egen sag.

Målet med udviklingsprojektet er at bidrage til et grundlæggende kendskab - samt øge refleksiviteten i socialt arbejde - i forhold til medinddragelse af borgeren i egen sag i socialrådgiverpraksis indenfor den sociale forvaltning.

Inspirationen til bachelorprojektet er opstået på baggrund af resultater i en undersøgelse af Retssikkerhedslovens § 4 foretaget af Socialministeriet i 2004¹, Undersøgelsen viser, at sagsbehandlere i en række tilfælde ikke udfører deres arbejde i overensstemmelse med Retssikkerhedslovens bestemmelser. Videre er vi inspireret af en stigende bekymring for de herskende socialpolitiske diskurser på det sociale felt, som vi i høj grad mener, forhindrer en reel borgerinddragelse og skaber konflikt i forhold til en tilstrækkelig etisk og juridisk borgerinddragelse, hvilket uddybes nærmere senere i artiklen.

Endeligt har vi gennem egne erfaringer som studerende på Den Sociale Højskole i Aarhus en oplevelse af, at vi ikke besidder tilstrækkelig faglig kundskab til at præcisere og konkretisere, hvad medinddragelse af borgeren indeholder.

I udviklingsprojektet søges derfor gennem kritisk analyse af foreliggende empiri, en forståelse af den utilstrækkelige medinddragelse af borgeren i egen sag og der søges videre gennem udarbejdelse af et hæfte om *"Borgerens medinddragelse i egen sag"*, at udvikle kommende socialrådgiveres kendskab til borgerinddragelse. Målet med hæftet er, at studerende ved De Sociale Højskoler bevidstgøres om problematikker vedrørende borgerens medinddragelse, og at de derved i højere grad får mulighed for at arbejde refleksivt i forhold til borgerinddragelse.

I det følgende præsenteres et redigeret udklip fra bachelorprojektet *"Borgerens medinddragelse i egen sag"*.

Indledning

"Man skal ville og man skal gøre, hvad man kan. Man skal ikke gøre, hvis man ikke kan, men man skal stadig ville, hvis man kunne. Og man skal ville og gøre, hvad man kan, for at komme til at kunne bedre."²

Vi har valgt at indlede bachelorprojektet med dette citat, da det for os fremhæver den herskende opfattelse og tilgang til mennesket i social nød indenfor det sociale arbejde. Her hentyder vi til opfattelsen af, at der er sket et paradigmeskifte indenfor socialpolitikken et skift, der går under betegnelsen: from welfare to workfare, eller fra passiv til aktiv forsørgelse og altså fra offentlig forsørgelse som en rettighed til nu både at omhandle ret og pligt. Workfare bygger

---

¹ Socialministeriet (2004): *Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4*. Udført af Rambøll Management. Socialpolitisk-Juridisk Center. 1. udgave.

² Järvinen, Margaretha et al (2002): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. S. 41: "Motivation" i visitations-samtaler på aktiveringsområdet, af Annette Carstens; Aarhus Universitetsforlag.

på rational choice princippet om, at man skal yde for at nyde. Bag disse tanker ligger også opfattelsen af, at vi som medlemmer af samfundet skal *ville* yde for at kunne nyde.

Vi vurderer, at dette skift i synet på mennesket i social nød særligt har taget fart efter vedtagelsen af den tredje socialreform "den lille socialreform" i 1998¹, og vi ser en tendens, hvor det ny-liberalistiske menneskesyn i stadig større grad gennemsyner det sociale felt. De seneste eksempler på denne udvikling ses eksempelvis i nyeste lovgivning på kontanthjælpsområdet, hvor økonomiske incitamentter som *Nedsættelse af kontanthjælpen efter 6 måneder*, *Loft over kontanthjælpen* og senest en "Ny chance for alle"² er blevet vedtaget, ligesom der ses en tendens, hvor standardiserende metoder, som eksempelvis *Arbejdsevne-metoden*, hastigt bevæger sig ind på det sociale felts arena. En herskende politisk forestilling er, at man via økonomiske incitamentter og styringsinstrumenter fremmer borgerens³ vilje og motivation til at forandre sig. I den ny-liberalistiske tankegang er det en apparatfejl i det enkelte individ, der fører mennesket ud i passiv forsørgelse. Mennesket anskues som et nyttemaksimerede væsen, der alene vil yde for at kunne nyde.⁴

Vi skønner, at fokus i det sociale arbejde med borgeren er flyttet fra hovedsageligt at omhandle hjælp og støtte til i overskyggende grad at omhandle krav om forandring og personlig udvikling. Det forventes at borgeren, der møder systemet⁵ vil være motiveret for forandring og indgå i en normaliseringsproces. Konsekvensen ved denne udvikling er, at der bliver mindre plads til den individuelle behandling af borgeren, der møder den sociale forvaltning. Sagsbehandlere⁶ er henvist til at udføre socialt arbejde med borgeren gennem fastlagte metoder, ligesom strenge formalitetskrav og sanktionsregler er medvirkende til at begrænse det individuelle arbejde. Man kan argumentere for, at borgerens ret til selv at definere "det gode liv" og være medbestemmende bliver sværere og sværere at indfri i det sociale arbejde.

Trods "den lille socialreforms" øgede fokus på borgernes ret til medvirken i egen sag, som blev direkte nedskrevet i Retssikkerhedslovens⁷ § 4, vurderer vi, at de politiske strømninger delvist overtager styringen og overskygger det sociale felts vision om borgeren som en unik person, der er ekspert på eget liv. Vi ser en klar værdikonflikt mellem de politiske strømninger og dets bagvedliggende menneskesyn i modsætning til det øgede fokus på borgerens medinddragelse⁸ i egen sag. Vi tænker her, at det er yderst problematisk for sagsbehandlere at følge de politiske diskurser og lovgivningen på det sociale område samtidigt med, at de skal yde en tilstrækkelig medinddragelse af borgeren. Denne konflikt, mener vi, er af afgørende betydning for, at sagsbehandlere føler, de sidder i et krydspres, et pres, der ikke falder ud til borgerens fordel. Udviklingen viser da også, at de dominerende politiske diskurser i stigende grad vinder indpas i den konkrete sagsbehandling. Meget tyder på, at der i praktisk socialt arbejde er en øget lydighed overfor politiske signaler, som glidende erstatter centrale dele af juraen⁹. Konsekven-

---

¹ Aktivloven, Serviceloven og Retssikkerhedsloven. Lovene afløser Bistandsloven.

² Kommunernes Landsforening: <http://www.kl.dk/333004/>.

³ En borger omtales som en person, der er i kontakt med myndighederne om en social sag. Borgeren betragtes som en person med behov for hjælp, men som også besidder ressourcer og som anses som en aktiv deltager i eget liv.

⁴ Skrevet med afsæt i: Socialministeriet (2004): *Undersøgelse af Retssikkerhedslovens § 4*. Udført af Rambøll Management. Socialpolitisk-Juridisk Center. 1. udgave.

Elm Larsen, Jørgen m.fl. (2004): *Social politik*, 2 udgave. Hans Reitzels Forlag.

Torring, Jacob (2004): *Det stille sporskifte i velfærdsstaten kap. 2*, Aarhus Universitetsforlag.

⁵ Vi anvender typisk begrebet *system* for de offentlige myndigheder, herunder den kommunale socialforvaltning.

⁶ Sagsbehandlere forstår vi som de personer, der udfører socialt arbejde i kommunalt regi.

⁷ Retssikkerhedsloven afkortes til tider med RSl.

⁸ *Medinddragelse* bruges efterfølgende synonymt med medvirken, medindflydelse og medbestemmelse.

⁹ Høilund, Peter og Søren Juul (2003): *Hvad er godt socialt arbejde?* Social Kritik 89/2003 (18/600).

sen er, at borgerens medinddragelse i egen sag nedtones eller ses helt fraværende i udførelsen af det sociale arbejde.

Borgerens *medinddragelse* forstås som indeholdende det samme som begreberne *medvirken*, *medindflydelse* og *medbestemmelse*. Borgerens ret til medvirken i egen sag er direkte formuleret i Retssikkerhedslovens § 4. Loven har følgende formulering:

"Borgeren skal have mulighed for at medvirke ved behandling af sin sag. Kommunen og amtskommunen tilrettelægger behandlingen af sagerne på en sådan måde, at borgeren kan udnytte denne mulighed." ¹

Lovteksten kan ikke tolkes isoleret fra andre procesretlige paragraffer i forvaltningsloven, lov om offentlighed i forvaltningen samt selve Retssikkerhedsloven, her tænker vi eksempelvis på regler om handleplaner, ankemuligheder, aktindsigt, partshøring og oplysningspligt.²

Afhængig af problemforståelse, herunder hvilket menneske- og samfundssyn man tillægger sig, kan begrebet medinddragelse forstås forskelligt.³ Vægtningen og betoningen af, i hvilken grad og hvordan man inddrager borgeren, vil givetvis være forskelligt. Eksempelvis vil man ud fra en ny-liberalistisk anskuelse, som efter vores opfattelse i høj grad kan henvises til de læringsteoretiske traditioner⁴ og således har et udpræget fokus på borgerens uhensigtsmæssige adfærd, forstå medinddragelse forskelligt fra eksempelvis en socialistisk tradition. Mennesket i social nød ansues isoleret i den ny-liberalistiske tradition, det er altså den enkelte borger der har problemet, og det er borgerens "uhensigtsmæssige" adfærd, der skal ændres. Som tidligere nævnt ser vi, at det ny-liberalistiske menneskesyn gennemsyrrer det sociale felt, og at borgernes "uhensigtsmæssige" adfærd søges ændret via økonomiske incitamenter. Vi vurderer, at det ny-liberalistiske syn på mennesket i højere grad godtager tvang, og det er ud fra disse ansuelse, at sagsbehandleren kommer i konflikt med etiske principper for socialt arbejde herunder ikke mindst borgerens medinddragelse i egen sag. Vi ser en tendens til, at borgeren systematisk fratages sine rettigheder ud fra en politisk diskurs, der siger "noget for noget" og at du må "yde for at nyde", hvilket eksempelvis ses på arbejdsmarkedsområdet.

I vores forståelse af medinddragelse vægter vi borgerens ret til at definere "det gode liv", hvilket vi forener med den empowermentorienterede⁵ tilgang, hvor fokus netop er på at hjælpe borgeren til at mobilisere egne ressourcer. Det skal altså være borgeren, der er i centrum for sagsbehandlingen og ikke de herskende socialpolitiske diskurser, som vi ser delvist forhindrer denne ret, og skaber konflikt i forhold til en tilstrækkelig etisk og juridisk borgerinddragelse.

Ovenstående synspunkt skal dog ses i sammenhæng med vores opfattelse af, at borgerens problemdefinition og løsningsmuligheder skal forstås i en kontekst indeholdende sagsbehandlerens etiske overvejelser såvel som samfundsmæssige muligheder og barrierer. Med dette mener vi, at eksempelvis organisatoriske og lovgivningsmæssige forhold danner ramme for, hvilke muligheder der kan tilbydes borgeren. Vi forstår således ikke medinddragelse synonymt med selvbestemmelse.

Medinddragelse indeholder videre, at borgeren ved, at dennes synspunkter har været taget betydeligt i betragtning, og er bekendt med myndighedens begrundelse for afgørelsen. Hensigten med borgerens medinddragelse er således som tidligere nævnt, at skabe grundlag for at

---

¹ *Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område*. Retssikkerhedslovens § 4.

² Hielmcrone, Nina v.: *Notat om tolkning af retssikkerhedslovens § 4*.
<http://www.brugerinddragelse.dk/JuridiskNotat.doc>.

³ Guldager, Jens (2000): *Nogle tanker om forskning i eller evaluering af socialt arbejdes metoder*. Socialvetenskaplig Tidskrift. Nr. 4. 2000. FORSA. Lund.

⁴ Henriksen, Kirsten et al (2004): *Illustration af perspektiver i socialt arbejde*. Den Sociale Højskole i Aarhus.

⁵ Vi anvender en samfundskritisk variation i vores forståelse af empowerment. Læs mere herom i: Begrebsafklaringsafsnittet s. 11.

borgeren får mulighed for at tage del i beslutningerne i egen sag. Vi mener indflydelse i højere grad skaber overskuelighed over tilgængelige muligheder samt motivation for forandring, og at borgerens situation dermed nemmere afklares, afhjælpes, ændres eller stabiliseres. Endeligt finder vi det yderst krænkende for borgeren når dennes autonomi¹ negligeres og helt sættes ud af spil².

På baggrund af empiriske undersøgelser på feltet, herunder en *Undersøgelse af Retssikkerhedslovens § 4*, foretaget af Socialministeriet 2004³, *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*, af Peter Høilund og Søren Juul⁴ samt *Hjælpens univers – et magtperspektiv på mødet mellem klient og system*, af Margaretha Järvinen.⁵ ser vi, at borgerens medinddragelse indenfor den sociale forvaltning ikke foregår uden problemer. Borgeren oplever ikke sin rolle i sagsbehandlingen som tilfredsstillende. Vi mener ikke, at den utilstrækkelige medinddragelse af borgeren er et bevidst valg fra sagsbehandlernes side, og ej heller at det kan forklares ud fra onde hensigter. Vi ser derimod, at der er en lang række forklaringer til en utilstrækkelig medinddragelse, eksempelvis politiske, økonomiske og organisatoriske forhold, der hver for sig og sammen er med til at danne rammerne for sagsbehandlingen.

På baggrund af ovenstående tanker har vi formuleret nedenstående målsætning:

Målsætning

Det er vores mål at bidrage til et grundlæggende kendskab - samt øge refleksiviteten i socialt arbejde - i forhold til medinddragelse af borgeren i egen sag i socialrådgiverpraksis indenfor den sociale forvaltning.

Bachelorprojektet tager form af et *udviklingsprojekt*. Fokus i projektet er rettet mod sagsbehandlere i deres kontekst⁶. Til besvarelse af projektets målsætning opstilles en første - og anden delmålsætning.

Første delmålsætning

I forbindelse med *første delmålsætning* søges en forståelse i forhold til en utilstrækkelig medinddragelse af borgeren i egen sag, og det er vores mål gennem viderebearbejdning og kritisk analyse af empiriske undersøgelser at forstå den utilstrækkelige medinddragelse.

I forbindelse med den kritiske analyse inddrages førnævnte empiriske undersøgelser, der tydeliggør og fastslår den utilstrækkelige medinddragelse, som ses udtrykt i relationen mellem sagsbehandler og borger.

Analysen foretages med udgangspunkt i en implementeringsmodel af Søren Winter, der beskriver fem niveauer, hvori implementeringsproblemer ofte har deres rod, det drejer sig om *det politiske spil der går forud for vedtagelsen af en lov, den politiske og administrative ledelse samt mellemlederne i kommunerne, sagsbehandlere, borgeren og endeligt de socioøkonomiske forhold*. Modellen anvendes som ramme for analysen af den utilstrækkelige borgerinddragelse. Videre anvendes et bredt udsnit af sociologiske teorier, herunder teorier om *habitus*,

---

1 Autonomi forstås som en omfattende respekt for borgerens uafhængighed og dermed respekt for borgerens mulighed for at definere "det gode liv" dog uden borgeren har fuld selvbestemmelsesret.

2 Skrevet med afsæt i: Socialministeriet (2004): Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4. Udført af Rambøll Management. Socialpolitisk-Juridisk Center. 1. udgave.

Høilund, Peter og Søren Juul: Hvad er godt socialt arbejde? Social Kritik 89/2003 (18/600).

3 Socialministeriet (2004): Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4. Udført af Rambøll Management. Socialpolitisk-Juridisk Center. 1. udgave.

4 Høilund, Peter og Søren Juul (2005): Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde. Hans Reitzels Forlag.

5 Meuwisse, Anna og Hans Swärd (2004): Perspektiver på sociale problemer. Kbh. Hans Reitzels Forlag.

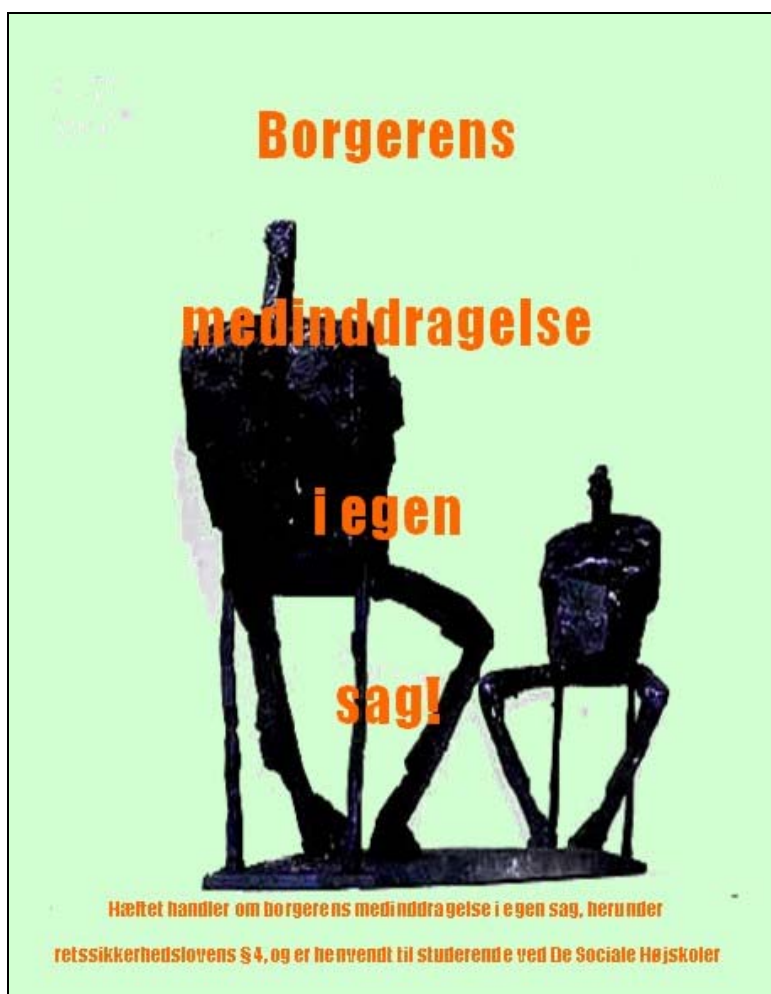
6 Vi er bevidste om, at kontekst er et subjektivt begreb, og at det diskuteres hvad begrebet indeholder.

symbolsk vold, doxa og ære af franske sociolog Pierre Bourdieu, teori om *pastoralmagt* af franske filosof Paul-Michel Foucault samt *anerkendelsesteorien* af tyske filosof Axel Honneth. Endeligt inddrages en socialpolitisk vinkel i forståelsen af den utilstrækkelige medinddragelse.

Anden delmålsætning

På baggrund af analysen samt dele af projektet udvikler vi i *anden delmålsætning* hæftet om "*Borgerens medinddragelse i egen sag*". Hæftet skal bidrage til et grundlæggende kendskab samt øge refleksiviteten i socialt arbejde i forhold til medinddragelse af borgeren i egen sag.

Vi henvender hæftet til socialrådgiverstuderende, da vi ønsker en skærpelse af de studerendes opmærksomhed og viden i forhold til problemer og dilemmaer forbundet med borgerens medinddragelse.

Hæftet: "*Borgerens medinddragelse i egen sag*".

Hæftet fås gratis i Informationen på Den Sociale Højskole i Aarhus.

Hæftet indeholder en grundig redegørelse for begrebet *medinddragelse*. Hvad er medinddragelse og hvordan kan vi forstå medinddragelse? Videre inddrages analysen foretaget i forbindelse med første delmålsætning, ligesom der ud fra en empowermentorienteret tankegang fremhæves, hvordan vi som kommende socialrådgivere kan modvirke en utilstrækkelig medinddragelse af borgeren, herunder eksempler på, hvad vi kan gøre for at fremme borgerens medinddragelse.

Metodiske overvejelser

I det følgende præsenteres metodiske overvejelser i forbindelse med udarbejdelsen af bachelorprojektet.

Vi har valgt kritisk realisme som overordnet videnskabsteoretisk tilgang til projektet. Kritisk realisme peger på kontekstens afgørende betydning og søger at forene aktør- og strukturniveauet¹. Kritisk realisme er kendetegnet ved en bestræbelse på at identificere de bagvedliggende generative mekanismer for dermed at forstå den proces, som omsætter indsats til resultat, hermed menes borgerens manglende medinddragelse i egen sag.

Vi anvender abduktion som metodisk tilgang til bachelorprojektet, da vi søger at opnå viden om strukturer og mekanismer bag den umiddelbare foreliggende empiri.

Gennem udviklingen af hæftet om *"Borgernes medinddragelse i egen sag"* fremmer vi en kollektiv bevidstgørelse, og gør studerende på De Sociale Højskoler bevidste om de strukturer og organisatoriske rammer de underlægges - og handler indenfor i den sociale forvaltning. På baggrund heraf forbedres de kommende socialrådgiveres forståelse af rammerne og dermed muligheder for at ændre på strukturerne, hvorfor hæftet er foreneligt med en samfundskritisk variation af empowerment, og dermed den kritisk realistiske tilgang.

Sammenfatning af bachelorprojektets undersøgelsesresultater

Nedenfor præsenteres et udsnit af resultaterne fra første- og anden delmålsætning.

Fremtrædende i analysen er, at der på alle implementeringsmodellens niveauer ses en utilstrækkelig implementering af Retssikkerhedslovens § 4 og af de procesretlige bestemmelser generelt. Det politiske og det ledelsesmæssige niveau samt sagsbehandlernes prioritering og borgernes kendskab til egne rettigheder har direkte indflydelse på, hvorvidt borgerens medinddragelse tillægges betydning i praksis. Videre ses socioøkonomiske forhold at have betydning for implementeringen af Retssikkerhedslovens § 4.

På de politiske og ledelsesmæssige niveauer ses en begrænset viden og en generel nedprioritering af Retssikkerhedslovens § 4 til fordel for materielretlige bestemmelser. Fremhævet i analysen er, at nedprioriteringen sættes i sammenhæng med de politiske diskurser og konceptet om New Public Management (NPM)², som ses yde direkte indflydelse på nedprioritering på alle niveauerne. Nedprioritering af de procesretlige bestemmelser fra de politiske og ledelsesmæssige niveauer får direkte indvirkning på sagsbehandlernes anvendelse af retssikkerhedslovens § 4 og de procesretlige bestemmelser. Sagsbehandlerne opfylder ikke lovens krav om borgerens medinddragelse i egen sag, til trods for en professionsetik, der kan forenes med borgerens processuelle rettigheder. I analysen fremhæves incitamenter og afværgemekanismer, som anvendes i et forsøg på at forene de modstridende krav, der stilles til sagsbehandlernes. Der drejer sig eksempelvis om kategorisering af borgerne som villig eller modvillig eller som tilhørende bestemte grupper som misbrugere eller kriminelle. Videre ses en nedprioritering af skriftlighed i arbejdet med borgeren, og altså en sporadisk anvendelse af borgernes processuelle rettigheder. Incitamenter og afværgemekanismer resulterer i, at sagsbehandlernes på forskellig vis krænker borgeren etisk og juridisk. På sagsbehandlerniveau sættes den utilstrækkelige medinddragelse af borgeren ligeledes i direkte forbindelse med en øget lydhørhed overfor tidens socialpolitiske signaler, ligesom konceptet om NPM direkte kobles til sagsbehandlernes incitamenter og afværgemekanismer.

---

¹ Krogstrup, Hanne Kathrine (2003): *Evalueringsmodeller*. 2002: S. 73-77 og 2003: Kap 4,7 & 10. 1. udgave, 1. oplag. Systime A/S.

² NPM-teoriene rummer en kritik af den offentlige sektor, der anses for at være ineffektiv, og målet er omkostningsbegrænsninger.

Videre i analysen ses, at borgerne ikke har fornøden viden om deres rettigheder, hvilket yderligere forringer implementeringssuccesen. Her fremhæves videre, at det er væsentligt, lovgivningen er i overensstemmelse med borgerens normer, ligesom det er afgørende, at borgeren reelt *kan* udnytte sin ret. Endelig får de socioøkonomiske forhold direkte indflydelse på, hvorvidt borgernes medinddragelse vægtes i sagsbehandlingen, her ses borgerens processuelle rettigheder nedprioriteret i forbindelse med højkonjunktur og manglende arbejdskraft, som forårsager et øget fokus på borgernes hurtigste vej til arbejdsmarkedet og til selvforsørgelse. Sammenfattet i analysens fem punkter ses, at de socialpolitiske diskurser har afgørende indflydelse på implementeringen af Rsl § 4, hvilket medfører, at den ny-liberalistiske problemforståelse har stærk indvirkning på de normative elementer, der ses påvirke socialt arbejde, herunder udmøntningen af borgerens medinddragelse.

Samlet i besvarelsen af første delmålsætning ser vi på alle implementeringsmodellens niveauer en lang række mekanismer, der alle belyser og skaber forståelse af implementeringsproblemer vedrørende borgerens medinddragelse og belyser dermed en række barrierer for borgerens medinddragelse i egen sag. Analysen bidrager til en forståelse af en utilstrækkelig medinddragelse af borgeren i egen sag.

Målet i anden delmålsætning er udvikling af hæftet om *"Borgerens medinddragelse i egen sag"*, som henvender sig til studerende ved De Sociale Højskoler. Hæftet er udviklet med det mål, at bidrage til et grundlæggende kendskab samt øge refleksiviteten i socialt arbejde i forhold til borgerens medinddragelse i egen sag. I denne forbindelse opstilles to grundlæggende mål for hæftet:

Første mål handler om formidling af hæftets budskab, hvilket tilskynder en konkretisering af hæftets overordnede budskab. På baggrund af en afprøvning af hæftet på tre medstuderende, konkluderede vi, at hæftets budskab var uklart. Efter diskussion og nøje overvejelse beslutter vi, at hæftets budskab skal indeholde en tydeliggørelse af, hvorledes borgerens medinddragelse kan anskues forskelligt afhængig af den bagvedliggende problemforståelse. Desuden finder vi det vigtigt, at hæftet indeholder en belysning af de barrierer, vi har fremhævet i forbindelse med første delmålsætning, da disse i høj grad komplicerer borgerens medinddragelse i egen sag. Sluttelig kommer vi med bud på handlemuligheder som kan fremme læserens refleksivitet i forhold til borgerens medinddragelse.

Andet mål med hæftet handler om tilgængelighed. Målet tilskynder, at hæftet når frem til målgruppen, og at budskabet formidles. Hæftets tilgængelighed for målgruppen ses som forudsætning for, at vi bidrager til et grundlæggende kendskab samt øger refleksiviteten i socialt arbejde i forhold til borgerens medinddragelse i egen sag. Målet bliver realiseret via Intranettet, "StudWeb" (www.studweb.dk), hvor studerende på De Sociale Højskoler har direkte adgang til hæftet, ligesom hæftet rent fysisk, er lagt synligt frem forskellige steder på Den Sociale Højskole i Aarhus. I forbindelse hermed har vi lagt vægt på, at hæftets forside og titel fanger målgruppens opmærksomhed, og dermed tilskynder de studerende til at læse hæftet.

Første og anden delmålsætning opfylder samlet projektets målsætning. Gennem bearbejdelse af første delmålsætning klarlægges mekanismer, som øger indflydelse på det sociale arbejde og hermed på en utilstrækkelig medinddragelse af borgeren. Gennem analysen skabes forståelse af borgerens utilstrækkelige medinddragelse, og i den forbindelse belyses barrierer for borgerens medinddragelse. I anden delmålsætning videreformidles forståelsen af en utilstrækkelig medinddragelse i det udviklede hæfte om, *"Borgerens medinddragelse i egen sag"*, ligesom kompleksiteten omkring medinddragelsens perspektiv indeholder den bagvedliggende problemforståelse, formidles i hæftet. Forståelsen af en utilstrækkelig medinddragelse, samt medinddragelsens perspektiv indeholdende problemforståelse, bidrager til et grundlæggende kendskab, og øger refleksiviteten i socialt arbejde i forhold til medinddragelse af borgeren i egen sag i socialrådgiverpraksis indenfor den sociale forvaltning.

Litteratur

Aktivloven, serviceloven og retssikkerhedsloven. Lovene afløser Bistandsloven.

Andersen, Svend Aage: Abduktion, et arbejdspapir.

Andersen, Svend Aage: Infomappe under: Livsbetingelser, ressourcer og belastninger. Intranettet på Den Sociale Højskole i Aarhus.

Andersen, Svend Aage: Kritisk realistisk metode (Nygaard, 2005), et arbejdspapir.

Ansøgning vedrørende udvikling af undervisningsforløb om borgerinddragelse og retssikkerhed samt undervisningsmateriale til samme: <http://www.brugerinddragelse.dk/ansvedrudv.htm>.

Bourdieu, Pierre (2000): Udkast til en praksisteori. Oversat fra fransk af Peter Bundgård. Dansk udgave. Hans Reitzels Forlag.

Elm Larsen, Jørgen m.fl. (2004): Social politik, 2 udgave. Hans Reitzels Forlag.

Guldager, Jens (2000): Nogle tanker om forskning i eller evaluering af socialt arbejdes metoder. Socialvetenskaplig Tidsskrift. Nr. 4. 2000. FORSA. Lund.

Henriksen, Kirsten et al (2004): Illustration af perspektiver i socialt arbejde. Den Sociale Højskole i Aarhus.

Højlund, Peter og Søren Juul (2005): Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde. Hans Reitzels Forlag.

Højlund, Peter og Søren Juul (2003): Hvad er godt socialt arbejde? Social Kritik 89/2003 (18/600).

Jerlang, Espen og Jesper Jerlang (2003): Socialisering og habitus. Socialpædagogisk bibliotek. Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, Margaretha et al (2002): Det magtfulde møde mellem system og klient. Aarhus Universitetsforlag.

Heede, Dag (2000): Det tomme menneske. Kap. 1. Museum Tusulanums Forlag 2002, 2. reviderede udgave.

Hielmcrone, Nina v.: Notat om tolkning af retssikkerhedslovens § 4. <http://www.brugerinddragelse.dk/JuridiskNotat.doc>.

Honneth, Axel (2006): Kamp om anerkendelse. 1. udgave, 1. oplag. Hans Reitzels Forlag, Kbh. 2005.

Honneth, Axel (2003): Behovet for anerkendelse. 1. udgave, 2. oplag. Hans Reitzels Forlag, Kbh. 2003.

Larsen, Jørgen Elm et al (2004): Socialpolitik. Hans Reitzels Forlag.

Launsø, Laila og Olaf Rieper (2005): Forskning om og med mennesker – Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskning. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Lov om retssikkerhed og administration på det sociale område. Retssikkerhedslovens § 4.

Ketscher, Kirsten (2001): Socialret. 1. udgave/2. oplag. Forlaget Thomson A/S, Kbh. 1998.

Klausen, Kurt Klaudi et al (1998): New Public management i Norden. Odense Universitetsforlag.

Kommunernes Landsforening: <http://www.kl.dk/333004/>.

Kristensen, Klaus Møller: Folkeuniversitet i Århus, februar/marts 2006, kursus 6286. Undervisningsmateriale om Pierre Bourdieu.

Krogstrup, Hanne Kathrine (2003): Evalueringsmodeller. 2. udgave, 1. oplag. Systime A/S.

Meuwisse, Anna og Hans Swärd (2004): Perspektiver på sociale problemer. Kbh. Hans Reitzels Forlag.

Meuwisse, Anna et al. (2002): Socialt arbejde. Hans Reitzels Forlag a/s, Kbh.

Paulsen, Susan (2006): Regeringens velfærdsudspil - Forudsigelige forringelser. Artikel i Socialrådgiveren nr. 26, udgivet af Dansk Socialrådgiverforening. Tryk Datagraf Auning A/S.

Ugebrevet A4: hjort vil stramme fleksjobordning.

<http://www.ugebreveta4.dk/smcms/Ugebrevet/10046/10215/10258/Index.htm?ID=10258>.

Ugebrevet A4. 10. oktober 2005: Pressede socialrådgivere flygter fra jobbet.

Rienecker, Lotte og Peter Stray Jørgensen (2005): Den gode opgave. Forlaget Samfundslitteratur.

Rasmussen, Anders Foghs Nytårstale anno 2006: Socialministeriet.

Socialministeriet (2004): Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4. Udført af Rambøll Management. Socialpolitisk-Juridisk Center. 1. udgave.

Socialministeriet (2005): Få borgerens medvirken i sagsbehandlingen til at lykkes. Schultz Grafisk, Kbh.

Søndagsavisen 30. april 2006: "Søges: Account manager Haves: Bænk" af Jens Aagaard.

Torfing, Jacob (2004): Det stille sporskifte i velfærdsstaten. Aarhus universitetsforlag.

Willig, Rasmus (2003): Axel Honneth – Behovet for anerkendelse, en tekstsamling; oversat af Morgens Chrom Jacobsen. Hans Reitzels Forlag.

Winter, Søren (1994): Implementering og effektivitet – Offentlig forvaltning i Danmark; Forlaget Systime A/S.

Muligheder i en Appreciative Inquiry – tilgang i det sociale arbejde med børn og familier – et praksiseksempel.

Af Maria Steffensen - Juni 2006

Resumé

Denne artikel omhandler mit bachelorprojekt, hvor jeg har ønsket nærmere at undersøge på hvilken måde en Appreciative Inquiry (AI) (Søholm 2003) – anerkendende tilgang i det sociale arbejde - anvendes, og hvilke muligheder, der er for mere bredt, at arbejde bevidst AI/anerkendende i Socialarbejderens arbejde med børn og familier.

Undervejs har jeg forholdt mig teoretisk til AI og inddraget teorien i forståelsen af det *socialarbejdere på en konkret familiedøgnafdeling* fortæller de gør, og som jeg har oplevet i observerollen.

Jeg har benyttet en kvalitativ interview-form inspireret af Steinar Kvale (1997) og på denne måde fået et bredt indblik i hvordan praksisfeltet arbejder med en AI tilgang. Derudover har jeg benyttet "Deltagende observation". (Kristiansen og Krogstrup 1999) Indenfor dette projekts rammer har AI tilgangen vist sig anvendelig i Praksisfeltet, og synes at kvalificere det konkrete arbejde med familierne, samt være energiskabende og engagerende for socialarbejderne i deres konkrete arbejde.

At anskue sociale problemer som frustrerede drømme synes anvendelig i mange sammenhænge i arbejdet med børn og familier.

Især synes det at være vigtigt, at have fokus på det, der virker og bevidst at arbejde med familiernes drømme om fremtiden.

Det har været - og er mit håb, at dette projekt kan befordre en nysgerrighed til nærmere at studere anvendelsen af en AI tilgang generelt i socialarbejderes arbejde med børn og familier.

Indledning – Inspiration og valg af emne

"Alle problemer er frustrerede drømme" (Lang 2004: 50)

Et par år forinden dette bachelorprojekt deltog jeg i en workshop med teoretiker og praktiker Peter Lang omkring Appreciative inquiry/ anerkendelse i socialt arbejde med børn og familier.

Begrebet Appreciative Inquiry har som tilgang/metode sit udspring i 1980'erne fra David Cooperrider og S. Srivastva (Cooperrider og Srivastva 1987) og oversættes, som oftest i dansk sammenhæng, med anerkendende samtale og kommunikation og undersøgelse, hvor udgangspunktet er en positiv, visionær og handlingsorienteret dialogmetode. Den engelske betegnelse Appreciative Inquiry og forkortelsen AI vil være de termer, jeg benytter mig af i følgende artikel, i forhold til begrebet anerkendelse.

Peter Lang er en internationalt anerkendt teoretiker og praktiker indenfor systemisk tænkning og arbejder verden over med organisationer og udviklingssamtaler.

Han er bl.a. foredragsholder og forfatter til en række artikler og bøger om blandt andet værd-sættende samtale, sprog, bekræftelse og drømme i skole, familie og samfundssammenhænge.

Jeg havde en spændende, berigende dag på den nævnte workshop. Og tankegangen i AI-tilgangen, som den blev "serveret" af Peter Lang tiltalte/ tiltaler mig og stemmer overens med min egen forståelse af, at det vi i almene mellem menneskelige relationer vokser af, er at tage udgangspunkt i det der fungerer.

AI repræsenterer en tænkning der fokuserer på *ressourcer, værdier og drømme*, og den kan ses som modsætning/alternativ til en traditionel problem – og mangeltænkning. (Søholm 2000).

Mit indtryk er, at vi generelt i samfundet og i det sociale arbejde er gode til at undersøge problemer og min antagelse, i tråd med tankegangen i AI, er at vi ofte derved netop skaber flere problemer. Det vi undersøger, giver opmærksomhed, er det vi skaber mere af.

Det vil sige, at hvis vi i stedet undersøger det der virker, fungerer, mulighederne, det positive, skaber vi mere af det.

Det er mit indtryk, at der bliver talt meget om Appreciative Inquiry og anerkendelse, og at de i en vis forstand, er blevet modefænomener. Det er blevet moderne, *at snakke om* anerkendelse. Det interessante for mig var imidlertid; Hvad vil det sige, når vi ikke bare snakker om det – Hvad betyder anerkendelse konkret i praksis, og hvad kan AI bidrage med i forhold til socialt arbejde.

Det er mit indtryk, at vi generelt bruger ordet anerkendelse meget og måske også **siger** det samme *om* ordet, men at vi gør noget forskelligt i praksis.

I lyset af dette, fandt jeg det relevant at undersøge begrebet i et praksisfelt, der tilstræber at arbejde bevidst i forhold til en anerkendende Appreciative Inquiry - tilgang i det sociale arbejde med børn og familier.

På ovennævnte workshop deltog ligeledes ansatte fra Social – og familiecenter Midt i Skive og ansatte fra familieafdelingerne i socialforvaltningerne i Viborg Amt. Min oplevelse var, at der efterfølgende blandt medarbejderne fra Social og familiecenter Midt var en nærmest "høj" stemning og flere ansatte udtrykte, at de var blevet inspirerede og næsten ikke kunne vente med at komme tilbage til arbejdspladsen og praktisere tilgangen.

Jeg havde allerede inden projektets start gennem en årrække haft kendskab til netop Social – og familiecenter Midt i Skive, og var vidende om, at Organisationen gennem nogle år har arbejdet - og fortsat arbejder- på at implementere en anerkendende kultur – En Appreciative Inquiry (AI) kultur/ tilgang – både internt i organisationen fra ledelse til den enkelte ansatte og i forhold til socialarbejderne i det udøvende felt.

Organisationen har arbejdet med bevidst udvikling af det psykiske arbejdsmiljø, hvor udgangspunktet er ønsket om implementering af en anerkendende, værdsættende tilgang. Derudover har de benyttet Peter Lang som inspirator i forhold til Appreciative inquiry-tankegangen og som supervisor i forhold til det konkrete sociale arbejde med børnene og familierne.

Inden for det sociale arbejde har jeg et særligt interessefelt indenfor arbejdet med børn og familier og havde allerede inden projektets start en del praksiserfaring med gruppen.

Ikke sjældent synes jeg at kunne spore en vægtning af, at tænke i problemer og mangler.

Jeg oplevede, at de professionelle forholdt sig distancerende og mit indtryk var, at der herskede en mangel på respekt og ægte indlevelse i børnene og familierne. Dertil har mange familier fortalt mig, at de ofte ikke har følt sig mødt og anerkendt som ligeværdige.

Både ud fra en faglig og personlig synsvinkel, skønner jeg, at netop det at møde klienterne med empati og indlevelse, at anerkende dem som ligeværdige og at fokusere på deres ressourcer er vigtige elementer i mødet mellem klienter og socialarbejdere. Og mine egne - og familiernes oplevelser fortæller mig, at dette ikke altid sker.

Min særlige interesse for det sociale arbejde med børn og familier og min erfaring på området har gjort, at jeg med mit projekt gerne ville være med til at bidrage til at optimere/ udvikle det sociale arbejde med denne målgruppe.

Det var mit håb, at kunne nærme mig dette via mit projekt, baseret på en kvalitativ undersøgelse af et konkret praksisfelts sociale arbejde med børn og familier ud fra en anerkendende, Appreciative Inquiry - tilgang.

Jeg valgte i opgaven at give de nævnte personer opdigtede navne i stedet for et evt. tal eller bogstaver – dette for at personliggøre det skrevne mest muligt.

Problemformulering

Mit projekt gik overordnet ud på at undersøge:

"Hvorledes en Appreciative Inquiry-tilgang i det sociale arbejde med børn og familier viser sig i praksis."

Jeg ville undersøge og beskrive *medarbejderne på familiedøgnafdelingens* forståelse af begrebet anerkendelse.

Dernæst ville jeg, ud fra medarbejdernes egen forståelse af anerkendelsesbegrebet, undersøge og beskrive, hvorledes medarbejderne omsætter denne - deres forståelse af anerkendelse - i det praktiske sociale arbejde med børnene og familierne på familiedøgnafdelingen.

Inden start var min foreløbige antagelse at en AI-tilgang i mødet med børn og familier kan være et værdifuldt element i forhold til at udøve et godt socialt arbejde – At AI kan være medvirkende til, at lede socialarbejderne væk fra at tænke i problemer og problemløsning og hen mod at tænke i muligheder og udvikling – uden dog at fornægte problemerne - At den enkelte socialarbejder dermed forholder sig mere fantasifuldt og nytænkende i mødet med børnene og familierne. Min antagelse var, at dette vil styrke en positiv kontakt mellem socialarbejder og familie/ barn og styrke en positiv forandringsproces for familierne / børnene og derved styrke det sociale arbejde.

Jeg var i øvrigt interesseret i at inddrage de arbejdsmiljømæssige relationers betydning i forhold til at arbejde med en AI-tilgang. Dette aspekt skulle ses som et supplement til det egentlige undersøgelsesfokus og blev derfor ikke genstand for en selvstændig empirisk undersøgelse.

I forhold til mit ønske om, at kunne være med til at udvikle/ bidrage til en opkvalificering af det sociale arbejde med børn og familier mere generelt, valgte jeg i et afsnit at diskutere, hvorledes socialarbejdere og ansatte - eksempelvis en familieafdeling i en socialforvaltning kunne drage nytte af projektets erfaringer.

Teorien bag AI

Det er centralt for læseren af denne artikel, at have lidt forståelse af den teori, praksis feltet er inspireret af, og som bliver anvendt til belysning af praksisfeltets arbejde med AI-tilgangen.

Følgende grundlæggende principper, som samlet viser teoriens forståelse af organisationen og organisationsudvikling, bl.a.:

Socialkonstruktionisme – en social konstruktion. Dette princip repræsenterer den tanke, at vi ud fra de sammenhænge vi som mennesker hele tiden indgår i, konstruerer vores opfattelse af virkeligheden og verden. Tanken er, at der ikke findes én sand opfattelse af virkeligheden, men at vi hver især har vores egen (som vi for at fungere antager som sand). Sproget - her menes både det verbale og det nonverbale sprog (tale, skrift, kropssprog osv.) tillægges her stor betydning. (Dahl og Hansen 2001).

Det positive princip: Princippet indebærer den forudsætning, at idet det positive billede af virkeligheden forstærkes, begynder handlinger at lægge sig op ad dette billede. (Dall og Hansen, 2001: 80).

At arbejde ud fra en AI-tilgang indbefatter at arbejde ud fra en systemteoretisk model. **Systemteorien** er, ligesom socialkonstruktionismen, helhedsorienteret og har fokus på konteksten – mennesket kan ikke ændres alene, det skal ændres gennem de menneskelige

systemer, det indgår i. Systemteorien er optaget af relationer mellem mennesker, og af det miljø som mennesker skaber imellem sig. (Dahl og Hansen 2001).

Der lægges stor vægt på sproget i den systemiske model, da det er gennem sproget, at vi skaber os selv og de relationer, vi indgår i – det vil sige at man, som professionel, indenfor

denne teori, skal kunne sprogliggøre – føre dialog med børnene og familierne, således at der skabes ny forståelse og mening.

AI er baseret på et sæt af erkendelsesmæssige grundantagelser bl.a.:

Autopoiesisbegrebet, som dækker over en forståelse af, at vi mennesker forstår på basis af vores *selvreference*. (Søholm 2003: 3). AI erkendelse er således subjektiv, f.eks. vil en mors forforståelse af, hvad en god forælder er, basere sig på hendes erfaringer, opdragelse, uddannelse mm. Denne forståelse er pr. definition anderledes end andre menneskers. Med andre ord vil vi altid referere til os selv, vore logikker, forståelser og værdier. For en socialarbejder betyder det, ikke at kunne indtage en ekspertposition med patent på sande løsninger og på at vide bedre. Men i stedet være i en proces med klienten, og her koordinere og skabe gensidige forståelser og løsninger.

Autopoiesisbegrebet og det andet **Multiversbegreb** er hinandens forudsætninger.

Her tales om verden med begrebet **multivers** i stedet for univers, hvorved kompleksitet og flertydighed bliver et vilkår i forståelse af verden – et vilkår i vores eksistens. Vi kan derfor aldrig nå til en endelig afklaring af, hvordan en given situation kan eller skal forstås. Vores udfordring er i stedet at koordinere de forståelser, vi har i en given situation, så vi kan fortsætte sammen med de mennesker, som vi handler i relation til.

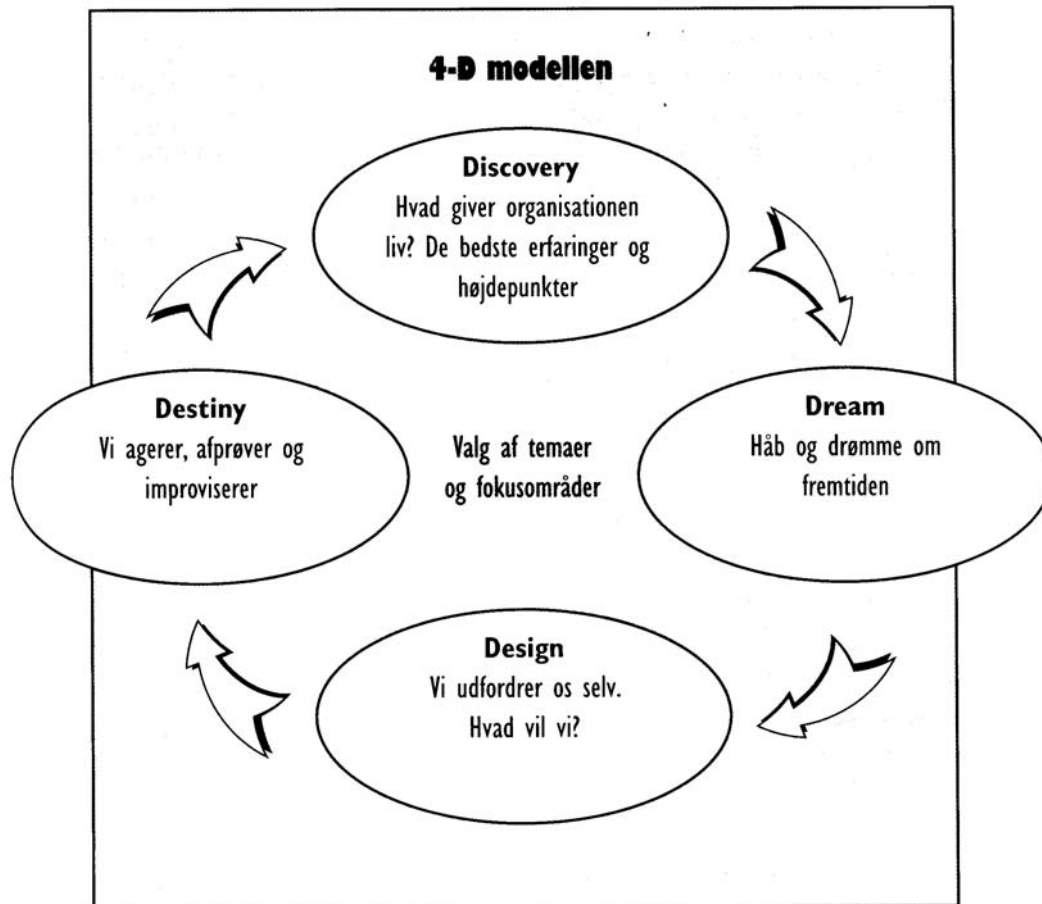
"Det heliotropiske princip", er ligeledes et meget centralt begreb bag AI. Helios var grækernes solgud og heliotropi er et billede på, at som en plante drejer sig imod lyset, ligeså tiltrækkes mennesker også af "sol og varme" – og har en tendens til at dreje deres handlinger i retning mod de mest lovende fremtidsforestillinger. (Søholm 2003: 5).

I **Det heliotropiske princip** ligger påstanden om, at positive forestillingsbilleder fører til positive handlinger - mennesker har en næsten automatisk tendens til at udvikle sig i retning af de mest lovende og positive fremtidsbilleder.

AI-tilgangen mener, at mennesker, familier, sociale systemer motiveres bedst til nytænkning og forandring, når de mødes af anerkendelse og påskønnelse, og det vigtige er, i en forandringsproces, at fokus er på det, familien, individet anser for værdifuldt. Det centrale er, at tage udgangspunkt i dér, hvor tingene lykkedes. (Søholm 2003)

AI handler ikke om urealistiske fantasier, men om at skabe meningsfulde og konstruktive forståelser - Det vil sige, at man aktivt går ind og vælger de forståelser, som er de mest motiverende og mest konstruktive at leve i. Det er vigtigt, at tankegangen er realistisk og ikke problemfornægtende.

De ovenfor beskrevne forståelser operationaliseres i en organisationsudviklingsmodel, som jeg mener, også kan inspirere til anvendelse i mellem menneskelig udviklende relationer/samtaler. I AI-litteraturen er den beskrevet som – **"4-D modellen"**. (se nedenstående figur).

AI og anerkendelse ifølge Peter lang

Den engelske tradition, som Peter Lang står for, kan i forlængelse af ovenstående, siges at lægge vægt på AI som en livsanskuelse og som en generel tilgang til arbejdet/ mødet med andre mennesker.

Peter Lang bruger AI som en overordnet grundtænkning, hvor forståelse, valg og handling sker ud fra en anerkendende og værdsættende tænkning, om at udforske det som virker, skabe anerkendende og konstruktive forståelser og skabe drømme og visioner for fremtiden (Søholm 2003: 9).

Peter lang er inspireret af Paul Ricoeur (1996) og Ricoeur's tanke om, at vore identiteter skabes af de historier, som andre fortæller om os – At vi er nødt til at gå en omvej gennem andre, for at lære os selv at kende (Lang 2004: 49).

Peter Lang siger det kort og klart:

"..at se efter hvad der virker, spotte evner, og muligheder, visualisere, er en del af god forberedelse til at opnå vækst og nære de stærke sider" (Lang 2004: 50).

Problemer som frustrerede drømme

Peter Lang arbejder meget med visualisering og drømme. Et af hans udgangspunkter er at "*alle problemer er frustrerede drømme*", forstået på den måde, at hvis man tænker på et eller andet problem, er det almindeligvis, fordi man ville ønske, at noget var anderledes – ellers ville det ikke være et problem (Lang 2004: 50).

Han fokuserer på, at hjælpe den enkelte/ de enkelte med drømme snarere end med at fokusere på problemer. Dette, pointerer han, vil skabe plads og kreativitet til at komme videre på en håbefuldst måde.

De professionelle moralske ansvar og vigtigheden af sproget

I forlængelse af **systemteoriens** og **socialkonstruktionismens** vægt på sproget, gør Peter Lang opmærksom på, at professionelle og behandlere har et moralsk ansvar for at "skabe folk på anerkendende måder, der giver vækst". At sproget er et æstetisk og etisk felt den professionelle skal være opmærksom på, således at vi ser den måde, vi beskriver andre på – og den måde, vi forholder os til andre på, som en moralsk handling.

I forlængelse af **det Heliotropiske princip**, er det centralt for Peter Lang, i forhold til vores måde at forholde os til andre på, at fokus er på det, der går godt, og på hvad der virker i folks liv, de livgivende erfaringer, øjeblikke med stolthed, anerkendelse og bekræftelse.

Peter Lang sagde på et af de nævnte foredrag: "Vi skal stille undrende spørgsmål og lytte efter: det kreative, det overraskende, det spændende, det mulige og muligheder".

Opsamling og konklusion

I det følgende opsamler jeg først, hvilke principper og temaer, der er trådt tydeligst frem i min praksisundersøgelse.

Opsamling/resultater

Overordnet fandt jeg via interview og observationer i min undersøgelse af praksis eksempler på alle de nævnte AI principper og begreber.

Jeg fandt eksempler på, hvordan arbejdet med en AI-tilgang tilsyneladende kan se let og effektivt ud, og jeg fandt eksempler på, at det også kan være mere udfordrende at udføre AI i praksis – Såvel i forhold til konkrete familier som samarbejdspartnere.

I forhold til konkrete familier, viser det sig særligt udfordrende for de ansatte, at arbejde med familier/ forældre, hvor det er svært at opnå en fælles forståelse at arbejde ud fra. For eksempel hvor forældrene har meget lidt forældre-evne – herunder refleksionsevne, er umodne, har svært ved at åbne sig, svært ved at vise følelser, viser meget modstand og aggressivitet, og hos de forældre, der har deciderede fysiologiske skader.

I forhold til samarbejdspartnere (bl.a. forvaltningen) viser eksempler, hvorledes den problemorienterede tankegang, som kendetegner arbejdet i socialforvaltningen, er i modstrid med de ansattes på Familiedøgnsafdelingens ressourceorienterede tankegang. Dette problemfokus kan være hæmmende for en positiv udviklingsproces for familierne, og det kan være udfordrende for de ansatte på familiedøgnsafdelingen at samarbejde med en person, der har et andet udgangspunkt og fokus i sin tilgang til arbejdet.

Det positive princip og det heliotropiske princip

Det, at mennesker har en tendens til at udvikle sig mod lovende fremtidsbilleder og at, hvis positive handlinger anerkendes og forstærkes, vil fremtidige handlinger lægge sig op ad dette, synes i spil i det praktiske sociale arbejde på familiedøgnsafdelingen. De ansatte spotter og anerkender bl.a. hver gang en forældre har øjenkontakt med sit lille spædbarn, og hvorledes dette medvirker til at skabe en god stemning og dermed en bedre relation forældre og barn imellem.

De ansatte arbejder ud fra en tankegang om, at tage udgangspunkt i dét, der virker – i dét familierne gør godt – i deres ressourcer, dog uden dermed at fornægte familiernes problemer – Her er det centralt, at tage udgangspunkt i det, familierne selv anser som værdifuldt, og få skabt en fælles forståelse de ansatte og familierne imellem. De ansatte vælger et ressource-

orienteret fokus, idet de mener, at familierne herved motiveres bedst til positiv forandring og udvikling.

Begreberne **autopoiesisbegrebet** og **multiversbegrebet** beskriver hvorledes al erkendelse er subjektiv, og at verden består af mange universer - at det derfor er centralt, at vi koordinerer vore interne forståelser, for at kunne handle i relationen til andre mennesker. Dette synes, at være udgangspunktet for de ansattes måde at handle på i praksis. Socialarbejder Hanne fortæller bl.a. om en mor, der havde svært ved at styre sit temperament overfor sin søn, idet hun forstod sønnens væremåde som en bevidst handling rettet mod at genere hende. De ansatte havde en anden forståelse og koordinerede således denne forståelse med moderens, og oplevede efterfølgende en positiv udvikling i moderens måde at være sammen med sin søn på.

4-D modellen - Frustrerede drømme

De ansatte arbejder med familiernes drømme og håb for fremtiden. AI- teorien beskriver her en fremgangsmåde, som nævnt tidligere, kaldet "**4-D modellen**", som kan sammenlignes med måden, hvorpå de ansatte arbejder (se modellen).

De ansatte synes overvejende at arbejde således, at de spotter problemer og problemadfærd hos familierne. Familiernes problemadfærd forsøger de at forstå i et AI-perspektiv, hvor problemer anskues som "**frustrerede drømme**".

Sprogets betydning i Systemteorien og Socialkonstruktionismen

Ud fra min praksisundersøgelse, synes det centralt, i forhold til at arbejde AI-orienteret, at de ansatte først og fremmest får adgang til familiernes forståelse, og det familierne forstår. I den forbindelse er de ansattes sprog vigtigt. Her tænkes både på det verbale og det nonverbale sprog. I relationen til familierne synes det vigtigt og centralt at være lyttende, empatisk, ikke-dømmende, ikke-krænkende, men derimod anerkendende. De fysiske rammer kan her siges, også at være et slags sprog, idet de ansatte også gør meget ud af rammerne for arbejdet - de lægger bl.a. vægt på, at lejlighederne og rummene, de arbejder i, ikke er "institutionsagtige", men hyggelige og imødekommende og indrettet så vidt muligt, som familierne ønsker det.

Min hypotese

Min antagelse var, at en AI-tilgang i det sociale arbejde med børn og familier kan være et værdifuldt element i forhold til at udøve godt socialt arbejde med familier og børn - At en AI-tilgang vil styrke en positiv kontakt mellem socialarbejder og familie; og dermed medvirke til en positiv forandringsproces for familierne. Projektets empiriske undersøgelse synes overvejende at bekræfte denne antagelse - at relationen mellem socialarbejder og familie overvejende bliver positiv og derved bidrager til en positiv udviklingsproces. De ansatte oplever, at deres udgangspunkt om at fokusere på, det der virker i familierne, viser sig at bidrage til en vigtig positiv stemning - bl.a. i spædbørnssager. Ligeledes forstærker det en positiv udvikling både for forældrene selv og børnene - og deres interne relation. De ansatte oplever, via arbejde med drømme og håb for fremtiden, at familierne ofte har flere positive historier at fortælle end umiddelbart antaget, og at det er et godt fundament at arbejde ud fra disse historier og drømme.

Rammernes betydning - et bestemt mentalt fokus

Det anerkendende miljø, synes at være centralt i forhold til at kunne arbejde ud fra en AI-tilgang med børn og familier på Familiedøgnafdelingen - de ansatte Lene og Hanne vægter dette højt i interviewene. Jeg kan dog ikke, på den baggrund konkludere, at det er en forudsætning for at kunne arbejde ud fra en AI-tilgang, at arbejdet er indlejret i et anerkendende miljø. Der ved åbner jeg op for, at en eventuel anerkendende socialarbejder i et problemorienteret miljø godt kan gøre en positiv forskel.

De ansatte fremhæver i interviewene, at anerkendende værdier i det daglige arbejdsmiljø er vigtige for at kunne praktisere AI i forhold til arbejdet med børn og familier – at det er vigtigt, at arbejdet er indlejret i et anerkendende miljø, herunder nævner de også de fysiske rammers betydning. De nævnte rammer for arbejdet, synes, at være centrale i forhold til "klæde de ansatte på" til mødet med en problemfokuseret samarbejdspartner, og til at håndtere de deraf følgende samarbejdsudfordringer konstruktivt.

De ansatte nævner også det vigtige i at arbejde indenfor rammer, der skaber rum for kollegial sparring og at arbejde ud fra en fælles forståelse de ansatte imellem.

Undersøgelsen viser, at de ansatte overvejende giver sig god tid i relationen til familierne. Arbejdet afspejler ikke hverken travle, stressede familier eller ansatte, og tiden er således et centralt aspekt.

!!Dog er tiden ikke afgørende, illustrerede Peter Lang i et af sine oplæg, hvor han fortalte om en individuel samtale med en selvmordstruet, pjækkende pige. Via en AI tilgang lykkedes det allerede i første samtale at flytte pigens negative fokus til et mere positivt fremtidsbillede.

Det nævnte **forarbejde** kombineret med arbejdsrammer, der giver de ansatte tilstrækkelig tid til det konkrete arbejde, tid og rum til refleksion, kollegial sparring og supervision, og som generelt er kendetegnet af, at hele den omkransende organisationen er gennemsyret af en AI tilgang, synes således at være centralt i forhold til samarbejdet og relationen familierne og de ansatte imellem.

Ligeledes er det centralt at fremhæve, at projektet også viser, at AI-tilgangen, som den udøves i undersøgelsesfeltet, kræver meget af de ansatte. AI – tilgangen synes at skulle "ligge på de ansattes rygrad" - at skulle være en del af deres mentale verden. Overvejende, synes anerkendelse ud fra AI-tankegangen i mødet mellem socialarbejder og familie/ barn således grundlæggende at skulle udspringe af et bestemt menneskesyn og mentalt fokus hos den ansatte.

Projektets hensigt har været at undersøge, hvorledes en AI- tilgang kan omsættes i praksis ud fra de ansatte socialarbejders oplevelse. Projektet omhandler ikke en generel diskussion af, hvilke ydre faktorer, der kan have indflydelse i forhold til at praktisere tilgangen. Jeg mener, at flere faktorer såsom magtrelationen mellem socialarbejder og familie, politiske strømninger, organisationens rammer og kulturen i denne, kan have en betydning.

Afsluttende konklusion

På baggrund af praksisundersøgelsen af hvorledes de ansatte på familiedøgnafdelingen omsætter AI i det sociale arbejde med børn og familier, kan jeg konkludere følgende:

Overvejende arbejder de ansatte således, at de spotter problemerne/problemadfærden hos familierne og anskuer disse i et AI perspektiv, hvor udgangspunktet er et ressourcefokus og et arbejde med drømme. Bag dette ligger et stort personligt, refleksivt forarbejde ligesom AI tilgangen stiller høje krav til de ansattes kreativitet og evne til at omsætte deres tanker i handling.

Jeg kan konkludere, at der i praksisfeltet her er tale om en overordnet kreativ tilgang til familierne, der udspringer af et bestemt livs – og menneskesyn, der indeholder elementer som ligeværd og respekt, der præger og styrer socialarbejdernes perception og kognition.

Jeg ønsker dog ikke at konkludere AI-tilgangen, som den udøves på familiedøgnafdelingen som værende en metode. Det er praksisfeltets måde at arbejde med drømme og ressourcer på sammen med andre faktorer som forarbejdet og de anerkendende rammer og miljøet herunder omfattende specifik faglig viden, der gør at AI-tilgangen synes virksom. I mit undersøgelsesmateriale findes mange eksempler på, at det kan være et værdifuldt element – dels for socialarbejdere ansat andetsteds og for mig selv som kommende socialrådgiver - at lade sig inspirere af tankegangen i AI og bag Peter Langs måde at arbejde på, således som de ansatte på familiedøgnafdelingen har gjort.

Det kan illustreres med følgende metafor: Ligesom et drivhus kræver så meget som muligt af ilt, vand, muld, planter osv. for at fungere optimalt, ligeså kan man sige, at jo mere AI-tilgangen gennemsyrrer hele organisationen/ rammerne, de ansattes menneskesyn og værdier, desto mere blomstrer det anerkendende arbejde.

Opkvalificering af det sociale arbejde

Ud fra både et personligt og fagligt synspunkt mener jeg, at det er vigtigt for den almindelige socialarbejder at forstå, hvad der sker i relationer og kende til, hvilke kommunikationsmåder, der bidrager til at opnå positiv udvikling for de personer, de møder i deres arbejde – Hvordan man som professionel bedst muligt kan bidrage til at en udvikling rettes mod selvstændighed, selvrespekt og selvtillid.

Der er en lang tradition for at arbejde problemfokuserende og da AI ofte bliver misforstået i retning af ikke at være tilstrækkelig problemfokuserende kan det komplicere anvendelsen bredt i socialforvaltningerne. Selv om anerkendelse og værdsættelse bliver brugt i det sociale arbejde er det mit indtryk at kendskabet til AI er begrænset.

Ud fra projektets erfaringer, mener jeg, at det kunne være hensigtsmæssigt generelt i det sociale arbejde at lade sig inspirere af følgende i arbejdet med børn og familier:

I forhold til Fokus på det, der virker:

- være undersøgende på, hvad der har virket og givet energi for alle familiemedlemmer tidlige
- ikke have det primære fokus på det barnet, den voksne ikke mestrer
- i samtale og handling bygge videre på det børn og voksne mestrer – deres ressourcer
- sige svære ting på en anerkendende måde

I forhold til Drømme – en kvalificering af arbejdet med problemer:

- på en anerkendende måde tage udgangspunkt i det familierne siger
- bruge drømme i afklaring af eksempelvis personlige mål
- bruge AI i børnesamtaler, forældresamtaler og familiesamtaler

Desuden mere generelt ud fra projektet i forhold til at arbejde med en AI-tilgang:

- skabe rammer, også i kontormiljøer, som beforder en udviklende dialog
- ikke være dømmende og forudindtaget
- at arbejde for tilstrækkelig tid til samtaler
- mulighed for kollegial sparring
- møde familierne med åbenhed, nysgerrighed og respekt
- at være anerkendende i forhold til kollegaer og samarbejdspartere

At tydeliggøre at AI ikke er problemfornægtende, men som det praktiseres på Familiedøgnafdelingen - at problemløsningen foregår i en kreativ proces sammen med børnene/de voksne/hele familien. At tydeliggøre sprogets betydning i kommunikationen og ikke mindst, at en AI tilgang giver socialarbejderen mere arbejdsglæde, energi og engagement, som socialarbejderne Lene og Hanne fortæller.

På baggrund af min praksisundersøgelse og analyse finder jeg det ligeledes sandsynligt, at det at arbejdspladsen har AI som en del af værdigrundlaget også kan tænkes at medvirke til at opkvalificere det sociale arbejde.

Ovenstående inspirationspunkter er ikke udtømmende og tilstrækkelige, for at praktisere en AI-tilgang. AI-tilgangen er en fortløbende udviklende proces, der kræver den enkelte socialarbejders refleksivitet, nærværd og engagement.

I ovenstående er slået, hvad jeg vil kalde, de første linier i noget, der kan arbejdes videre på – og mit projekt kan således ses som en optakt til en videreudvikling af det sociale arbejde med børn og familier.

Efterfølgende refleksion og supplerende viden

Som det fremgår af denne artikel har jeg en stærk tro på, at Appreciative Inquiry og anerkendelsestanken i denne kan bidrage til at skabe positiv udvikling og forandring i de truede børn og familier.

Siden jeg afleverede projektet har jeg reflekteret en del over, hvilke supplerende vinkler/ temaer, der kunne være centrale og relevante at inddrage i denne artikel.

Jeg afleverede nogle eksemplarer af det færdige projekt til de to medarbejdere – Hanne og Lene – og efterfølgende kort snakket det igennem med dem.

I mit projekt nævner jeg, udover AI-tilgangen, specifik faglig viden som en nødvendig forudsætning for at varetage opgaverne på Familiedøgnafdelingen.

Særligt i fh.t. de opgaver, der har med familier med helt små børn – spædbørn, er viden om tilknytningsteoriene en forudsætning.

Socialarbejderne (Hanne og Lene) baserer deres viden om tilknytning og adskillelse (udviklingspsykologien) på bl.a. John Bowlby's og Daniel Stern's teorier og forskning.

i fh.t. forældreevnekompetenceundersøgelser, som Hanne og Lene laver mange af, benytter de som faglig referenceramme "Kari Killéns 7 forældrefunktioner" – som faglig grundlag og som systematik i sagsudredningen. (Bl.a. "evnen til at tilsidesætte egne behov for barnets", "forældrenes evne til at udvise empati/ indlevelse overfor børnene", "ikke af afreagerer på børnene").

Derudover skal medarbejderne selvfølgelig også have generel viden om omsorgssvigt og svigtets betydning for barnets udvikling (bl.a. om overgreb, misrøgt, være alene/forladt osv.) – "*alle lidelseshistorier, man kan forestille sig – og lidt til*", er medarbejdernes ord).

Så når jeg her efterfølgende ser samlet på, hvad jeg har fået ud af min praksisundersøgelse, ser jeg sådan en treenighed i arbejdet:

Gedigen specifik faglig viden (Stern og Bowlby).

En faglig referenceramme som model for selve forældreundersøgelsen (Kari Killén's 7 punkter).

Og Vigtigst at måden at møde familierne, børnene på – måden at kommunikerer/ være sammen med dem på, er baseret på en systemteoretisk, Appreciative Inquiry – tilgang, som er meget inspireret af Peter Langs måde at praktisere på.

Afsluttende diskussion

Der er, som de fleste sikkert ved, mange der snakker anerkendelse for tiden. Og internt supplerer og kritiserer de forskellige tilgange til begrebet hinanden. Den tyske socialfilosof og teoretiker Axel Honneths tilgang til begrebet anerkendelse er i forbindelse med AI relevant at fremhæve.

Axel Honnet tager afsæt i et andet perspektiv end AI – det der benævnes den kritiske skole (Honneth 2003).

Undervejs i min projektperiode overværede jeg et foredrag om anerkendelse i det sociale arbejde ud fra netop Axel Honneths forståelse af - og teori om anerkendelse. Foredraget fandt

sted på Den sociale Højskole i Aarhus og blev holdt af lektor cand. mag. Britta Nørregaard fra Pædagogseminariet i Aalborg.

Til mit spørgsmål om forskellen på Axel Honneths tilgang til anerkendelse og den AI- orienterede, svarede hun, at, som hun ser det, er AI blot et "terapeutisk fiks" – et redskab eller værktøj, der i kraft af sit konstruktivistiske perspektiv bliver for relativt og abstrakt. I forhold til AI, savner hun et normativt ståsted - en norm for, hvad det gode liv er for eksempel.

Honneth tager afsæt i en kritisk samfundsteori og udover at fremhæve menneskers sociale indbyrdes anerkendelsesrelationer og betydningen heraf for vores identitet, beskæftiger han sig med det moderne samfunds skrøbelighed og peger på en stadig ubalance mellem individuel frihed og social anerkendelse. Axel Honnet forbinder bl.a. anerkendelse og selvrealisering og ser dette som et solidarisk ideal – Ifølge ham, har anerkendelse på det relationelle plan svære vilkår – og kræver, at vi gentænker hele vores samfund (Honneth 2003). På den baggrund, forestiller jeg mig, at Honneth vil stille sig kritisk i forhold til Familiedøgnafdelingens positive erfaringer med anerkendelse ud fra AI, idet de ansatte udelukkende fokuserer på det relationelle plan og ikke på at bedre vilkårene for familierne i samfundet generelt – og ikke så meget synes at medtænke den ulige magtrelation, der er mellem de ansatte og familierne. Ligeledes forestiller jeg mig, at Honneth vil være kritisk i forhold til min opgaves afsnit om opkvalificeringen af det sociale arbejde og mine nævnte forslag, og som udgangspunkt kræve ændringer både i socialpolitikken, i socialforvaltningens institutionelle rutiner og rammer og i mødet mellem socialarbejder og borger.¹

Der er måske mange socialarbejdere, der vil tænke: Skaber vi reel forandring og positiv udvikling for de truede børn og familier, når samfundet ser ud som det gør? Jeg mener, at vi kan starte et sted, nemlig dér hvor den enkelte socialarbejder agerer i det praktiske felt.

AI tilgangen giver ikke forslag til at løse/ forbedre de mere overordnede, strukturelle vilkår i samfundet for familierne, men mit projekts praksisundersøgelse viser, at AI-tilgangen kan bidrage til at relationen mellem socialarbejder og familie bliver så positiv som mulig, og derved bidrage til en positiv udviklingsproces for forældre og børn.

Det sociale arbejde generelt vil altid være afhængigt af hvilke rammer det fungerer i. De lovgivningsmæssige og administrative rammer er udgangspunktet for det konkrete arbejde. Jeg vurderer ikke at "tonen" i anbringelsesreformen er hindrende for en AI tilgang. De politiske og administrative rammer for børne-/familiearbejdet bliver diskuteret meget i landets kommuner. "En sammenhængende børnepolitik" skal vedtages i de nye storkommuner inden 1.01.07. Denne børnepolitik vil givet afspejle hvilke værdier, der vil være bærende for det sociale arbejde med børn og familier i de kommende år. Mit håb, drøm er, at værdigrundlaget i landets kommuner vil stimulere en AI tænkning/tilgang.

Jeg tror, efter at have arbejdet med dette projekt, at en meget bevidst AI-tilgang vil kunne medvirke til at kvalificere det sociale arbejde med børn og familier generelt.

Jeg er bevidst om, at kvalificering og tilegnelse af ny viden koster både tid og penge. Lad os håbe, at de nye storkommuner vil prioritere de udsatte børn og familier.

"Hope is a choice but also a feeling" (Peter Lang).

Øvrige erfaringer

I fh.t. at skrive alene

Jeg valgte at skrive alene p.g.a. min egen personlige interesse og ønskede ikke at gå på kompromis mht. emne. Jeg havde kort sagt et emne, jeg brændte for – Og det er vigtigt!

---

¹ Honneth taler, i den forbindelse, om tre anerkendelsesformer: kærlighedsanerkendelsen, den retlige anerkendelse og den sociale anerkendelse/værdsættelse. Disse tre former for anerkendelse er nødvendige og indbyrdes afhængige for en vellykket identitetsdannelse og et vellykket socialt arbejde (Højlund & Juul 2005: 26).

Det er dog en lang proces, og det kan blive lidt ensomt. Her er det vigtigt, er min erfaring, at alliere sig med medstuderende eller andre – både i fh.t. det sociale, men også i fh.t. faglig sparring.

Jeg vil på ingen måde fraråde at skrive alene!

Litteratur

Bøger

Dahl, Mads Ole, Solveig Hansen, Vibeke Bastide, Bente Lyng og Frank Iversen (2001) Slip anerkendelsen løs! Kbh. Frydenlund.

Honneth, Axel (2003) Behovet for anerkendelse. Kbh. Hans Reitzel.

Hornstrup, Carsten og Petersen – Loehr, Jesper (2003) Appreciative Inquiry – en konstruktiv metode til positive forandringer. Kbh. Jurist – og Økonomiforbundet.

Høilund, Peter og Juul, Søren (2005) Anerkendelse og dømmekraft I socialt arbejde. Kbh. Hans Reitzel.

Kristiansen, Søren og Krogstrup, Hanne Kathrine (1999) Deltagende observation – Introduktion til en forskningsmetode. Kbh. Hans Reitzel.

Kvale, Steinar (1997) Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview. Kbh. Hans Reitzel.

Maturana, H.R. og Varela, F.J. (1992) The Tree of Knowledge – The Biological Roots of Human Understanding. Revised Edition. Boston & London.

Meuwisse, Anna, Swärd, Hans og Suneson, Sune (2002) Socialt arbejde - en grundbog. Kbh. Hans Reitzel.

Olteidal, Siv og Gunn Strand Hutchinson (2002) Modeller i socialt arbejde. Kbh. Nordisk Forlag A/S.

Thagaard, Tove (2004) Systematik og indlevelse – en indføring i kvalitativ metode. Kbh. Akademisk Forlag.

Artikler

Cooperrider D.L. og Srivastva S. (1987) Appreciative Inquiry in Organizational life, Research in Organizational Change and Development. JAI Press Inc.

Guldager, Jens (2000) "Nogle tanker om forskning i eller evaluering af socialt arbejdes metoder" i Socialvetenskaplig Tidsskrift nr. 4/2000. Lund. FORSA.

Lang, Peter og McAdam, Elspeth (2006) "At skabe positive læringsmuligheder i skoler og lokalsamfund – værktøj til anerkendelse i handling" i Fantastiske forbindelser – relationer i undervisning og læringsamvær. Kbh. Dafolo.

Søholm Molly, Thorkil (2000) Appreciative inquiry – en grundtænkning og en metodisk tilgang til problemløsning og forandring. www.attractor.dk.

Lovdokumenter

Anbringelsesreformen 2006. Kbh. Jura Information.

Lov 2006 – 4 – 7 nr. 288 Lov om social service.

Hjemmesider

www.attractor.dk

www.dispuk.dk

www.scm.viborgamt.dk